



Mukəddəs Kitab

Təwrat 5-qisim

«Qanun xərhi»

© Mukəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyqurqə Kalam Tərcimisi»

Təvrat - 5-qism

«Qanun xərhi»

(Mukəddəs Qanun — Təvrat Qanunining Xəhri)

Kirix söz

Arqa görünüş

Bəzi tərcimilərdə məzkur kitab «Qanunning (qaytidin) jakarlinixi» (məsilən, hənzüqə tərcimilərdə), «İkkinqi qanun» (grek tili tərcimisidə) yaki «Qanun xərhi» dəp atilidu. Məzkur kitabta Musa əslidə Sinay teqida qüxürülgən mukəddəs qanunning bəzi muhim nuqtilirini həlk üqün ikkinqi kətim kayta jakarlaydu.

Əslidə Musa pəyoqəmbərning wasitisi bilən nazil qilinoqan Təvratniki «Misirdin qikix» wə «Kahin-lawiylarning dəsturi» degən kişimlarda enik hatiriləngən qanun-əmlər nemixkə yənə Musa tərpidin bundak kayta jakarlinidu?

Əməliyəttə bu mukəddəs qanun ottuz tokkuz yil ilgiri qüxürülgənidi. Əslidə Huda həlkqə qanun-əmlirini tapxuroqandin keyin, u ularni Qanaan zeminining qegrisiqə jaylaxqan Qadəx-Barneaqə baxlap kelip, xu yərdə ularqə: «**Mən silərgə miras qilidioqan zeminə qirip uni igiləydiqan waqtinglar kəldi**» degən hux həwərnə yətküzgənidi. Əslidə bundak həwərdin huxal boluxkə toqra kelətti. Həlk on ikki adəmnə u zemindiki əhwalni bilip kelixkə əwətti. Ulardin on adəm kaytip kelip: «**Bu zemin dərwəqə sūt bilən həsəl ekij turidioqan munbət zemin ikən; həlbuki, uningda turuwatqanlar gigant adəmlər ikən, ularning nəziridə biz qekətkidək ikənmiz, halas!**» dəp həlkning kənglini parakəndə qildi. Qəloqan ikki qarlioquq, yəni Yəxua wə Kaləb bolsa: «**Dərwəqə zeminda gigant adəmlər boləjini bilən, bizni Misir zeminidin hərhil məjizə-karamətlər bilən kutkuzup qikkən, qəl-bayawanda yürginimizdə barliq həjitimizdin toluk qikkən Huda bizni xu zeminə qirgüzüp, uni igilitidu wə bu gigant adəmlərnə bizgə ozuk qilip beridu!**» dəp həlkni riqbətləndürdi. Lekin eqinixliqə xuki, asiy həlk imansiz on adəmnə həwirini qobul qilip, iman-ixənqlik Yəxua bilən Kaləbningkini rət qildi. Ular Musa wə Hərunə qə narazilik bildürdi, həttə ahir berip Yəxua bilən Kaləbni qalma-kesək qilməqə boldi.

Təbiyyi, Əzigə bihərmətlik həsəblinidioqan bundak ixənqsizlik Hudaning oqəzipini qozəjidi. Xuning bilən: «**Manga ixinixni rət qilip: «Gigant adəmlər balilirimizni yəp ketidu» degən qonglardin həqkəysisi bəhtlik zeminə qirəlməydu; baliliri bolsa, ular zeminə qirip uni igiləydu**» degən həkəmnə anglətti.

Muxu pəjjəlik ix Təvratniki «Qəl-bayawandiki səpər» degən kişimda hatiriləngən. Xundak boldiki, Israillar miras qilip berilgən zeminə qirixning ornioqə, Hudaning jazasi bilən yənə bir dəwrni (qirik yil) qəl-bayawanda sərgərdan bolup yürüxkə məhkum qilindi. Ottuz səkkiz yil etkəndə, Huda dəl ularqə jakarlioqandək, Hudaqə asiylik qiloqan yigirmə yaxtin yuqiri boləqan hər bir adəm əlöp tügidi. Pəqət Yəxua bilən Kaləb tirik qəldi. Ular bilən u zeminə təng qirixkə təyyar turoqan yengi bir dəwr adəmliri xu zeminning qegrisi aldida turuwatətti. Bundak əhwal

«Қанун хәрһи»

astida bu yengi дәwr үqүн Musa пәyoғәмбәрning: (a) Hudaning қандақ қилип ата-bowilirini Misirdiki қуллуктин қикіrip мөјизә-karamәtlәр билән қутқузоғанлиқини, хундақла қөл-bayawandin өтүхкә yetәклигән тарихни bayan қилиxi; (ә) Ata-bowilirioğa alliburun tapxurulоған қанун-әmrlәrning муһим тәpsilatlırı һәм јәwhiri, хuningдәк zeminоğa кирgәndin keyinki yengi әһwallarоға baғlanоған yengi қанун-әmrlәrni јakarlıxi; (b) Ularning келәqiki тоојruluk bexarәt berixi tolimu zәrür idi.

«Mukәddәs қанун хәрһи» degән kitabning дәл bu үq қisimоға bөлүngәнlikini bayқaymız, ular төwәndikidәk: —

- (a) Ötmүx; Hudaning һәlkкә көrsәtkән мөјизә-karamәtliri (1:1-4:43)
- (ә) Hәzirki әһwal; kona әmrlәrning қaytidin јakarlınıxi, yengi әmrlәrning қохuluxi (4:44-26:19)
- (b) Kәlgüsi zamanlar; bexarәtlәр wә agahlar (27:1-34:12)

Huda allıқаған Musаоға өз өlümi тоојruluk agahlandurup қoyoғanidi. Mәzkur kitabning ahırkı babida xu ix (bәlkim Yәxua пәyoғәмбәр tәripidin) hatirilәngән. Musa пәyoғәмбәр дәл bu қанун-әmrlәр wә јekilәxlirini һәlkкә tapxuroғandin keyin «**таојқа қикіp,... Pәrwәrdigarning aldida өldi**».

Xuning билән «mukәddәs қанун хәрһи» degән kitabni atining өз balilirioğa tapxuroғan ahırkı sәzliri yaki wәsiyiti deyxkә bolidu. Kitab yәнә қәdimki waқitlardiki padıxahlar өз һәlkі билән kelixip түzgән bir «әһdinamә» хәklididur — demәk, Huda мәzkur kitabta Özining Israil билән bolоған әһdisini қaytidin bayan қilidu. Xunga kitabni оқuоған һәрbir Israil һәlkі дәrhәl: «Huda дәrwәkә bizning Padıxahımızdur, bizmu Uningоға has һәlkımız» дәp bilip yetidu.

Әlwәttә, biz «қохumqә sәz»imizdә оқurmәnlәrning dikқitini kitabning alahidә қizik nuқtilirioğa yaki қuxinxkә tәsrәk bolidioğan bәzi yәrlirigә tartimiz. Biraқ buningdin awwal оқurmәnlәrgә төt ix тоојruluk sәl tohtaloјimiz kelidu: —

(a) Mәzkur kitabta berilgән көp әmrlәр Qanaan zeminida turuwatқan әllәrning ix-әmәllirining дәл әksini көrsitidu. Mәsilән, Huda ularоға butpәrәslikning barlıq хәkil-tүrlirigә, palқilıq wә јinkәxlik қilix (yәni јinlarоға қarax)қа, insanlarni soyup қurbanlıq қilixқа, һәрhil јinsiy buzukluk, јümlidin ојayriy һәwәslәrning кәynigә kirip bәqqıwazlıq wә yekin tuоқanlırı билән zinahorluk қilixқа, meyiplароға rәһimsizlik қilixқа, қerilarоға biһәrmәtlik қilixқа қәt'iy қarxi turunglar дәp agahlanduridu. Bularning һәmmisi дәл әyni waқittiki Qanaanlıqlar arisida kәng тарқaloğan adәtlәр bolоғанidi. Mәsilән, Israillarоға қaritiloğan «**Sән оoqlakni anisining sütida қaynitip pixursang bolmaydu**» degән bir әmrmu bayan қilinu (21:14). Bundәk әmrning әһlakıy әһmiyiti barmu-yоқ? — degән soal kallimizni қayмақturuxi mumkin. Әmәliyәttә Qanaaniylar arisida: «Ooqlakni anisining sütida pixursak, uni өз anisi билән qetixturoğanоға barawәр bolidu, xundәk қilsәk yәр-zeminning munbәtlikini axurimiz» degәndәk birhil hurapiy көzқarax bar idi. Mәlum bir Israiliy xundәk ixni қilip қalsa, bundәk hurapiy muddia uningda boluxi natayin. Lekin Israillarning butpәrәslik tәрәpkә ezip ketixining aldini elix үqүн Huda ularоға uni қәt'iy mән'i қilixni buyruоған. Qünki baxқılarning xu ixioğa қarap «Bizlәrmu xundәk қilsәk bolidu» дәp putlixip ketixi mumkin idi.

Qanaaniylarning yukirida tilоға elinoğan көp rәzil adәtliri түpәylidin Pәrwәrdigar ularni yоқutuxni buyruоған. Muxu ix тоојruluk «Misirdin қikix»iki «қохumqә sәz»imizdә azraq tohtilimiz.

«Қанун хәрһи»

(ә) Kitabta, Pələstin (Қanaan) zemini toqıruluk: **«Bu zemin Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridoğan zemin»** degən bayanni daim uqritimiz. Bu bayan bizgə wə ularoğa xuni təkitleydi, gərgə Huda zeminni Yəhudiye həkigə bərgini bilən, ular əməliyəttə Hudaning mehmanliridur, xuningdək ular zemindən paydilananda Huda aldida məs'ul idi. Zemində müqim turuxi ularning itaətmənliki bilən ziq bəqlitür. Ular Hudağa itaətsizlik qılğan bolsa, zemində makan tutux imtiyazidin məhrum bolattı; bu ix tarihta allıqan üç qetim yüz bərgən.

(b) Məzkur kitabta **«Pərwərdigar Hudayinglar həsət qılquqi bir Hudadır»** degən sözni uqritimiz. Bu söz bəlkim okurmənlərnin bəxini səl qaymaqturuxi mümkün. Həmmigə igə bolğan Huda qandaqmı «həsət» qılsun?

Əz ayalini mütlək, sap, xəsiyətsiz wə tolimu müəmməl mühəbbət bilən səyidoğan bir ər kixi bar dəylük. Mubada xu kixining ayalı baxqa birsi bilən wapasizlik ötküzüxkə azdurulup kətkən bolsa, undağa xu kixining inkasi bolmay qalmaydu: —

(1) «Nemixka ayalim uningoğa kərsətkən mehir-mühəbbitimdin razi bolmidi?» dəp, arzulirining yərdə qaloğanliqidin azablinidu. Adalətlik bir adəmnin buningoğa oğəzi keləmdu-yoq? Kelidu, əlwəttə.

(2) Əz ayalioğa bolğan kəyümi bilən uningoğa əng yaxhini bərgüsi boləqqa, uni azduroquqi kixining azduruxidin wə aldixidin azad qilip özigə qayturuxni halaydu. Qünki həliki ikkinqi bir adəm uningoğa həkikiy kəngül bəlməydu, pəqət öz həwəslirini qanduruxnila halaydu, halas.

(3) Undağ ər kixidə Hudaning harakteri bar bolsa, u (həm özini həm ayalini dəp) ayalining wapasizlikini tonup yetip, towa qilixini halaydu. U towa qılğan bolsa uni kəqüridu wə özigə qaytidin qəbul qilidu. Pəqət u həqiqəttən towa qılğan bolsa, əlwəttə.

Bu üç ixni Hudaning Əz həkigə bolğan «həsət»ining asasiy amili desəkmü bolidu. U Əz həkining butpərəslikning aldam haltisioğa qüxüp, ziyan tartixioğa yol qoyalmaydu. U Əzigə bolğan undağ wapasizliktin azab tartidu, əlwəttə, ləkin yənə ularning həmmə butpərəslik wə hurapiylik elip kelidoğan ziyan-talapətkə uqrixining aldini elixni halaydu. Qünki barlik butpərəslik wə hurapiylik jin-xəytanlar bilən dostlaxqanoğa barawərdur.

(p) Musa pəyoğəmbər birinqi qetim Hudaning wəhiysi bilən müqəddəs kanun-bəlgilimilirini («Misirdin qıxıx», «Kahin-lawiylarning dəsturi») qəbul qılqandin keyin qırıq yıl Huda bilən billə mangoqqa, jəzmən tehimu qongqur dərjidə bu müqəddəs kanunning həkəmlirini qüxinip yətkən bolsa kərək, dəp oylaymiz. Xunga bu «Қанун хәрһи»ning kəp qisimlirida u angliqularoğa Hudaning əmrlirining tüp muddia-məksətlirini eqip beridu. Bu ix uning 32:2-ayəttə, yəni: —

«Təlimim bolsa yamoqurdək yaqıdu, səzirim xəbnəmdək tamidu, yumran ot-qəp üstigə qüxkən sim-sim yamoqurdək, kəkzarlıqning üstigə qüxkən hasiyətlik yamoqurdək bolidu» degən səzlidə ayan bolidu. Xunga məzkur kitabning «қанун јəwhіri» dəp atiliximu muwapıq boluxi mümkün.

Мәзмунлар: —

- (a) Kirix söz (1:1-5)
- (ә) Tarihiy mulahizə (1:6-4:49)
- (b) Iman-ixənqning asasiy məntiq-prinsipliri (5-11-bab)
- (p) Təpsiliy qanun bəlgilimilər (12-26-bab)
- (t) Hudaning jaza-tərbiyiliri toqruluk aqahlanduruxliri (27-30-bab)
- (j) Guwahqilarni qaqirix (kona əhdinamilərdə padixahlar öz «ilahliri»ni guwahlik berixkə qaqiratti, lekin məzkur «əhdinamə»də Huda «asman-zemin», jümlidin barlik pərixtilərnə Özining guwahqiliri boluxkə qaqiridu) (30:19 , 31:19, 32-bab)
- (q) Hudaning Öz həlqining keləqiki üqün orunlaxturuxliri (31-bab, 33-34-bablar)

.....

Kanon xərhi

Pərwərdigarning məhribanlığı — tarihni qayta bayan kiliş

1 ¹Təwəndə hatiriləngini Musaning İordan dəryasının xərkiyə tərpidiki Paran bilən Tofəl, Laban, Həzirot, Di-Zahabning otturisida, yəni Sufning udulidiki qəl-tüzlənglikdə, pütkül İsrailoğa eytkən səzliridur: —

²Hərəb teoqidin qikiş, Seir teoqining yoli bilən Qadax-barneağa baroquqə jəmiy on bir künlük yol idi. ³Həlbuki, Musa bu barlik səzləni Pərwərdigarning ularni dəp əzigə tapiloqini boyiqə İsrailoğa eytkən waqti kırıqinqi yili, on birinci aynıng birinqi küni boldi; ⁴bu waqit Musa Həxbonni paytəht kıləjan Amoriylarning padixahi Sihonni wə Axtarot wə Ədrəyni paytəht kıləjan Baxanning padixahi Ognə məşlup kıləjandin keyinki məzgil idi. ⁵Xuning bilən İordan dəryasının xərkiyə tərpidiki Moab zeminida Musa pəyoqəmbər bu kanon-təlimni xərhləxkə baxlap, mundaq dedi: —

⁶«Pərwərdigar Hudayimiz Hərəb teoqida bizgə səz kiliş: — «Silərnəng muxu taq ətrapida turojan waqtinglar yetərlik boldi; ⁷əmdi burulup səpərgə atlinip, Amoriylar turuwatқан egizlikkə wə uningə ya yekin boləjan barlik jaylarəğa, jümlidin Arabah tüzlənglikigə, taqlıqlarəğa, oymanlikkə, jənubkə, dengiz boylırəğa, uluq dərya, yəni Əfrat dəryasioqigə Qanaaniylarning zeminioğa həm Liwan zeminioğa beringlar. ⁸Mana, Mən xu zeminni silərnəng aldinglarəğa koydum; kiringlar, Pərwərdigar ata-bowiliringlarəğa, yəni İbrahim, İshak, Yaqup wə ularning əwladlırəğa: «Silərgə berimən» dəp kəsəm kıləjan zeminni igilənglar» — dəgenidi.

⁹Xunga Mən xu qaoqda silərgə: —

«Mən yökünglarni yaloquz kətürəlməymən. ¹⁰Pərwərdigar Hudayinglar siləni kəpəytti; mana, bögün silər asmandiki yultuzlardək nuroqunsilər. ¹¹Ata-bowanglarning Hudasi boləjan Pərwərdigar dərəkə siləni həzirkidin yənə ming həssə kəpəytkəy, xundakla wədə kıləjənidək silərgə bəht-bərikət ata kıləjay! ¹²Ləkin mən özüm yaloquz kəndakmu silərnəng jəpaliringlarni, yökünglarni wə talax-tartixinglarni kətürəlməymən? ¹³Əzünglar üqün hərəkəysi kəbililiringlardin danixməni, yorutulojan mətiwərləni tallanglar, mən ularni üstünglarəğa yol-baxqi kiliməni» — dedim.

¹⁴Silər bolsanglar mənə: — «Səning eytkəning yahxi gəp boldi», dedinglar. ¹⁵Xuning bilən mən kəbililiringlardin mənəwəwər adəmləni, yəni danixməni həm mətiwər adəmləni tallap, üstünglarəğa yolbaxqi kiliş, mingbexi, yüzbexi, əllikbexi wə onbexi kiliş təyinləp, kəbililiringlar üqün hərhiş əməlləni tutuxkə tiklidim. ¹⁶Xu qaoqda mən aranglardiki sorəqlərlə: «Kerindaxliringlar arisidiki ərz-dəwalarni sorənglar, kerindax bilən kerindaxning otturisida wə pıkrəyng bilən koxna olturojan yaqə yurtluqlar otturisida adil həküm qikiringlar; ¹⁷həküm qikəroqanda həqəndək kixining yüz-hatirisini kilmənglar; məyli kişik bolsun, qong bolsun silər həmmisininglə ixlirini sorənglar. Silər insanlarning səlitidin qorqmaslıqlar kərək, qünki muxu həküm qikiriş ixi Hudəğa təwə ixtur. Silərgə təş qüxidiəjan ix bolsa, mənəng aldiməğa elip kelinglar, mən uni anglayməni» — dedim. ¹⁸Əyni qaoqda mən kilişkə kərək boləjan barlik ixlər toqruluk tapiloqanməni.

1:4 Qəl. 21:24,33

1:8 Yar. 15:18; 17:7, 8

1:9 Mis. 18:18

1:16 Yh. 7:24

1:17 Law. 19:15; 1Sam. 16:7; Pənd. 24:23; Yak. 2:1

Қадәх-Барнеадикі Hudaoja болоjan ixәнqsızlık

¹⁹ Biz Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruqandək Hərəbtin qıqıp, Amoriylarning taqlıqioja barduk wə silər xu yoldiki bipayan, dəhхətlіk qəlni kərdunglar; biz uning həmmisidin etüp, Qadax-Barneaqa kəlduk. ²⁰ Wə mən silərgə: — «Silər Pərwərdigar Hudayimiz bizgə ata kildiojan, Amoriylarning teojoja yetip kəlduk. ²¹ Mana, Pərwərdigar Hudayinglar bu zeminni aldinglaroja koydi; ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigar silərgə eytkandək, xu yərgə qıqıp uni igilənglar; kərkəmgarlar, heq hədukmənglar» — dedim.

²² Xuning bilən silər həmminglar yenimoja kelip manga: — «Biz zeminoja kirixitin ilgiri aldin adəmlərni əwətəyli; ular biz üqün u yərnı kəzitip, qıqiximiz kerək болоjan yol wə biz uqraydiojan xəhərlər toqruluk həwər yətküzsun» — dedinglar.

²³ Bu ix nəzirimgə muwapıq kərünüp, mən aranglardin on ikki adəmnı, yəni hərkaysı kəbilidin birdin adəmnı tallidim. ²⁴ Ular yoloja atlinip taqla berip, Əxkol jiləjioja qüxüp u yərnı təxkürüp kəruxti. ²⁵ Ular kollirioja xu zemindiki mewilərdin elip bizgə kəltürdi wə məlumat berip: «Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təkdım kıləjan bu zemin yaxxidur» — dedi.

²⁶ Həlbuki, silər zeminoja qıqıxka unimidinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning əmrigə karxi qıqıp Uningoja asiylik kildinglar. ²⁷ Wə əz qediringlarda kəxəp: «Pərwərdigar bizgə əq болоjanlıkidin bizni Amoriylarning kəlioja tapxurup həlak kılıx üqün Misir zeminidin qıkarəjan. ²⁸ Əmdi biz nəgə bararmiz? Qünki kərinədxlirimiz: «Xu yərdiki adəmlər bizdin qong həm egiz bir həlk ikən; ularning xəhərliri intayin qong, sepilliri asmanəja təkixidikən; uning üstigə biz xu yərdə Anakiylarnı baykідuk», dəp kənglimizni parakəndə kiliwətti» — dedinglar.

²⁹ Xunga mən silərgə: «Kərkəmgarlar, ularning aldidə dəkkə-dükkigə qüxmənglar; ³⁰ silərnıng aldinglarda mangidiojan Pərwərdigar Hudayinglar Misir zeminidə kəz aldinglarda barlik kıləjanlıridək silər üqün jəng kildid; ³¹ silər yənə qəl-bayawandimu barlik mənəjan yolliringlarda muxu yərgə yetip kəlgüqə insan əz oqlını kuqıqıdə kətürginidək Pərwərdigar Hudayinglarningmu silərnı kətürginini kərdunglar. ³²⁻³³ Xuningdək gərqə U yənə kəqidə otta, kündüzdə bulut iqidə silərnıng aldinglarda mēgip, bargah tikküdək yərlərnı izdəp tēpiz üqün yürgən bolsimu, bu ixtə Pərwərdigar Hudayinglarəja ixənmidinglar.

³⁴ Pərwərdigar bu səzlərnı kıləjan awazinglarnı anglap əjəzəplini: ³⁵ «Bu rəzil dəwrdikilərdin heqbir adəm hərkəndək yol bilən Mən ata-bowilirioja təkdım kılıxni kəsəm kıləjan bu yaxhi zeminni kərgüqi bolmaydu! ³⁶ Pəkət Yəfunnəhning oqlı Kaləb pütün kəlbi bilən Pərwərdigarəja əgəxkəqkə, xula zeminni kəridu wə u əz puti bilən kəzip qıqkən barlik yərnı uningəja wə uning balilirioja berimən» — dəp kəsəm kildi.

³⁷ Xu qəoqda Pərwərdigar silərnıng səwəbinglardin məndinmu aqqıqlandi wə: «Sənmu xu yərgə kirgüqi bolmayşən... ³⁸ ləkin aldingda hizməttə turuwatқан Nunning oqlı Yəxua kiraləydu. Uni küqləndürgin, qünki u Israilarnı uningəja miras kilduridu. ³⁹ Xuningdək silərnıng: «Ular dūxmənlərnıng oljisi bolup qalidu» dēgən kiqik baliliringlar, yəni bügünki kündə yaxhi-yamanni pərk etəlməydiojan baliliringlar bolsa, kiridu; Mən u yərnı ularəja ata kilimən wə ular uni igiləydu.

1:23 Qəl. 13:2-38.

1:24 «yoloja atlinip» — ibraniy tilidə «yoloja burulup»

1:24 Qəl. 13:23

1:26 Qəl. 14:2

1:28 «qong həm egiz bir həlk» — yaki «kəp həm egiz bir həlk». «Anakiylar» — yooqan boyluk gigant adəmlər idi («Qəl.» 13:33, «Qan.» 2:10, 21, 9:2ni kəring).

1:28 Qəl. 13:28

1:32-33 Mıs. 13:21

1:35 Qəl. 14:22, 23; Zəb. 95:10-11

1:36 «Pəkət Yəfunnəhning oqlı Kaləb pütün kəlbi bilən Pərwərdigarəja əgəxkəqkə,...» — muxu wəqə «Qəl.» 13-14-babta hatirilini.

1:37 «Xu qəoqda Pərwərdigar silərnıng səwəbinglardin məndinmu aqqıqlandi» — muxu wəqə «Qəl.» 20:1-13də hatirilini.

1:37 Qəl. 20:12; 27:14; Qan. 3:26; 4:21; 34:4

⁴⁰ Ləkin silər bolsanglar, burulup Kızıl Dengizə barıdıoan yol bilən qəl-bayawanəyə qaytinglar — dedi..

⁴¹ Xu qaoəda silər manga jawab berip: «Biz dərwəxə Pərwədigar aldida gunah sadir kilduk. Xuning üqün biz hazır Pərwədigar Hudayimiz bizgə kıləan barlık əmri boyiqə jəng kıləjili qikimiz» — dedinglar. Xuning bilən silərnin hərbinglar öz beximqilik kılıp koral-yaraqlırlarını esip, taojka qikmaqı boldunglar. ⁴² Ləkin Pərwədigar manga: Ularəyə: — «Qikmanglar, jəng kilmanglar, qünki Mən aranglarda əməsmən; silər qokum düxmənlinglar aldida məjlup bolisilər», degin, dedi.

⁴³ Mən silərgə söz kildim, ləkin silər kulak salmidinglar, bəlkı Pərwədigarınin səzigə karxi qikip asiylik kılıp, öz beximqilik kılıp taojka qiktinglar. ⁴⁴ Ləkin taojda turojan Amoriylar silərgə karxi atlinip, bir top hərılərdək silərnı takı Hormahəjiqə qoqlap, Seirda silərnı kiliqlap əltürdi. ⁴⁵ Silər qaytip kəlip Pərwədigar aldida yioə-zar kətürdünglar, əmma Pərwədigar pəryadinglarnı anglimidi, ya uningəyə kulak salmıdi.

⁴⁶ Xuning bilən silər Qadəxtə nuroqun künlər turup qaldinglar — silər qanqə künlər xu yərdə turdunglar!

Qadəx-barneadin Moabkə boləjan səpər

2¹ Andin biz burulup, Pərwədigar manga eytkəndək Kızıl dengizəyə barıdıoan yol bilən səpərgə atlanduk; biz nuroqun künlər Seir teəji ətrəpida aylinip yürduk. ² Pərwədigar manga söz kılıp: —

³ «Silərnin muxu taojını aylinip turojan waktınglar yetərlik boldi; əmdi ximal tərəpkə burulunglar. ⁴ Həlkə: — Silər Seirda turuwatqan kərindixinglar Əsawlarınin qegri-sidin etidəoan boldunglar; ular silərdin kərəkıdu, xunga bək ehtiyat kılıp, ⁵ ularəyə jəng kəzojımanglar; qünki mən silərgə ularning zeminidin həttə tapanqilik yərnımu bərməymən; qünki Seir teəjini Əsawəyə miras kılıp bərdim. ⁶ Silər ularəyə pul tələp ozuk-tülük setiwelinglar, pul tələp su setiwelinglar. ⁷ Qünki Pərwədigar Hudayinglar qolunglardiki barlık əjirni bərikətləp kəlgən; U silərnin bu bipayan qəl-bayawandin mengip etüwatqıninglarda həmmını bildi; Pərwədigar Hudayinglar bu kırık yil silər bilən billə boldi; heq nərsidin kəm bolmidinglar» — dedi..

⁸ Xuning bilən biz Seirda turuwatqan kərindaxlırimiz Əsawlarınin zeminidin wə Arabah tüzənglikidin, xundakla Elat wə Ezion-Gəbərdin etüp, burulup Moabdiki qəl-bayawan yoli bilən mangduk. ⁹ Pərwədigar manga: «Moabiylarnı awarə kilmanglar yaqi ularəyə jəng kəzojımanglar; qünki Mən ularning zeminini silərgə miras kılıp bərməymən; qünki Mən Ar xəhər-zeminini Lutning əwladlırioə miras kılıp bərdim» — dedi. ¹⁰ (Əmiylər əslidə xu yərdə turatti; ular Anakiylarəyə ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluk bir həlk idi. ¹¹ Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp hesablinidu; ləkin Moabiylar ularni «Əmiylər» dəp ataydu. ¹² Seirda əslidə Həriylar turatti; ləkin Əsawlar Həriylarnı zeminidin həydiwetip, ularni yökıtip ornoəyə

1:40 «Kızıl Dengiz» — yaqi «Qomuxluk dengiz».

1:46 «...silər Qadəxtə nuroqun künlər turup qaldinglar — silər qanqə künlər xu yərdə turdunglar!» — bu ayətnin ibraniy tilidiki mənisini qüxinix təs. Baxkə ikki hıl təjrimisi: «... silər Qadəxtə alıqəan turojan künlərdək (yəni 40 kün) xu yərdə turup qaldinglar» yaqi «...silər baxkə yərlərdə qanqilik turojan bolsanglar, Qadəxtimə xunqilik turup qaldinglar» (demək, qəl-bayawanda kəzip yürgən 38 yilning yerimi, yəni 19 yil Qadəx-Barneada etkən).

2:5 Yar. 36:8

2:6 «Silər ularəyə pul tələp...» — ibraniy tilida «Silər ularəyə kümüx tələp...».

2:7 «...U silərnin... etüwatqıninglarda həmmını bildi...» — muxu söz bəlkim «U (Huda) silərdin həwər elip kəldi» değən məniəni əz iqiğə alıdu.

2:9 «Lutning əwladlıri» — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kəring).

2:11 «Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp hesablinidu» — ibraniy tilida «Rəfayıylar» değən sözlər bilən ipadilinu.

«Kanon xərhi»

olturaklaxti — huddi Israillar Mənki Pərwərdigar ularoqa təkdım kılqan, ularning təwəliki bolqan zeminoqa kılqinioqa ohxax).

¹³ Pərwərdigar: «Əmdi hazır ornunglardin turup Zərəd əkinidin ətünglar» dedi. Buni anglap biz Zərəd əkinidin əttook.

¹⁴ Qadəx-Barneadin ayrılıp Zərəd əkinidin ətöküqə bolqan künlər ottuz səkkiz yıl boldi; bu dəl huddi Pərwərdigar ularoqa kəsəm kılqinidək, u dəwrdiki jəngqilər bargahğin pütünləy yökıtiloquqə bolqan arilikıtki wakıt idi. ¹⁵ Dərwəkə Pərwərdigarning kılı ularni bargahğin yökıtip tügətküqə ularni həlak kılıxkə kərxi qıkkanıdi.

¹⁶ Wə xundək boldiki, xu jəngqilər ələp həlk arisidin pütünləy tügigəndin keyin, ¹⁷ Pərwərdigar mangu söz kılıp: —

¹⁸ «Silər bğün Moabning, yəni Arning qegrisidin ətisilər. ¹⁹ Xuning bilən silər Ammoniylaroqa yəkin kelisilər; əmma ularni awarə kılmanqlar yaki ularoqa jəng kəzəjimanglar; qünki Mən Ammoniylarning zemini silərgə miras kılıp bərməymən; qünki Mən uni Lutning əwladlırioqa miras kılıp bərdim» — dedi.

²⁰ (bu zemini «gigantların zemini» hesablıdı; qünki ilgiri gigantlar xu yərdə turoqanıdi; Ammoniylar ularni «Zamzumlar» dəp ataydu. ²¹ Ular Anakiylaroqa ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluk bir həlk idi. Pərwərdigar ularni Ammoniylarning aldidə yökıtxi bilən Ammoniylar ularni zemini mähırum kılıp, ularning orniqə olturaklaxkanıdi. ²² Pərwərdigar Seirdə turoqan Əsawlar üqünmu ohxax ix kıldı, ularning aldidin Həriylar yökıttı; xuning bilən Əsawlar ularni zemini mähırum kılıp, bğüngə kədər ularning orniqə olturaklaxkanıdi. ²³ Wə Gaza xəhırigiqə kənt-kıxlaklarda olturaklaxkən awwiylar balsa, Kaftordin qıkkən Kaftoriylar yökıtip, ularning orniqə olturaklaxtı).

²⁴ — «Əmdi ornunglardin kəzəjilinglar, səpilinglaroqa qıkinglar; Arnon dəryasidin ətünglar; mana, Mən Həxbonning padıxəhi Amoriy Siħonni wə uning zemini mu kəlunglaroqa tapxurdum; ıxni baxlanglar, zemini igiləkkə, uning bilən jəng kılıxkə qıkinglar; ²⁵ Mən bğündin baxlap siləning kərkəunqunglar wə wəhıtinglarni pütkül asman astidiki həklər üstigə qüxürimən; ular siləning həwiringlarni anglap siləning tıpəyilinglardin titrəp dəkkə-dükkigə qüxıdu».

Həxbonning padıxəhi Siħon məqlup bolıdu

²⁶ Xu qəqdə mən Həxbonning padıxəhi Siħonqə Kədəmot qelidin əqliləni əwətip, tınlıq salimi yollap: —

²⁷ «Bizning zeminingdin ətüximizgə yol kəyoqaysən; ongə, soloqə burulmay, pəkətlə yoldin qıkmay mangimiz. ²⁸ Sən mangu ozuk-tülükni puloqə setip berisən, suni puloqə setip berisən; biz pəkətlə piyadə mengip ətimiz, halas. ²⁹ Seirdə turuwatkən Əsawlar, Arda turuwatkən Moabiylar bizgə muamilə kılqandək sənmu biz İordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudaıymiz bizgə təkdım kılıdioqan zeminoqa kırıgüqə xundək muamilə kılqəysən» — dedim.

2:14 «Qadəx-Barneadin ayrılıp Zərəd əkinidin ətöküqə bolqan künlər ottuz səkkiz yıl boldi...» — 1:34-39ni wə «Qəl.» 14:26-34ni kəring. Hudaning səzigə ıxənmigən, yigirmə yaxın axkən barlıq «jəngqilər»ning həmmisi («xu dəwr»də 20 yaxın 60 yaxıqə bolqanlar) Huda wədə kılqan zemini kərməy qəl-bayawanda ələp tügigəndi.

2:19 «Lutning əwladlırı» — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kəring).

2:20 «gigantların zemini» — yaki «Rəfəyilarning zemini».

2:23 «Gaza» — muxu yərdə Gaza «Azzah» deyilidu.

2:23 «...kənt-kıxlaklarda olturaklaxkən awwiylar balsa, Kaftordin qıkkən Kaftoriylar yökıtip, ularning orniqə olturaklaxtı» — Musa pəyoqəmbər nemıxkə Israillaroqa bu tət yərdiki gigantlar (Əmiylar, Anakiylar, Həriylar wə Awwiylar)ni tılqə alidu? Xübhısizki, u Israillaroqa: «Kəranglar, Huda bu ətikədsiz həklər (Ammoniylar, Əsawlar katarlıq) aldidə bu gigantlarni yökətkən yərdə, silər Kənaanqə qıkip xu yərdə turuwatkən gigantlar bilən sokıuxıxtin zadı nemıxkə kərkısilər?» dəp rıqəbtləndürməqı bolidu.

—Kaftor — Kret aralı.

2:26 Qəl. 21:21; Hək. 11:19

2:27 Qəl. 21:21,22

³⁰ Ləkin Həxbonning padixahı Sihonning bizning u yərdin etüximizgə yol qoyqusi yok idi; qünki Pərwərdigar Hodayinglar uni silərning qolunglaroqa tapxurux üqün uning roh-kəlbini qattik, kənglini jahil kiliwətkən (bügünki əhwal dərwəxə xundak). ³¹ Pərwərdigar manga: «Mana, Mən aldinglarda Sihonni wə uning zeminini silərgə tapxuruxkə baxlidim; ixni baxlanglar, uning zeminini igiləx üqün uni ixoqal kilixkə kirixinglar» — dedi.

³² Sihon dərwəxə əzi wə barlik həlki biz bilən qarxilixix üqün jəng kilixkə Yahəzoqa qikti..

³³ Ləkin Pərwərdigar Hodayimiz uni bizning aldimizda qolimizə tapxurdi; biz uning özini, ooqullirini wə barlik həlkini urup məqlup kilduk..³⁴ Xu qaoqda biz uning barlik xəhərlirini ixoqal kilip ularni pütünləy həlak kilduk; ulardiki barlik ərkək, kiz-ayal wə balilarni birinimu koymay yokattuk; ulardin heqkaysisini tirik koymiduk..³⁵ Biz pəkət əzlimiz üqün qarwa mallirini wə ixoqal kiloqan xəhərlərdin olja qəniymət alduk.

³⁶ Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jilojdiki xəhərdin tartip Gileadkiqə heqkandək xəhər bizgə təng keləlmidi; Pərwərdigar Hodayimiz bizning aldimizda həmmisini məqlubiyətkə uqratti..³⁷ Həlbuki, silər Ammoniylarning zeminioqa, qəgrisi boləqan pütkül Yab-bok wadisioqa, taədqiki xəhərlərgə yaki Pərwərdigar Hodayimiz bizgə mən'i kiloqan hərəkaysi yərgə yekinxmidinglar.

Baxanning padixahı Ogning məqlup kilinixi

3¹ Andin biz burulup, Baxanoqa baridioqan yol bilən qikip mangduk; Baxanning padixahı Og wə barlik həlki bizgə qarxi jəng kilixkə Ədrəygə qikti..² Pərwərdigar manga: «Uningdin kərkmiəqin; qünki Mən uni, uning həlki wə zeminini qolungə tapxurdum; Həxbonda turoqan Amoriylarning padixahı Sihonni nemə kiloqan bolsa, unimu xundək kilisən» — dedi..

³ Pərwərdigar Hodayimiz dərwəxə Baxanning padixahı Ognı wə barlik həlkini qolimizə tapxurdi; biz uningə hujum kilip ulardin heqkimni qaldurməy kirduk..⁴ Xu wəqıttə biz uning barlik xəhərlirini ixoqal kilduk; biz uning xəhərliridin igilimigən birsimu qəlmidi. Bular Baxandiki Ogning padixahlıqı, yəni pütkül Argob rayoni bolup, jəmiy atmıx xəhər idi..⁵ Bu xəhərləning həmmisi egiz sepillər wə baldaqlik qowukliri bilən mustəhkəm kilinoqanidi; ularəqa qaraxlik yeza-kəntlər intayin kəp idi..⁶ Biz ularni Həxbonning padixahı Sihonni kiloqinimizdək təltəküs yokattuk — Barlik xəhərlər, ərlər, ayal-balilarni koymay həmmisini təltəküs yokattuk..⁷ Biz pəkət əzlimiz üqün barlik qarwa-mallarni wə xəhərlərdin olja qəniymət alduk.

⁸ Xu qaoqda biz İordan dəryasining xərk tərpidə turuxluk Amoriylarning ikki padixahining kolidin zeminini, yəni Arnon dəryasidin Hərmon teoqioqə boləqan zeminini tartiwalduk.

⁹ (Hərmon teoqini Zidoniyar «Sirion», Amoriylar «Senir» dəp ataydu); ¹⁰ Biz yənə tüzləngliktiki barlik xəhərlər, pütkül Gilead wə Baxan padixahı ogning padixahlıqidiki Salikaq wə Ədrəy xəhərlirigə, Baxanning barlik zeminini igiliduk..¹¹ (xu qaoqda gigantlarning qaldukidin pəkət Baxanning padixahı Og qəloqanidi; uning kariwiti təmürdin yasəloqanidi; mana, u Ammoniylarning Rabbah xəhiridə saqliniwatmamdu? Uning uzunluqı tokkuz gəz, kəngliki tət

2:32 Qel. 21:23

2:33 Kan. 29:6

2:34 «...biz uning barlik xəhərlirini ixoqal kilip ularni pütünləy həlak kilduk» — «həlak kilduk» dəgən səzlər Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəhər yaki hərtürlük nərsini təltəküs yökıtxını bildüridu.

2:36 «Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jilojdiki xəhərdin tartip...» — baxkə birhil tərijimisi: «Arnon dəryasi boyidiki Aroər, yəni jilojdiki xəhərdin tartip...». «heqkandək xəhər bizgə təng keləlmidi» — yaki «bizgə nisbətən heq xəhər sepilli egiz kəlmidi».

3:1 Qel. 21:33; Kan. 29:6

3:2 Qel. 21:34

3:6 «təltəküs yökıtxı» — muxu səz Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəhər yaki hərtürlük nərsini toluk yökıtxını bildüridu.

3:8 «İordan dəryasining xərk tərpidə» — ibraniy tilida «İordan dəryasining bu tərpidə»

гәз. «Гәз» — адәттәки адәмнинг җәйники елқәм қилинған)..

¹² Biz xu qaoqda igiligән zemin mundaq: — Arnon daryasi yenediki Aroər xəhīridin tartip, Gilead taqlıqıning yerimini wə uningdiki xəhərlərni Rubən wə Gad kəbilisidikilərgə təkdim kildim; ¹³ Gileadning qaloqan zemini wə Og padixahning zemini bolqan pütkül Baxanni mən Manassəhning yerim kəbilisigə təkdim kildim (pütkül Argob rayoni, yəni pütkül Baxan «gigantlarning zemini» deyilidu. ¹⁴ Manassəhning oqlı Yair pütkül Argob rayonini, yəni Baxanni Gəxuriylar wə Maakatiylarning qegrisioqə igiligən wə uni öz ismi bilən «Hawwot-Yair» dəp atioqan. Bügüngə kədər u xundak atalmakta). ¹⁵ Gileadni bolsa mən Makiroqə təkdim kildim. ¹⁶ Rubəndikilər wə Gadtikilərgə mən Gileadti Arnon daryasioqə (wadining otturisi qegra idi), xundakla Ammoniylarning qegrasi bolqan Yabbok daryasioqə bolqan zeminni təkdim kildim; ¹⁷ yənə Pisgah taqlıqı astida yatqan Arabah tüzlənglik (taqlıq tüzlənglikning xərkiy tərpidə) wə Iordan daryasining Kinnərət kəlidin tartip Tuz dengizioqə bolqan qismini ularoqə qegra qılıp bərdim.

Iordan daryasining xərkiy tərpidiki ikki yerim kəbiligə bolqan kərsətmilər

¹⁸ Mən xu qaoqda silərgə: —

Pərwərdigar Hudayinglar əzūnglarning təallukatinglar bolsun dəp igilixinglar üqün bu zeminni silərgə ata qiloqan; aranglardiki jəngqilər jənggə təyyarlinip qorallanoqan haldə kərindaxliringlar bolqan Israillarning aldida daryadin ötūnglar; ¹⁹ Pəqət bala-qakiliringlar wə mal-qarwiliringlar (mal-qarwiliringlarning kəplikini bilimən) mən silərgə təkdim qiloqan xəhərlərdə qalsun; ²⁰ Pərwərdigar kərindaxliringlaroqə silərnin aram aloqininglardək aram bərgüqə, ular Pərwərdigar Hudayinglar Iordan daryasining u tərpidə ularoqə təkdim qiloqan zeminni igiligüqə ular bilən birgə jəng qilinglar; andin silər hərbiringlar mən silərgə təkdim qiloqan əz təallukatinglaroqə qaytisilər — dəp tapilioqanmən.

²¹ Xu qaoqdimu mən Yəxuaqə: «Sən Pərwərdigar Hudayinglarning muxu ikki padixahqə qiloqanlirining həmmisini əz kəzüng bilən kərdüng; Pərwərdigar sən baridioqan yərdiki padixahlıqlarnimu xuningoqə ohxax qilidu. ²² Silər ulardin qorqmanglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar əzi silər üqün jəng qilidu» — dəp tapilioqanmən.

²³ Xu qaoqda mən Pərwərdigardin ötünüp: —

²⁴ «I Rəb Pərwərdigar, Sən Əz qulungoqə Əz uluqluqung wə küqlük kolungni ayan qilixqə kirixting; qünki məyli asmanlarda yaki zeminda bolsun Sening qiloqanliringoqə wə küq-kudritinggə tēg kəlgüdək xundak ilah barmu? ²⁵ Səndin ötünümənk, meni Iordan daryasidin ötüp, xu yərdiki yahxi zeminni — Xu yahxi taqlıqni wə Liwanni kərixkə nesip qiloqaysən», — dedim.

²⁶ Ləkin Pərwərdigar silərnin səwəbinglar tüpəylidin manga qəzəplinipl iltijayimoqə qulak salmidi, bəlki manga: «Boldi, bəs! Bu ixni aldimda ikkinqi tiloqə aloquqı bolma. ²⁷ Sən Pisgahning

3:11 «gigantlarning kaldukliridin» — ibraniy tilida «Rəfayıylarning kaldukliridin». «uning kariwiti» — yaki «uning meyt sandukı». «gəz» — Muqəddas Kitabta ixtililgan «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə toqra kelidu, yəni adəmnin җәйnikidin barmaklirining uqioqə bolqan arilıq (təhmınən 45 santimetr) idi. Muxu yərdə «gəz» «gigantlar»ning җәйniki bilən əməs, «adəttiki adəmə»ning җәйniki bilən həsablinidu.

3:12 Qəl. 32:33

3:13 «gigantlarning zemini» — yaki «Rəfayıylarning zemini».

3:14 «Hawwot-Yair» — yəni «Yairning yeza-kantliri». Yair Manassəhning əwladi.

3:17 «Kinnərət kəli» — «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloqan. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. «Tuz dengizi» — yəni «Əlük Dengiz».

3:18 Qəl. 32:20

3:21 Qəl. 27:18

3:24 1Sam. 2:2; Zəb. 89:7, 8, 9

3:26 «...Pərwərdigar ... səwəbinglar ... manga qəzəplinipl iltijayimoqə qulak salmidi» — «Qəl. 20:1-13ni kəring.

3:26 Qan. 1:37; 31:2; 34:4

qoqqisioja qikiþ bexingni k  t  r  p,   z k  z  ng bil  n m    ribk  , ximaloja, j  nubk   w   m  xrikk   tikilip kara; q  nki s  n muxu Iordan d  ryasidin   tm  ys  n. ²⁸ Y  xuaoja w  zipini tapiloi  n, uni ri    t  nd  r  p y  r  klik k  l; q  nki u bu h  lk  ning aldidin   t  p s  n k  ridiojan xu zeminoja ularni ig   k  lo  zidu» — dedi.

²⁹ Xuning bil  n biz B  yt-Peorning udulidiki wadida turup k  ld  k.

  hdid   k  rsitilg  n imtiyazlar — Musa s  zini dawam k  lidu

4¹ —   mdi, i Israil, m  n sil  rg     g  tidiojan muxu b  lgilimil  rg   h  m h  k  ml  rg   k  lak   selinglar; ularoja   m  l k  lsanglar h  yatlik tapisil  r w   xundakla ata-bowiliringlarning Hudasi P  rw  rdigar sil  rg   t  ksim k  lidiojan zeminoja kirip uni igil  ysil  r. ² M  n sil  rg   tapxuridiojan P  rw  rdigar Hudayinglarning muxu   mrlirig     m  l k  lixinglar   q  n, m  n sil  rg     mr k  lojan s  zg   heq  nemini k  xmanglar h  md   uningdin heq  nemini q  kiriw  tm  nglar..

³ Sil  r   z k  z  lirnglar bil  n P  rw  rdigarning Baal-Peorning t  p  ylidin k  lojan ixlirini k  rg  nsil  r; q  nki Baal-Peoroja   g  xk  nl  rning h  mmisini P  rw  rdigar Hudayinglar aranglardin yokatti;..

⁴ Lekin P  rw  rdigar Hudayinglaroja qing ba  qlan  janlardin h  rbiringlar b  g  ng   k  d  r h  yat turuwatisil  r.

⁵ Mana, m  n P  rw  rdigar Hudayim manga   mr k  lojand  k, kirip igil  ydi  jan zeminda turojanda ularoja   m  l k  lsun d  p sil  rg   b  lgilim   h  m h  k  ml  rni   g  ttim. ⁶ Sil  r ularni qing tutup   m  l k  linglar; q  nki xundak k  lsanglar bu h  k  ml  rning h  mmisini angliojan h  lk  l  rning k  z aldid   sil  rning dana w   yorutulojan bir h  lk ik  nlikinglar ispatlinidu; ular d  rw  k  : «Bu uluo     l d  rh  k  k  t dana h  m yorutulojan bir h  lk ik  n» — d  ydu. ⁷ Q  nki P  rw  rdigar Hudayimizning bizningUuningoja nida k  lojan h  rbir til  k  lirimizd   bizg   y  kin turo  jind  k,   zig   y  kin turojan bir Hudasi bolojan bizg   ohxax baxka bir uluo     l barmu? ⁸ M  n aldinglaroja k  yojan muxu p  tk  l k  nundikid  k adil b  lgilimil  r h  m h  k  ml  rg   ig   bolojan sil  rd  k baxka bir uluo     l barmu?

H  r  btiki   hd   too  ruluk   slitip-agahlandurux

⁹   z k  z  nglar bil  n k  rg  n ixlarni untumaslikinglar, h  tta   mr  nglarning barlik k  nlirid   k  lbinglardin q  karmaslikinglar   q  n   z  nglaroja e  tiyat k  linglar w   ihlaslik bil  n k  lbinglarni ezix  tin saklanglar; xuningd  k sil  r k  rgininglarni baliliringlaroja w   baliliringlarning balilirioja y  tk  z  nglar; ¹⁰ Sil  r H  r  b te  qida P  rw  rdigar Hudayinglarning aldid   turojan k  ni P  rw  rdigar manga: «H  lk  ni Mening s  z  lirimni anglix     q  n yenimoja yio  kin; xuning bil  n ular s  z  lirimni   ginip, y  r y  zidiki barlik k  nlirid   M  ndin   yminidu w   balilirioja   g  tidu» — deg  nid  . ¹¹ Sil  r y  kin kelip tao  ning t  wid   turdunglar; bu tao  ning oti asmanlarning ba  q  rio  q   k  y  p y  tti, h  md   karang  luluk, bulutlar w   s  r tao  ni kaplidi;..

¹² P  rw  rdigar otning otturisdin sil  rg   s  z k  ldi; sil  r s  zl  rning sadasini anglicinglar, lekin heq x  kilni k  rmidinglar; sil  r p  k  t bir awazni anglicinglar. ¹³ W   U xu qaoqda sil  rg     mr k  lojan   hdisini, y  ni «on   mr»ni ayan k  ldi w   ularni ikki tax tahtay   stig   p  tti. ¹⁴ W   xu qaoqda P  rw  rdigar manga   mr k  lip, sil  r d  ryadin   t  p igil  ydi  jan zeminda ularni ularoja

4:1 Law. 19:37; 20:8; 22:31

4:2 Kan. 13:1; P  nd. 30:6; W  h. 22:18

4:3 «Baal-Peor» — bir hil but. «Q  l.» 25-babni k  r  ng. «P  rw  rdigarning Baal-Peorning t  p  ylidin k  lojan ixlirini k  rg  nsil  r» — «Q  l.» 25-babni k  r  ng.

4:3 Q  l. 25:4; Y  . 22:17

4:7 Kan. 26:19

4:9 Kan. 6:7; 11:19

4:11 Mis. 19:18

4:13 «on   mr» — ibranij tilida «on s  z».

əməl kilişinglar üçün silərgə bəlgilimilər həm həkümlərni ɛgitişni tapilidi.

¹⁵ Əzünglaroşa nahayiti ehtiyat kilişinglarki (qünki Pərwərdigar Hərəb teoşida ot otturisişin silərgə söz kilişanda heqkandək xəkilni kərmigənsilər), ¹⁶⁻¹⁸ əzünglarni buloşap, məyli ərəkək yaki ayal süritidə, məyli yər yüzidiki hərəkandək haywan yaki asmanda uqidişan hərəkandək kux bolsun, məyli yər yüzidə hərəkandək ɛmiligüqi haywan yaki yər astidiki sulardiki hərəkandək belik bolsun, ularning süritidə heqkandək xəkil-kıyapəttiki oyma butni əzünglar üçün yasimanglar, ¹⁹ yaki xuningdək, bexinglarni kətürüp asmanlaroşa qarap, kuyax, ay, yultuzlar, yəni pütkül samawi koxunni kərip, kənglünglar mayil bolup ularoşa bax egip kullukioşa kirmənglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barlik həlkələr üçün orunlaxturoşan. ²⁰ Lekin silərni bolsa Pərwərdigar Əz mirasi boləşan bir həlkə boluxunglar üçün «təmur tawlox humdani»din, yəni Misirdin elip qikti. ²¹ Lekin Pərwərdigar silərning wəşənglardin manga ɔzəşlinip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras bolux üçün ata kilidişan yahxi zemin toşrisida: — «Sən xu yərgə kirixək İordan dəryasidin ɛtməysən» dəp kəsəm kildi. ²² Xunga mən muxu zeminda ɛlühüm mukərrər; İordan dəryasidin ɛtməymən; birək silər bolsanglar uningdin ɛtüp xu yahxi zeminni igiləysilər.

²³ Pərwərdigar Hudayinglarning silər bilən tüzgən əhdisini untumaslişiknglar, xundək əzünglar üçün Pərwərdigar Hudayinglar silərgə mən'i kilişan oyma butni yaki hərəkandək nərşining xəkil-kıyapitini yasimaslişiknglar üçün əzünglaroşa həzi bolunglar. ²⁴ Qünki Pərwərdigar Hudayinglar həmmi yutkuqi bir ot, wapasizlikka həşət kilişuqi bir Hudadır..

Əhdidin yenixning aqiwiti wə uningə itaət kilişning bərikiti

²⁵ Silər pərzəntlər, pərzəntinglarning pərzəntlirini kərip, zeminda uzək wəkt turoşandin keyin, birhil xəkil-kıyapəttə boləşan oyma butni yasioşan, xuningdək Pərwərdigar Hudayinglarni rənjitip uning nəziridə rəzil boləşanni kilişp əzünglarni buloşioşan bolsanglar, ²⁶ mən asman-zeminni üstünglaroşa guwahqi boluxka qakirimən, silər İordan dəryasidin ɛtüp, igiləydişan xu zemindin tezla pütünləy yək kilinisişlər; silərning uningda yaxioşan künliringleş uzun bolmaydu, silər bəlkə uningdin pütünləy yək kilinisişlər. ²⁷ Pərwərdigar silərni barlik həlkələr arisioşa tarkitidu, Pərwərdigarning silərni həydixi bilən silər xu əllər arisida kikiş bir kəldük bolisişlər. ²⁸ Silər xu yərlərdə turup yəqəqtin yaki taxtin yasaloşan, nə kərelməydişan, nə angliyalmaydişan, nə yeməydişan, nə puralmaydişan, pəkət insanning kəlining yasioşini boləşan iləhlarning kullukida bolisişlər. ²⁹ Silər xu yərlərdə Pərwərdigar Hudayinglarni izdəysişlər; pütün kəbingleş wə pütün jeninglar bilən uni izdisənglar, uni tapisişlər. ³⁰ Silər ɛqir azab-ɔkubət tartkininglarda, bu ixlarning həmmisi bexinglaroşa quxkəndə, silər Pərwərdigar Hudayinglaroşa yenip kelisişlər wə uning awazişoşa kulək salisişlər. ³¹ Qünki Pərwərdigar

4:19 «Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barlik həlkələr üçün orunlaxturoşan» — «samawi koxun» dəgən söz (1) kün, ay wə nuroşunlişan yultuzlarni; (2) bular bilən munasiwətlək pərixtilər yaki asmandiki rohiş kiiqlərni kərsitidu. Təwəratin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman kiiqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəh.» 12:4ni kərişg).

—Bu ayəttiki uquroşa kərioşanda Huda (1) kün, ay wə yultuzlarni pütkül insaniyətning mənəpəti (yər yüzidikişərgə nur wə təpt berix, yoluqılar üçün yenilixni kərsitip berix katarlik)ni kəzləp yarattı; (2) ular bilən munasiwətlək boləşan samawi kiiqlər Hudaşoşa bəndiləşning hizmitidə boluxka təyyar turidu («İbr.» 1:14ni kərişg); (3) Huda Əziğə has bəndiliridin (muxu yərdə İsraildin) həwər ələşanda pəkət pərixtilər arkilik yərdəmlixiplə kəlməy, bəlkə əzi xəşən həlini soraydu.

4:20 Mis. 19:5

4:21 Kan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4

4:24 «Pərwərdigar Hudayinglar ... wapasizlikka həşət kilişuqi bir Hudadır» — muxu «həşət» İsrailning Hudasişoşa əməş, bəlkə türüklə yirginlik butlaroşa ibadət kilişanlikioşa qarap Mukəddəs Rəhning «ibadət pəkət Hudaşoşa mənəşp bolux kərek» dəp butlaroşa yaki butlarning kəynidə turuwatқан jin-xəytanlaroşa wə ularning wəkili boləşan sahta pəyğəmbərlərgə boləşan həşitini kərsitidu. Bu tema toşruluk «kirix söz»imiznimu kərişg.

4:24 Mis. 20:5; 34:14; Kan. 5:9; 6:15; 9:3; İbr.12:29

4:27 Kan. 28:62,64

4:28 Zəb. 115:4-7; 135:15-17

«Қанун хәрһи»

Hudayinglar rəhimdil bir Hudadur; u silərni taxliwətməydu, nə həlak qılmaydu, nə ata-bowiliringlar bilən kəsəm iqip tüzgən əhdisini heq untumaydu.

³² Əmdi, silərdin ilgiri, Huda insanni yər yüzidə yaratqan künidin tartip ətken künlər tooqruluk sürüxtə qilinglar, xundakla asmanlarning bir qetidin yənə bir qetigiqə sürüxtə qilinglarki, muxuningoşa ohxax uluq bir ix bolup bakqanmu? Uningoşa ohxax bir ixni anglap bakqanmu?

³³ Silərgə ohxax, Hudaning ot iqidin qikqan awazini anglap tirik qalqan baxqa bir həlk barmu?

³⁴ Pərwərdigar Hudayinglar kez aldinglarda silər üqün Misir zeminida qiloqlanliridək, qiyin sinaklar bilən, mejiizilik alamətlər bilən, karamətlər bilən, urux bilən, küqlük qol həm uzitiloqan bilək bilən wə dəhxətlik wəhimilər bilən silərdin baxqa bir həlkni yat bir əning arisidin qikqirip Əzigə has kilix üqün kelip urunup bakqanmu? ³⁵ Pərwərdigarla Hudadur, uningdin baxqa birsi yoktur, dəp bilixinglar üqün silər bu uluq ixlarni kərüxkə muyəssər qilinoqansilər. ³⁶ Silərgə təlim berix üqün U asmanlardin silərgə Əz awazini anglati; U yər yüzidə Əzining uluq otini kərsətti; silər xu otning otturisisidimmu uning awazini anglinglar.

³⁷ Uning üstigə, ata-bowiliringlaroşa baqliqan muhəbbiti tüpəylidin həmdə ularning keyinki əwladlirini tallioqlanliki üqün, U silərni Misirdin xəhsən Əzi zor kudriti bilən kutquzup qikardi;..

³⁸ U xuningdək silərnin aldinglardin əzünglardin kəp wə küqlük bolqan əllərni zeminidin həydəp, silərni uningə kirgüzüp, uni bügünki kündikidək silərgə miras kilix üqünmu xundak qiloqandur. ³⁹ Xunga bügün xuni bilip qoyunglarki wə kənglünglarni xuningə bəlunglarki, Pərwərdigar yukiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yər-zeminda bolsun Hudadur; Uningdin baxqa heqbiri yoktur. ⁴⁰ Xuningdək silərnin wə keyinki balilar-əwladliringlarning əhwali yaxsi bolux üqün, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə ata qilidiloqan zeminda künliringlarni uzun, hətta mənggülik kilix üqün mən bügünki kündə silərgə tapilawatqan Uning bəlgilimiliri wə əmlirini tutunglar».

Musa pəyoqəmbər «panahlik xəhər»lərni ayrip bekitidu Təpsilatiri «Qəl.» 35:6-34də kərsitilidu

⁴¹ Andin Musa İordan dəryasining xərkiy tərpidə üq xəhərni ayrip bekitti; ⁴² məqsiti, heqkandak əq-adawiti bolmay, tasadiپی koxnisini əltürüp qoysa, əltürgən kixi xu yərlərgə, yəni xu xəhərlərdin birigə keqip berip aman-esən kəlixitin ibarət idi. ⁴³ Bu xəhərlər bolsa: — Rubənlərnin zeminidin qəl-bayawandiki Bəzər, Gadlarning zeminidin Gileadtiki Ramot, Manassəhlərnin zeminidin Baxandiki Gollandin ibarət idi..

Əhdining kayta jakarlinixi

⁴⁴ Musa İsaillarning aldioşa qoyqan qanun mana təwəndikidək: —

⁴⁵ (bular bolsa İsaillar Misirdin qikqanda Musa pəyoqəmbər ularoşa jakarlioqan agah-guwahlar, bəlgilimilər həm həkümlərdur; ⁴⁶ Musa wə İsaillar Misirdin qikqanda Amoriylarning Həxbon xəhiridə turuxluq padixahı Siyonni əltürgənidi; Musa bu əmlərni Siyonning zeminida, İordan dəryasining xərki tərpidə, Bəyt-Peorning udulidiki wadida İsaillaroşa jakarlioqan... ⁴⁷ Xu qaoqda

4:34 «...kelip urunup bakqanmu?» — «kelip» dəgən sөz Hudaning həlkini kutquzux üqün Əzi xəhsən kəlgənlikini kərsitidu. «...dəhxətlik wəhimilər bilən silərdin baxqa bir həlkni ... Əzigə has kilix üqün kelip urunup bakqanmu?» — baxqa birhil təjimi: «...dəhxətlik wəhimilər bilən baxqa bir həlkni... əzigə has kilixi üqün kelip urunup bakqan bir ilah barmu?».

4:35 Qəl. 32:39; Yəx. 45:5,18,22; Mar.12:29,32

4:37 «ularning keyinki əwladlirini» — ibraniy tilida «uning keyinki nəslini». «xəhsən Əzi» — ibraniy tilida «Əzining yūzi bilən».

4:37 Mis. 13:3,9,14

4:41 Qəl. 35:6,14

4:43 Yə. 20:8

4:46 «xərki tərpidə» — ibraniy tilida «bu tərpidə».

4:46 Qəl. 21:24; Qəl. 1:4

«Қанун хәрһи»

Israillar Siḥonning wə Baxanning padixahı Ogning zeminini, yəni İordan dəryasining kün pe-tix tərpidiki Amoriylarning ikki padixahining zeminimu igiligənidi; ⁴⁸ ularning zemini Ar-non dəryasining kiroqıkdiki Aroərdin tartip Sion (yəni Hərmon) teoqiojqə, ⁴⁹ xundakla İordan dəryasining xərḳ tərpidiki pütkül Arabah tüzləngliki wə Pisgah teoqining baorıoqa jaylaxḳan «Tüzləngliktiki dengiz»ojqə idi).

Əhdigə xərḳ berix — kirix sөz

5¹ Xuning bilən Musa pütkül Israilni qaqirip ularoqa mundak dedi: — «i Israil, mən бүгүн ḳulaklıringlaroqa anglitiwatḳan bu bəlgilimilərgə həm hөkүmlərgə ḳulak selinglar, ularni өgininglar, ularoqa əməl ḳilixḳa көngүl bөлүnglar!

² Pərwərdigar Hudayimiz biz bilən Hərəb teoqida əhdə түzdi. ³ Bu əhdini Pərwərdigar ata-bowilirimiz bilən түzgən əməs, bəli biz bilən, yəni бүгүнки күндə tirik ḳaloqan bizlər bilən түzdi. ⁴ Taqda ot iqidə turup Pərwərdigar silər bilən yüz turanə sөzləxḳənidi ⁵ (xu qaoqda silərgə Pərwərdigarning sөz-kalamini jakarlax üqün mən silər wə Pərwərdigarning otturisida turoqanidim; silər otning aldidə ḳorḳup, taqḳa ḳixixni halimidinglar).

On əmr

⁶ U mundak dedi: — «Mən seni Misir zeminidin, yəni «ḳulluḳ makani»din ḳıqaroqan Pərwərdigaring Hudadurmən.

⁷ Sening Məndin baxḳa heḳḳandak ilahing bolmaydu.

⁸ Sən əzüng üqün məyli yukiridiki asmanda bolsun, məyli təwəndiki zeminda bolsun, yaki yər astidiki sularda bolsun, hərḳandak nərsining ḳiyapitidiki heḳḳandak oyma xəkilni yasima;

⁹ Sən bundak nərsilərgə bax urma yaki ularning ḳulluḳioqa kirmə. Qünki Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliḳḳa həsət ḳiloquḳi Hudadurmən. Məndin nəprətləngənlərnin ḳəbihliklirini əzlrigə, oqullirioqa, hətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən. ¹⁰ Əmma Meni sөyidoqan wə əmrliirimni tutidoqanlaroqa ming əwladiojqə əzgərməs meḳribanliḳ ḳərsitimən.

¹¹ Pərwərdigar Hudayingning namini ḳalaymıkan tiloqa alma; qünki kimdəkim namini ḳalaymıkan tiloqa alsa, Pərwərdigar uni gunahḳar həsəblimay ḳalmaydu.

¹² Pərwərdigar Hudaying sanga əmr ḳiloqandəḳ xabat күnini muḳəddəs dəp bilip tut, uningə qəməl ḳil. ¹³ Altə күn ixləp barliḳ ixliringni түgətkin; ¹⁴ lekin yəttinqi күni Pərwərdigar Hudayingə ataloqan xabat күnidur. Sən xu күni heḳḳandak ix ḳilmaysən; məyli sən yaki oqlung bolsun, məyli ḳizing, məyli ḳulung, məyli dediking, məyli buḳang, məyli exiking, məyli hərḳandak baxḳa ulioqin, yaki sən bilən bir yərdə turuwatḳan musapir bolsun, heḳḳandak ix

4:47 Qəl. 21:33; Ҷан. 3:3

4:49 «Tüzləngliktiki dengiz» — muxu yərdə «Өlүk Dengiz»ni ḳərsitidu.

5:2 Mis. 19:5

5:5 Mis. 19:16; 20:18

5:6 Mis. 20:2-21; Zəb. 81:10

5:8 «өзүңг үqүн ... xəklidə... yasima» — bu əmrning көzdə tutḳini adəmlər qoḳunux məḳsitidə yasioqan hərḳandak xəkillərdur. Baxḳa məḳsətlər bilən yasioqan xəkillər toqruluḳ sөz yok.

5:9 «Məndin nəprətləngənlərnin ḳəbihliklirini əzlrigə, oqullirioqa, hətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən» — bu muḳim sөz toqruluḳ «Misirdin ḳixix»tiki «ḳoxumqə sөz»imizni (20:5, 34:7 toqruluḳ), xundakla «Əzakiyal»diki «ḳoxumqə sөz»imizni (18-, 33-bablar toqruluḳ) көrüng.

5:9 Mis. 20:5; 34:7,14; Yər. 32:18

5:10 «ming əwladiojqə...» — əslidə «minglioqan əwladiojqə...».

—Ayətnin baxḳa birhil tərjimisi: — «Əmma Meni sөyidoqan wə əmrliirimni tutidoqan minglioqanlaroqa əzgərməs meḳribanliḳ ḳərsitimən». Biraḳ 7:9ni көrüng.

5:11 Law. 19:12; Mat. 5:33

5:12 Yər. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Əz. 20:12; İbr. 4:4

kilmisun; xuning bilən kulum wə dediking səndək aram alalaydu.¹⁵ Sən özüngning əslidə Misir zeminida kıl boləjanliqingni, Pərwərdigar Hudaying küqlük kılı wə uzatқан biliki bilən seni xu yərdin qıkarəjanliqini esingdə tut; xu səwəbtin Pərwərdigar Hudaying sanga xabat künini tutuxni əmr kıləjan.

¹⁶ Pərwərdigar Hudaying sanga əmr kıləjandək ata-anangni hərmət kıl. Xundak kilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata kılmaqçı boləjan zeminda uzun əmür kərisən, həling yahxi bolidu.

¹⁷ Kətillik kılma..

¹⁸ Həm zina kılma..

¹⁹ Həm oşqırilik kılma.

²⁰ Həm qoxnang toşqıruluk yaləjan guwahlik bərmə..

²¹ Həm qoxnangning ayalini təmə kılma wə nə uning əyi, uning etizi, uning kuli, nə uning dediki, nə uning kalisi, nə uning exikigə yaki qoxnangning hərəkəndək baxқа nərsisigə kəz kiringni salma»..

²² — bu səzlərnı Pərwərdigar taəjdə, ot, bulut wə sürlük karəngəşuluk iqidin küqlük awazi bilən silərnıng pütkül jamaitinglarəja eytқан wə ularəja həq baxқа səzlərnı qoxmıəjan; u ularni ikki tax tahtayəja pütüp mənə tapxurdi..

²³ Wə xundak boldiki, karəngəşuluktin qıkқан awazni angliəjininglarda wə otluk taəj kəyginidə silər, yəni kəbilə baxlikliringlar wə aqsakalliringlar yeniməja kelip: —

²⁴ «Mənə, Pərwərdigar Hudayimiz əz xan-xəripi wə uluəşulukini ayan kildi wə biz uning awazini ot otturisdin angliduk, xuning bilən biz bögünki kündə Huda insanlar bilən səzləxkən bol-simu, ularning tirik qaləjanliqini kərduq. ²⁵ Əmđi biz jenimizəja təwəkkül kılaximizning nemə həjiti? Qünki muxu dəhxətlik ot bizni yutuwetidu. Əgər biz Pərwərdigar Hudayimizning awazini anglawərsək əlup ketimiz. ²⁶ Qünki ət igiliridin həyat igisi Hudaning otning otturisdin səzligən awazini anglap, bizdək tirik turuwatқанlardin kim bar?. ²⁷ Sən əzəng Pərwərdigar Hudayimizəja yəkinlixip, uning səzligənlirining həmmisini angliəjin; andin Pərwərdigar Hudayimiz sanga səzligənlirining həmmisini bizgə eytip bərisən; xuning bilən biz uni anglap əməl kılımız» — dedinglar..

²⁸ Pərwərdigar silərnıng bu mənə eytқан səzliringlarnı anglap mənə: «Bu həlkning sənə eytқан səzlrini anglidim; ularning barlik eytқан səzliri durustur. ²⁹ Kaxki ularđə Məndin kərkup, əmrlirimni izqil tutidəjan bir kəlb bolsidi, ularning həli wə baliliringning həli mənəggügə yahxi bolatti! ³⁰ Sən bərip ularəja: «Qediringlarəja qaytinglar» — degin. ³¹ Sən bolsang yenimđə turojin; Mən sening ularəja əğitixing kərək boləjan əmrlər, bəlgilimilər wə həkümlərnıng həmmisini sənə eytip bərimən; xuning bilən ular Mən ularəja təwəlik kılıp bəridəjan zeminda turup bularəja əməl kildidəjan bolidu.

³² Əmđi Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr kıləjandək kılaxқа kəngül bəlunglar; uningdin ong wə soloja taymanglar! ³³ Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr kıləjan barlik yollirida mənəinglar; xundak kilsanglar həyatlik tepip, həlinglar yahxi bolidu wə silər igidarqilik kildidəjan zeminda turup künliringlar uzun bolidu»..

5:14 «xabat küni» — ibraniy tilidə «xabat» wə «yəttingi» dəgənlər ahangdax səz. «sən bilən bir yərdə turuwatқан» — ibraniy tilidə «dərwaziliring iqidə turuwatқан» dəgən səz bilən ipadiliniđu.

5:16 Law. 19:3; Mat. 15:4; Luğa 18:20; Əf. 6:2, 3

5:17 Mat. 5:21; Luğa 18:20; Rim. 13:9

5:18 Luğa 18:20

5:20 «Qoxnang toşqıruluk yaləjan guwahlik bərmə» — Təwrat-Injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizəja yəkin kıləjan hər bir adəmnı kərsitidu.

5:21 Rim. 7:7

5:22 Qan. 9:10, 11

5:26 Qan. 4:33; Hək. 13:22

5:27 Mis. 20:19; İbr. 12:19

5:33 «...həyatlik tepip, həlinglar yahxi bolidu» — Hudaning barlik əmrliri bu məqsəttidur. Bu temə «Qanun Xərhi»diki kəp yərlərdə kərüldidəjan bir temidur.

«Kanon xərhi»

Hudaning əhdisinin jəwhəri — Uning əmrlirigə əməl kilişning bəht-bərikiti

6¹ «Mana, bular Pərwərdigar mənə silər dəryadin ətüp igiləydiqan zeminda turoqininglarda ularoqa əməl kilişinglar üqün silərgə ɛgıtixni tapiloqan əmrlər, bəlgilimilər həm həkümlərdur: —

² (xuning bilən silər, yəni sən ɛzüng, oqlung wə nəwrəng barlıq tirik künliringlarda Pərwərdigar Hudayinglardin kərkup, mən silərgə tapilawatqan uning barlıq bəlgilimə wə əmrlirini tutisilər, xundakla uzun künlərni kərisilər. ³ Sən, i Israil, ularni anglap əməl kilişkə kəngül koyunglar; xuning bilən ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə deginidək, sūt bilən həsəl ɛkıp turidıqan münbət zeminda turup, həlinglar yahxi bolidu wə saninglar intayin kəpiyidu): —

⁴ — Anglanglar, ɛy Israil: — Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur; ⁵ sən Pərwərdigar Hudayingni pütün kəlbəng bilən, pütün jening bilən wə pütün küqüng bilən səygin.

⁶ Mən sanga bügün tapiloqan bu səzlər kəlbəngdə bolsun; ⁷ Sən ularni baliliringoqa singdürüp ɛgət, məyli ɛydə olturoqanda, yolda mangoqanda, ornungda yatqanda wə ornungdin turuwatqanda hər wəqit ular toqruluk səzligin; ⁸ ularni qolungoqa əslətmə-bəlgə kiliş tengiwal, pexanənggə kaxkidək simwol kiliş ornitiwal; ⁹ Sən ularni ɛyüngdiki kexəkliringgə wə dərwəziliringoqa pütüzgin.

¹⁰ Wə Pərwərdigar Hudaying seni kəsəm kiliş ata-bowiliringoqa, yəni İbrahim, İshak wə Yakupkə wədə kılqan zeminni sanga ata kiliş üqün seni uningə baxlıqanda, — ɛzüng kurmioqan uluq wə ɛsil xəhərlərgə, ¹¹ ɛzüng bisatlıq kilmioqan allıkaqan ɛsil bisatlıq kilişoqan ɛylərgə, ɛzüng kolimioqan, allıkaqan kolanoqan kuduklaroqa, ɛzüng tikmigən üzümzarlar wə zəytunzarlaroqa muyəssər kilişing bilən sən yəp toyunoqandin keyin, ¹² — ɛyni qaoqda seni Misir zemini-din, yəni «kulluk makani»din qıkarıqan Pərwərdigarni untuxtın həzi bol. ¹³ Sən Pərwərdigar Hudayingdin kərkqin, ibaditidə bolıqin wə kəsəm kilsang uning nami bilənla kəsəm iq-kin. ¹⁴ Silər baxkə ilahlar, yəni ətəpingdiki əllərnin ilahlırini kət'iy izdimənglar; ¹⁵ Qünki aranglarda turuwatqan Pərwərdigar Hudaying wəpasizlikkə həsət kılquqı Təngridur. Əgər xundak kilsang Pərwərdigar Hudayingning qəziqi sanga kəzoqılıp, U seni yər yüzidin yəkatmay kəlməydu.

¹⁶ Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massahta sinioqandək Uni sinimənglar. ¹⁷ Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirini, silərgə tapiloqan guwah-həkümləri wə bəlgilimiləri kəngül koyup tutunglar.

¹⁸ Pərwərdigar Hudayinglarning nəziridə durus wə yahxi bolıqanni kilinglar; xundak kılqanda həlinglar yahxi bolidu wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroqa berixkə kəsəm kılqan zeminoqa kirip uni igiləysilər, ¹⁹ xundakla Pərwərdigar wədə kılqandək barlıq düxmənlinglarni aldinqlardin həydəp qikiriwətisilər.

Keyinki dəwrlərni əslitix

²⁰ Kəlgüsində oqlung səndin: — «Pərwərdigar Hudayimiz silərgə tapiloqan agah-guwah, bəlgilimə həm həkümlər nemə?» dəp sorisa, ²¹ sən oqlungoqa mundaq dəysən: «Biz əslidə Misir-

6:4 «Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur» — «birlik» dəgən səz ibraniy tilidə «əkad» deyilidu. Bu səz adətə ikki yaki birnəqə nərsining bir gəwdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 kətarlıqlar).

—Baxkə bir hil tərjimisi: «Pərwərdigar Hudayimizdur, Pərwərdigar birdur».

6:4 Kən. 4:35; Mar. 12:29; Yh. 17:3; 1Kor. 8:4, 6

6:5 Kən. 10:12; Mat. 22:37; Lükə 10:27

6:7 Kən. 4:9; 11:19

6:11 Kən. 8:9,10

6:13 Kən. 10:20; Mat. 4:10; Lükə 4:8

6:16 «Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massahta sinioqandək Uni sinimənglar» — «Mis.» 17:2-7ni kərüng. «Massah» dəgənnin mənişi «sinax».

6:16 Mis. 17:2; Qel. 20:3; Mat. 4:7; Lükə 4:12

da Pirəwnning kulliri ikənmiş; biraq Pərwərdigar bizni Misirdin küqlük bir qol bilən qıqarojan. ²² Pərwərdigar kəz aldımızda uluq həm dəhşətlik məjizilik aləmlər və karamətləri kərsitip, Pirəwnning üstigə həm uning barlik ailisidikilərnin üstigə qüxürdi; ²³ U ata-bowilirimizəyə kəsəm iqip wədə qıləjan zeminni bizgə ata qilip, uningəyə bizni baxlap kirixkə xu yərdin yetəkləp qıqarojan. ²⁴ Pərwərdigar bizgə bu barlik bəlgilimiləri tutuxni, Pərwərdigar Huda-yimizdin qorquxni tapiləjan; U həlimizning daim yaxsi boluxi və bizning bəgündək tiri-k saklanəyəndək, Uning panahida boluximiz üçün xundək tapiləyəndur; ²⁵ və Pərwərdigar Huda-yimizning aldida u bizgə tapiləyəndək bu barlik əmrlərgə əməl qilixkə kəngül bəlsək bu biz üçün həkkanilylik bolidu.

Butpərəs əl-millətləri zemindən yökətiş

7 ¹ Pərwərdigar Huda-ying seni hazır igiləxkə ketiwatqan zeminəyə baxlap kirgüzgəndin keyin, aldingdin kəp yat əl-millətləri, yəni Hittiylar, Girgaxiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Pərizziylar, Hiwiylar, Yəbusiyları — səndin küqlük əl-millətləri həydiwətidu. ² Əmdi Pərwərdigar Huda-ying aldingda ularni qolungəyə tapxuruxi bilən sən ularəyə hujum qıləjiningda, sən ularni təltəküs yökətişing kərək; ular bilən həq əhdə tüzixinggə və ularəyə həq rəhim qilixingəyə bolmaydu. ³ Səning ular bilən nikahlixixingəyə bolmaydu; sən qizingni ularning oqulliriəyə berixinggimu və ularning kizini oqlungəyə elip berixinggimu bolmaydu; ⁴ qünki ular oqlungni Manga əgixixtin ezikturidu və xuning bilən oqulliring baxkə ilahlarəyə qəqunidu; u qəqda Pərwərdigarning şəziqi silərgə qəzəqilip, siləri tezla yökətidu. ⁵ Sən ularəyə xundək muamilə qıləjinki, ularning qurbangahlırini buzuwətinglar, but tüwrüklirini qəkiwətinglar, axərah butlırini kəsiwətinglar və oyma butlırini ot bilən kəydürüwətinglar; ⁶ qünki silər Pərwərdigar Huda-yinglarəyə pak-mukəddəs bir həkktursilər; Pərwərdigar Huda-yinglar siləri yər yüzidiki barlik baxkə həkklərdin üstün qilip, Əzigə has bir hək boluxkə talliwələjan. ⁷ Pərwərdigarning silərgə məhir qüxüp siləri talliwələjini silərnin baxkə həkklərdin kəp boləjanlıqılar üçün əməs, əməliyətə silər barlik həkklər arisida əng az idinglar, ⁸ Pərwədigarning siləri səyini səwəbidin və ata-bowiliringlar aldida bərgən kəsəmişə sadik boləjanlıqı üçün Pərwərdigar siləri küqlük qol bilən kütquzup, hərlik bədili tələp «kulluk makani»din, yəni Misir padixahı Pirəwnning qolidin qıqarojan. ⁹ Xunga silər Pərwərdigar Huda-yinglarning bərhək Huda, wədisidə turəquqi Təngri ikənlikini bilixinglar kərək; U Əzini səyüp, əmrlirini tutqanlarəyə ming dəwrgiqə əzgərməs məhir kərsitip əhdəsidə turəquqidur; ¹⁰ ləkin Əzigə əqmənlərnin ixlirini əz bəxiəyə oquq-axkarə qüxürüp, ularni yökətidu; Əzigə əqmənlərnin hərbirigə əzi qıləjan ixlirini ularning bəxiəyə oquq-axkarə qayturuxkə həyal qilməydu. ¹¹ Silər Mən bəgün silərgə tapiləjan əmr, bəlgilimilər həm həkəmlərgə əməl qilix üçün ularni qing tutunglar.

7:1 Kan. 31:3

7:2 «...ularəyə həq rəhim qilixingəyə bolmaydu» — bu əmr (və uningəyə ohxap ketidəjan baxkə barlik əmrlər) toqruluk «qəxumqə səz»imizni kərüng.

7:2 Mis. 23:32; 34:15; Qel. 33:52; Yə. 11:11

7:3 Mis. 34:16; 1Pad. 11:2

7:5 «axərah» — «ayal butlar», bəlkim butpərəslikkə bəqəxlanəjan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim but xəklidə oyuləjan yaki nəqixləngən boluxi mumkin.

7:5 Mis. 23:24; 34:13; Kan. 12:2, 3

7:6 Mis. 19:5; Kan. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pet. 2:9

7:8 «hərlik bədili tələp ...qıqarojan» — muxu sirlik səzlər toqruluk «qəxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

7:8 Kan. 10:15

7:9 Mis. 20:5; Kan. 5:9

7:10 Nah. 1:2

«Қанун хәрһи»

Әһдини тутухнинг бәһт-бәрикәтлiri

¹² Qoқum xundak boliduki, bu bәlgilimilәrgә kulak selip, kengul koyup әmәl kilisanglar, Pәrwәrdigar Hudayinglar ata-bowiliringlarоja kәsәm bilән wәdә kilоjan әhdә wә meһirni silәrgә kәrsitip turidu; ¹³ Seni sөyüp bәrikәtlәp, ata-bowiliringоja kәsәm bilән sanga berixkә wәdә kilоjan zeminda turоquzup kәpәytidu; xu yәrdә pәrzәntliringni, yәr-tuprikingdiki mәһsulatlarni, buоqdiyingni, yengi xarabingni, zaytun meyingni, kaliliringning nәslini wә koyliringning kozilirini bәrikәtlәp kәpәytidu. ¹⁴ Sән barliқ әllәrdin ziyadә bәht-bәrikәt kәrisән; arangda, әr-ayal yaki mal-qarwang arisida heq tuоqmasliқ bolmaydu; ¹⁵ Pәrwәrdigar sәndin barliқ kesәllәrni neri kilidu wә sән özüng kәrgән Misirdiki dәhxәtliқ wabalardin heqkaysisini üstünggә salmaydu, bәlki sanga eқ bolоjanlarоja salidu.

Aranglardiki barliқ butpәrәsliқ iz-kәlduklirini yoki tix kerәk

¹⁶ Sән Pәrwәrdigar sanga tapxurojan barliқ hәklәrni yokitixing kerәk; sән ularni kәrgәndә, ularоja heq rәһim kilmasliқing kerәk, sән ularning ilahlirining kulluқioja kirmәsliқing kerәk; әgәr xundak kilsang, bu ix sanga kiltak bolidu. ¹⁷ Әgәr sән kenglungdә: «Bu әllәr mәndin küqlük; mән kandak kilip ularni zeminidin kooqliwetәlәymән?» — desәng, ¹⁸ ulardin kоrkma; Pәrwәrdigar Hudayingning Pirәwn hәм barliқ Misirliқlarni kandak kilоjanliқini әsligin, ¹⁹ — yәni Pәrwәrdigar Hudaying seni xu yәrdin qikirix üqün wasitә kilоjan, өз көzüng bilән kәrgән dәhxәtliқ hәküm-sinaқlar, meјizilik alamәtlәr wә karamәtlәr, küqlük kоl wә sozulоjan bilәkni mәhkәм esingdә tut; Pәrwәrdigar sән kоrkuwatқан barliқ hәklnimu xundak kilidu. ²⁰ Uning üstigә Pәrwәrdigar Hudaying taki ularning sәndin yoxurunojan kәldukliri yokitiloquә ularning arisioja serik hәrilәrni әwәtidu; ²¹ Sән ulardin kоrkmasliқing kerәk; qünki Pәrwәrdigar Hudaying arangdidur; U uluо wә dәhxәtliқ bir ilahdur. ²² Pәrwәrdigar Hudaying xu әllәrni aldingdin pәydinpәy hәydaydu; sән ularni birakla yokitiwetәlmәysән; birakla yokitiwetkән tәkdirdimu, daladiki haywanlar kәpiyip, üstünggә basturup kelixi mumkin.

²³ Lekin aldingоja ilgilәp mangoјiningda Pәrwәrdigar Hudaying ularni kоlungоja tapxuridu wә ularni parakәndә kilip, yokitiloquә dәkkә-dükkigә salidu. ²⁴ U ularning padixahlirini kоlungоja tapxuridu, sән ularning namlirinimu asman astidin yok kilisән; ularni yokatquә heqbir әdәм aldingda turalmaydu. ²⁵ Silәr ularning oyma butini ot bilән kәydürüwetinglar; kәz kiringlarni xularning üstidiki altun-kümüxkә salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silәrgә kiltak bolidu; qünki u Pәrwәrdigar Hudaying aldida yirginliқ bir nәrsidur. ²⁶ Sән heqkandak yirginliқ nәrsini eyünggә elip kәlma; bolmisa sән uningоja ohxax lәnәtliқ nәrsә bolup қalisән; sән uningdin қattik yirgән, uningоja mutlәk nәprәtlән; qünki u lәnәtliқ bir nәrsidur.

Pәrwәrdigarning tәminatlirini әslәx

8 ¹ Mән silәrgә bügün tapilojan bu barliқ әmrlәrgә әmәl kilixkә kengul koyunglar; xundak kilоqanda silәr hayat bolisilar, kәpiyisilar wә Pәrwәrdigar ata-bowiliringlarоja kәsәm kilip wәdә kilоjan zeminoja kirip uni igilәysilar. ² Pәrwәrdigar Hudaying seni tәwән kilip,

7:12 Law. 26:3; Қан. 28:1

7:13 «pәrzәntliring» — muxu yәrdә ibranij tilida «baliyatқuning mewisi» bilән ipadiliniду.

7:14 «sән barliқ әllәrdin ziyadә bәht-bәrikәt kәrisән...» — muxu yәrdә «sән» degән sөz Huda pütküil Israilni bir әdәмdәk kәrүp, ularоja bir gәwdә süpitidә sөzlәydu. «arangda, әr-ayal yaki mal-qarwang arisida...» — ibranij tilida «arangda, mәyli әrkәklәr mәyli ayallarda yaki mal-qarwang arisida...».

7:14 Mis. 23:26

7:16 «...ularni kәrgәndә, kularоja heq rәһim kilmasliқing kerәk...» — ibranij tilida «sening көzüng ularni heq ayimisun...».

7:19 Қан. 4:34; 29:3

7:20 «serik hәrә» — adattiki hәridin tehimu qong wә qakқak birhil hәrini kәrsitixi mumkin.

7:20 Mis. 23:28; Yә. 24:12

«Қанун хәрһи»

көңлүңдә нәмә барлиқини, унинг әмрлирини tutıdıoğan-tutmaydıoğanlıқını bilәy дәp seni sinax üqün bu қırıқ yıl qel-bayawanda yetәklıgән yolni әsligin.³ Dәрwәkә u seni tәwән қılıp, seni aq қoyup, sән әslidә bilmәydıoğan, xundakla ata-bowiliring kәрүp baқmioğan «manna» bilән ozuklanduroğan; U sanga insan pәkәt yemәklik bilәнla әmәs, bәlki Pәрwәrdigar Hudayingning aozıdın qıққан barlıқ sөzliri bilәнmu yaxaydıoğanlıқını bildürүx üqün xundak қildi...⁴ Bu қırıқ yilda kiyim-keqıking konirimidi, putung ixxiр kәtmidi...⁵ Sән xuni bilip қoyoқinki, adәм öz oqlını tәрbiyilıgәndәk, Pәрwәrdigar Hudaying seni tәрbiyilәydu;⁶ Xunga sән Uning yollirida mengip wә unıngdın kәрқup, Pәрwәrdigar Hudayingning әmrlirini tutқın.⁷ Qünki Pәрwәrdigar Hudaying seni yahxi bir zeminoğa — erik-ekınliri, bulaklırı wә jiloğa-dәnglәrdә urоqup qıқıdıoğan uluq suliri bar bir zeminoğa —⁸ buqday wә arpa, üzüm talliri, әnjür dәрәhliri wә anarliri bar bir zeminoğa, zәytun dәрәhliri wә һәsәl bar bir zeminoğa,⁹ — sән һeqnemidın kәmlik tartmay ozukluk yәydıoğan bir zeminoğa — taxlırı tәmür, taqliridin mis kolaydıoğan bir zeminoğa yetәklәp kiridu;¹⁰ sән xu yәrdә yәp toyunisән wә Pәрwәrdigar Hudaying sanga ata қiloğan xu yahxi zemin üqün unıngoğa tәxәkkür-mәdhıyә eytisән..

¹¹ Mән sanga бүgün tapıloğan Pәрwәrdigar Hudayingning әmrliri, bәlgilimiliri һәм һәkүmlirini tutmaslıқtın, Uni untup kәlixtin һәzi bol;¹² bolmisa, sән yәp toyunoğandın keyin, esil öylәrni қurup ularda olturaқlaхқandın keyin,¹³ kala-qoy padiliring kәpiyip, altun-kümүxüng, xundakla sening barlıқıng kәpәygәndın keyin,¹⁴ көңlүng mәoqrurlinip seni Misir zemınidın, yәni «kulluқ makanı»dın qıқırıp kutқuzoğan Pәрwәrdigar Hudayingni untuysән;¹⁵ (U seni bipayan wә dәhxәtlik qel-bayawandın, yәni zәһәrlık yılanlar wә qayanlar қaplap kәtkән, susırap қаoқirap kәtkән bir qel-bayawandın yetәklәp qıққан, xu yәrdә sanga qaqmak texidın su qıқırıp bәrgән...¹⁶ seni өзini tәwән tutsun дәp sinap, sanga ahir rahәt-bәrikәt kәrsitix üqün qel-bayawanda ata-bowiliring kәрүp baқmioğan «manna» bilән ozuklanduroğan).¹⁷ — әgәр uni untusang, көңlүңdә: «Өz küqüm, өз қolumning қudriti meni muxu dәlәtkә erixtүrgән» deyixing mumkin.¹⁸ Xunga Pәрwәrdigar Hudayingning Özi seni dәlәtkә erix-tүrgüqi қudratni bәrgüqi ikәnlikini әslәp, Uni esingdә tut; xuning bilән u ata-bowiliringoğa kәsәm қılıp wәdә қiloğan әhdini бүgүnki күndikidәk mәһkәм қildu.¹⁹ Әgәр sән Pәрwәrdigar Hudayingni қақанiki untusang, baxқа ilаһlaroğa әgәxsәng, ularning kulluқida bolup ularoğa bax ursang, mән silәrgә бүgün xu agahni bәrәyki, xundak boliduki, silә tәltәküs һalak bolisilәr.²⁰ Pәрwәrdigar көz aldinglarda yoқitiwatқан әllәrdәk silәrmu yoқitilisilәr; qünki silә Pәрwәrdigar Hudayinglarning awazıoğa қulak salmioğansilәr.

Hudaning әllәrni Qanaan zemınidın һәydxining sәwәbi

9¹⁻² Angla, i Israil! Sән бүgün özүngdın qong wә küqlük әllәrgә igә bolux üqün, sepilliri asmanoğa taқixıdıoğan qong xәһәrlәrni igilәx üqün, Anakiylarnı koqlap qıқırıx üqün İordan dәryasidın ötisән (sән ularni bilisән, ular toqruluk «kim Anakiylar aldida turalısun!» дәp anglioğansән).³ Sән бүgүnki күndә xuni bilip қoyoқinki, sening aldingda mangoquqi

8:3 «manna» — bu ix toqruluk «Mis.» 16-babni kәрүng. «... Hudayingning aozıdın qıққан barlıқ sөzliri» — ıbraniy tilida «...Hudayingning aozıdın barlıқ qıққанlırı». Oқurmәnlәrning esidә barki, Adәм'ata әslidә «Hudaning nәpisi» bilән һayatқа erixti.

8:3 Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luқа 4:4

8:4 Kan. 29:6; Nәһ. 9:21

8:5 «Sән xuni bilip қoyoқinki...» — ıbraniy tilida «Sән қalbingdә xuni bilginki...»

8:10 Kan. 6:11,12

8:15 «zәһәrlık yılanlar...» — ıbraniy tilida «otluқ yılanlar».

8:15 Mis. 17:6; Qel. 20:11; Zәb. 78:15-16; 114:8

8:16 Mis. 16:14,15

9:1-2 Qel. 13:32,33

«Қанун хәрһи»

Пәрвәрдигар Hudayingning Өзидур, U yalmap yutқуқи ottur; u muxu әлләрни һалак қилиду, алдингда ularни теzdin yикитиду; сән ularning тәwәlikини игиләп, Пәрвәрдигар сanga eyтқәндәк ularни теzdin yөкитисән..⁴ Пәрвәрдигар ularни алдингдин һәyдигәндә сән көngлүngдә: «Һәққәниyлиқим сәwәbidин Пәрвәрдигар мені земинни игиләх үqүн уningоја yetәкләп кирди» demigin; бәлki xu әлләrning рәзиллиki түpәyлиdin Пәрвәрдигар сениng алдингда ularни тәәllүkatидин мәһrum қилиду.⁵ Сән ularning земиниоја kirip uni игилиxing сениng һәққәниy боләnлиқingдин yәki көngлүngning duruslүқidin әmәs, бәлki бу әлләrning рәзиллиkiдин wә Пәрвәрдигар ата-bowiliring Ibrahim, Ishaq wә Yaqupқа қәsәм қилојан сәziгә әmәl қилих үqүнmu Пәрвәрдигар Hudaying ularни сениng алдингда тәәllүkatидин мәһrum қилиду..⁶ Әmdi xuni bilip қoyoјинki, Пәрвәрдигар Hudaying бу yәхxi земинни sanga miras қилојини сениng һәққәниyлиқingдин әmәs, qünki сән әсли boynи қattiq bir хәлқсән.

Israilning jahilliqi

⁷ Әmdi сениng qәl-bayawanda Пәрвәрдигар Hudayingни қандақ ојәzәplәndүrgәнliқingни esingдә tutқin — Uni untuma. Сән Misir земинidin қикқан күndin beri taki бу yәrgә көlgүqә Пәрвәрдигароја аsiyлиқ қилиp көlding..⁸ Silәr Hәrәb teoјida Пәрвәрдигарни ојәzәplәndүrgән wә Пәрвәрдигар silәrgә аqqиқlinip, silәрни һалак қилмаққи boldи..⁹ Xu qaoјda mән tax tahtaylarnи, yәni Пәрвәрдигар silәr bilән түzgән әhdә tahtaylirини tapxuruwelix үqүн taoјқа қикқәnidim; mән taoјda қirik keqә-kүndüz turdum (mән nә tamak yemidim, nә su iqmидim);..¹⁰ Xuning bilән Пәрвәрдигар manga Өz barmiqи bilән pүtkән ikki tahtayни tapxurdi; ularda Пәрвәрдигар taoјda ot iqidә silәrgә sәzligән qaoјda, jamaәt yioјiloјan күni eyтқan барliқ sәzләр pүtүlgәнidi..

¹¹ Wә xundақ boldiki, қirik keqә-kүndüz әtүp, Пәрвәрдигар manga ikki tax tahtay, yәni әhdә tahtaylirини бәrdи. ¹² Wә Пәрвәрдигар manga: «Ornungdin turoјin, muxu yәrdin qүxkin; qünki сән Misirdin қикаројан хәлқing өзlirини buloјidi; ular tezla Mән ularоја tapilioјan yoldin qәtnәp өзlirigә қuyма bir butni yasidi» dedi. ¹³ Пәрвәрдигар manga sәz қилиp: «Mән bu хәлқни көrүp yәttim; mana, u boynи қattiq bir хәлқtur..¹⁴ Meni tosmә, Mән ularни yөkitimән, ularning namini asmanning tegidin әqүrүwetimән wә xundақ қилиp, seni ulardin qong wә uluq bir хәлқ қilimән» — dedi..

¹⁵ Mән burulup, taoјdin qүxtüm; taoј bolsa ot bilән yalkunlawatatti; ikki әhdә tahtiyи ikki қolumda idi. ¹⁶ Mән көrdüm, mana silәr Пәрвәрдигар Hudayinglar aldida gunah қilipsilәr; silәr өзүnglar үqүн қuyма bir mozayни yasapsilәr; silәr tezla Пәрвәрдигар silәrgә tapilioјan yoldin qәtnәp ketipsilәr. ¹⁷ Mән ikki tahtayни ikki қolumоја elip, qәrүp taxlap, ularни көz aldinglarda qeqiwәttim. ¹⁸ Silәr Пәрвәрдигарни ојәzәplәndүrүp барliқ әtküzgән gunahinglar, yәni Пәрвәрдигарning nәziridә рәzil болoјanni қилојininglar үqүн, yәнә аwwalkidәк Пәрвәрдигар aldida yikilip, қirik keqә-kүndüz düm yattim (mән һeq nәrsә yemidim, su iqmидim). ¹⁹ qünki mән Пәрвәрдигарning silәрни yөkитidoјan қattiq ојәziпи һәм қәһridin қorktum. Пәрвәрдигар xu qaoјdimә mening tilikimni anglidi. ²⁰ Пәрвәрдигар Hәrundin ојәzәplinip, unimu yөkatmaққи boldи; mән Hәrun үqүнmu dua қildim. ²¹ Mән silәrning gunahinglarnи, yәni yasioјan mozayни elip uni otta көydүrdüm wә uni yanjip kukum-talkan қилиp eziwәttim; uning topisini elip taoјdin

9:3 Қан. 4:24; Ibr. 12:29

9:5 Yар. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13

9:7 Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Qәl. 11:4

9:8 Mis. 32:4; Zәb. 106:19-21

9:9 Mis. 24:18; 34:28

9:10 «Өz barmiqи bilән pүtkән...» — ibраниy tilida «Hudaning barmiqи bilән pүtkән».

9:10 Mis. 31:18

9:13 Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Қан. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14

9:14 Mis. 32:10; Zәb. 106:23

9:18 «mән һeq nәrsә yemidim...» — ibраниy tilida «mән һeq nanni yemidim...».

«Kanon xərhi»

qüxidiqan erik süyigə qeqiwəttim.²² (silər yənə Tabərah, Massah, Kibrot-Hattawahdimu Pərwərdigarni qəzəpləndürdüqlər..²³ Pərwərdigar silərnə Qadəx-Barneadin Kanaanəja mangdurmaqçı bolup silərgə: «Qikip, Mən silərgə təkdım qıləjan zeminni igilənglar» — degəndimu, silər Uning səzigə qarxi qikip asiylik qıldinglar, nə Uningəja ixənmidinglar, nə awazioja heq kulak salmidinglar..²⁴ Mən silərnə tonuəjan kündin tartip silər Pərwərdigar Hudayinglarəja asiylik qilip kəldinglar).

²⁵ Xuning bilən mən axu qaoqda Pərwərdigar aldida əzümnə yərgə etip yənə kırık keqə-kündüz düm yattim; dərwəkə düm yattim; qünki Pərwərdigar silərgə qarap «ularni yokitimən» degənidi. ²⁶ Xunga mən Pərwərdigarəja dua qilip: «İ Rəb Pərwərdigar, Sən Öz uluqlukung arkilik Əzüng üqün hərlük bədili tələp setiwəlojan, Misirdin küqlük qolung bilən qikərojan Öz həlking boləjan mirasingni yəkatmiojaysən;» ²⁷ Əz kulliring İbrahim, İshaq və Yəqunni esingdə tutkaysən; bu həlking bəxbəxtəkləqioja, ularning rəzilliki yəki gunahioja qərimiojaysən; ²⁸ bolmisa, sən bizni elip qikkən xu zemindikilər: «Pərwərdigar bu həlkni ularəja wadə qıləjan zeminni igiləxkə elip kirəlməydiəjanliki üqün və ularəja nəprətləngini tūpəylidin ularni qəl-bayawanda yokitəxkə Misirdin qikərdi» — dəydu..

²⁹ Qandakla bolmisun, ular zor küqüng və uzartilojan biliking bilən Misirdin qikərojan həlking və sening mirasingdur» — dedim.

Yengi pürsət

10¹ Xu qaoqda Pərwərdigar mənə: «Əzüng üqün awwalkidək ikki tax tahtayni oyup qikip, taəqja yenimoja kəl. Əzünggə yəoaqtin bir sanduk yasiojin..² Mən bu tahtaylarəja sən qeqiwətkən awwalki tahtaylardiki səzlərnə yazimən; sən ularni sandukqja koyisən» — dedi.

³ Xuning bilən mən akatsiyə yəoqiədin bir sanduk yasidim, awwalkidək ikki tax tahtay oyup qiktım; ikki tahtayni qolumda kətürüp taəqja qiktım. ⁴ Pərwərdigar əslidə ot iqidin taəqda jamaət yioqilojan kündə silərgə eytkən xu on əmrni awwalki pütüktək tahtaylarəja yazdı; Pərwərdigar ularni mənə tapxurdi..⁵ Mən burulup taəqdin qüxüp tahtaylarni əzüm yasiojan sandukqja koydum; Pərwərdigar mənə tapiliojinidək ular tehi uningdə turmaqta.

Qəl-bayawandiki səpərnəng hatimisi

⁶ Xu qaoqda İsrailar Bəərot-Bənə-Yaakandin Mosərahqja yol elip mangdi; Hərun xu yərdə əldi və xu yərdə dəpnə qilindi; uning oqlı Əliazar uning ornini besip kahinlik qildi..⁷ İsrailar xu yərdin Gudgodaqja, andin Gudgodahtin Yotbatahəja səpər qildi (Yotbatah erik-əkini mol yərdur).. ⁸ Xu qaoqda Pərwərdigar əhdə sandukini kətürüxkə, Pərwərdigarning aldida hizmitidə turup uning namida bəht-bərikət tiləxkə Lawiy kəbilisini əzigə tallap ayridi. Wə bügüngə kədər xundak boluwatidu. ⁹ Xunga Lawiy kəbilisinin İsrail kərindaxliri iqidə nesiwisi yəki mirasi

9:21 Mis. 32:20

9:22 Mis. 17:7; Qəl. 11:1,4,34

9:23 «Uning səzigə qarxi qikip...» — ibranıy tilida: «Uning awazioja qarxi qikip...».

9:23 Qəl. 13:3; 14:1

9:26 «Əz həlking boləjan mirasing» — «Hudaning mirasi» muxu yərdə Əz həlkini kərsitidu. Məsilən, «Mis.» 34:9ni kərting.

9:26 Mis. 32:11; Qəl. 14:13

9:28 Mis. 32:12; Qəl. 14:16

10:1 Mis. 34:1

10:4 «on əmr» — ibranıy tilida «on səzni».

10:6 Qəl. 20:28; 33:30,38

10:7 Qəl. 33:32,33

«Kanon xərhi»

yoktur; Pərwərdigar uningəya eytkəndək, Pərwərdigar Əzi uning mirasidur...

¹⁰ Mən əmdi awwalki künlərdikidək kırık keqə-kündüz Pərwərdigar aldida taqda turdum; Pərwərdigar xu qaoqdimu tilikimgə kulak saldi; u siləni yokatmidi. ¹¹ Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, həlkni baxlap aldida yol aloqin; xuning bilən ular Mən ularəya təkdım kılıxka ata-bowiliriəya kəsəm kılıp wəda kıləyan zeminni igiləx üqün uningəya kirsun» — dedi.

Pərwərdigarni səygin, həlkni səygin

¹²⁻¹³ Əmdi, i İsraıl, Pərwərdigar Hudaying səndin nemə tələp kılıdu? — Həling yahxi bolsun dəp mening bögün silərgə muxu tapiləqanlirimdin baxka nərsini tələp kılarmu? — Uning tələp kıləqini bolsa Pərwərdigar Hudayingdin qorqup, Uning kərsətkən barlık yollirida mengip, Uni səyüp, pütkül kəlbəng wə pütkül jening bilən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə bolup, Pərwərdigarning əmriləri wə bəlgilimilərinə tutuxtin ibarət əməsmu?

¹⁴ Mana, asmanlar wə asmanlarning asmini Pərwərdigar Hudayingəya mənəsuptur; yər yüzi wə uningdiki həmmə nərsilərmu Uningəya mənəsuptur. ¹⁵ Həlbuki, Pərwərdigar pəkət ata-bowiliringlardin səyünüp, ularni səydi wə xuning bilən bögünkidək barlık əllər arisidin ata-bowiliringlarning keyinki nəslini, yəni siləni tallidi. ¹⁶ Xunga kənglänglarni hətnilik kilinglar, boynunglarni yənə kattik kilmanglar.

¹⁷ Qünki Pərwərdigar Hudayinglar hudaların Hudasi, rəblərnəng Rəbbi, uluq İlah, Kudrətlik wə Dəhxətlik Boloquqi, insanlarning yüz-hatirisini kilmioquqi, həqkəndək parini almioquqidur.

¹⁸ U yetim-yesir wə tul hotunlarning dəwasini soraydu, musapirni səyüp uningəya yemək-ıqmək wə kiyim-keqəkni bərgüqidur. ¹⁹ Xunga silərmu musapirni səyüxünglər kerək; qünki silərmu Misir zeminida musapir idinglar.

²⁰ Sən Pərwərdigar Hudayingdin qorqqin; sən Uning ibaditidə boləqin, Uningəya baqlənoqin wə pəkət Uning namidila kəsəm iqqin. ²¹ U sən üqün öz kəzüng bilən kərgən bu uluq wə dəhxətlik ixlarni kıləqan; U sən mədhiyiləydiəqan, sening Hudayingdur; ²² ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misirəya qüxkənidi; wə həzir Pərwərdigar Hudaying seni asmandiki yultuzlardək kəp kildi.

Hudaəya itaətmən boluxning bəht-bərikiti

11 ¹ Əmdi sən Pərwərdigar Hudayingni səygin, Uning tapiləqini, bəlgilimilərinə, həkümlirini həm əmrilərinə izqıl tutqin. ²⁻³ Xu ixlarni bögün esinglarda tutunglar, qünki mən Pərwərdigar Hudayingning jaza-tərbiyisi, uluqluqi, küqlük qoli wə uzartiləqan bilikini, Misir zeminida Misir padixahi Pirəwngə həm uning pütkül zemini üstigə kərsətkən məjizilik əlamətləri wə kıləqanlirini kərmigən baliliringlarəya səzliməymən. ⁴ (qünki ular Pərwərdigarning Misirning qoxuni, ularning atlırı, ularning jəng hərwiliriəya kıləqan ixləri, yəni Kızıl Dengizning

10:9 «Ləwi kəbilisining... nəsivisi yəki mirasi yoktur» — Kənaan zeminiəya kirgəndin keyin Ləwiylər wə kəhinlarning (baxka kəbililərnəngkidək) xəhsiy yər-zemin yəki xəhərləri bolmaydu. Ulardiki hərbi əilgə İsrailarning xəhərləri iqidin birər turar jay berilidu.

10:9 Qəl. 18:20-32; Kən. 18:1; Əz. 44:28

10:10 Kən. 9:18, 19

10:12-13 Kən. 6:5; Mat. 22:37; Ləka 10:27

10:14 Yər. 14:19; Zəb. 24:1; 115:16

10:16 Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Kən. 9:13; Yər. 4:4

10:17 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəh. 17:14

10:18 «yetim-yesir» — ibraniy tilida «atisizlar».

10:20 Kən. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Ləka 4:8

10:22 «ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misirəya qüxkənidi...» — yəki «ata-bowiliring yətmix jan bilən Misirəya qüxkənidi...».

10:22 Yər. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14

11:2-3 «xu ixlarni bögün esinglarda tutunglar...» — ibraniy tilida «xu ixlarni bögün bilinglarki,...».

suliri bilən ularni oqərək kılıp, üzül-kesil həlak kıləjanlıqı.⁵ Uning silər muxu yərgə kəlgüqə silərgə nemə kıləjanlıqı,⁶ Uning Rubənning əwladi, Eliabning oqulliri Datan wə Abiramoja nemə kıləjanlıqı, yəni pütün Israillər arisida yər yüzining aqzini kəndək eqip ularni aillisidikiliri wə qedirliri bilən qoxup barlık təəllukatlıri bilən yutuwtəkənlikini kərmigənidi);⁷ mən bəlki silərgə səz kılıman; qünki silərnin kəzliringlar Pərwədigar kıləjan barlık uluq ixlarni kərđi.

Wədə kılinojan zeminning mol baylıqlırı

⁸ Əmdi, mən silərgə bğün tapiliojan barlık əmrlərni tutunglar; xundək kılənglar küqlinip, hazır etüp igiliməkqi boləjan zeminoja kirip uni igiləysilər ⁹ wə Pərwədigar ata-bowiliringlarəja kəsəm kılıp ularəja həm əwladlırioja berixkə wədə kıləjan zeminda, yəni sūt bilən həsəl ekıp turidiojan munbət bir zeminda turup uzun omür kərisilər. ¹⁰ Qünki silər igiləxkə kiridiojan xu zemin silər qıkkən Misir zeminidək əməs; u yər bolsa, silər uningəja uruk qaqkəndin keyin putunglar bilən suqiridiojan kəktatlıktək zemin idi; ¹¹ birək silər igiləxkə etidiojan xu zemin bolsa taq-jilojiliri boləjan bir zemindur; u asmandiki yamoqurdin su iqudu, ¹² u Pərwədigar Hudaying Əzi əzizləyidiojan bir zemindur; qünki Pərwədigar Hudayingning kəzliri yilning bexidin yilning ahiriojqə üzlüksiz uningəja tikilidu. ¹³ Xundək boliduki, silər Pərwədigar Hudayinglarni səyüp, pütkül kəlbənglar wə pütkül jeninglar bilən uning ibaditidə bolux üqün mən silərgə bğün tapiliojan əmrlərgə kəngül kəyup kulək salsanglar, ¹⁴ U: «Mən zeminənglarəja əz pəslidə yamoqur, yəni dəsəlpki wə keyinki yamoqurlarni ata kılıman; xuning bilən axılıklinglar, yəngi xarəbinglar wə zəytun meyinglarni yiqəlayəsilər; ¹⁵ Mən xundəkla mal-waranlıring üqün ot-qəp berimən; sən yəp-iqip toyunisən» — dəydu.

Itətmən bolux wə balilarəja tərbiyə berixning bəhti

¹⁶ Kəlbənglar aldinip, baxkə iləhlərnin kulluqioja kirip, ularəja qəknup kətməslikənglar üqün əzənglarəja həzi bolunglar; ¹⁷ bolmisa, Pərwədigarning əqəzi silərgə kəzəjilip, yamoqur yaqmaslıqı üqün asmanlarni etiwetip yamoqur yaqdurmaydu, tuprak məhsulatlırini bərməydu wə Pərwədigar silərgə ata kılidiojan munbət zemindin yəkitiləsilər.

¹⁸ Silər mening bu səzirimni kəlbənglarəja püküp jeninglarda saklanglar, qəlunglarəja əslətmə-bəlgə kılıp tengiwelinglar, pəxanənglərgə kəxkidək simwol kılıp ornitiwelinglar;..

¹⁹ Silər ularni baliliringlarəja əgitisilər; əydə olturojininglarda, yolda mənəgiwatkinginglarda, yatkinginglarda wə orundin kəpkinginglarda ular toqruluk səzlənglar; ²⁰ Ular ni əyünglardiki kəxəkəlgə wə dərwəziliringlarəja pütüp kəyunglar. ²¹ Xuning bilən silərnin Pərwədigar ata-bowiliringlarəja berixkə kəsəm kılıp wədə kıləjan zeminda turidiojan künliringlar wə baliliringlarning künliri uzun bolidu, yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu...

²² Mən bğünki kündə silərgə tapiliojan bu pütkül əmrni iħlas bilən tutsanglar, yəni Pərwədigar Hudayinglarni səyüp, uning barlık yollirida mənəginglar bilən uningəja bəqlənsanglar,

²³ undəkta Pərwədigar silərnin kəz əldinglarda bu barlık əllərni zeminidin məħrım kılıp

11:4 «...Pərwədigarning Misirning kəxuni,ni üzül-kesil həlak kıləjanlıqı» — ibraniy tilidə «Pərwədigarning Misirning kəxuni,ni ...taki bğüngə kədar həlak kıləjanlıqı» — bu ibarə ularning tüptin həlak kılinojanlıqini taktiləydu.

11:6 Qel. 16:31; 27:3; Zəb. 106:16-17

11:10 «putunglar bilən suqiridiojan zemin» — Misiridə etizlər (bğüngə kədar) insanning puti bilən aylandıridiojan bir hil addiy nasus bilən suqirilidu.

11:14 «dəsləpki wə keyinki yamoqurlar» — «dəsləpki yamoqurlar» 10-ayda yəqıdu wə tuprak yumxıtilixi bilən yər həydəxkə andin uruk qəqıxkə mumkin bolidu. «keyinki yamoqurlar» bolsa Kanaanda 3- yəki -4-ayda yəqıjip, ətiyazlık ziraətlərnı pıxıruş rolını oynaydu. Xunga hər bir dəħkən «keyinki yamoqur»əja təxnadur, ular uni bək kədirləydu.

11:16 Kan. 8:19

11:18 Kan. 6:6, 8

11:19 Kan. 4:9; 6:7

11:21 «yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu» — mənisi bəlkim künlər kəp həm bəhtlik bolidu, dəgəndək boluxı mumkin. Bəxkə bırınaqqə hil tərjimiliri uqırxı mumkin.

һәйдаыду вә сilər өзүңлардин қонғ вә күқлүк әлләрнинг тәәлуқатини игиләйсиләр. ²⁴ Tapininglar дәссигән һәрбир јай силәрнингки болиду; қеғранғлар қәл-байауандин тартип, Лиуанәқиғә вә Әфрат дәрыасидин Ottura Dengizәқиғә болиду. ²⁵ Һеқким алдингларда туралмаыду; Пәрвәрдіғар Hudayinglar силәргә ейтқинидәк, силәрдин болоған қорқуңғ вә дәһхәтни силәр дәссигән барлиқ јайлар үстигә салиду.

Musa «bәht-bәrikәt wә lәnәt»ni Israilning aldiqә qoyidu

²⁶ Mana, mән бүгүн алдинглароға бәht-bәrikәt wә lәnәtni qoyimән; ²⁷ Mән силәргә бүгүн тапилоған Пәрвәрдіғар Hudayinglarning әмrlirigә itaәt қилсанғлар, бәht-bәrikәt болиду; ²⁸ Пәрвәрдіғар Hudayinglarning әмrlirigә itaәt қилмисанғлар, бәлки силәр tonumioған бaxқа ilahлароға әғixip, mән бүгүн тапилоған yoldin qәtnәp қәtsәнғлар, силәргә lәnәt қuxidu.

²⁹ Xundaq қilixinglar керәкки, Пәрвәрдіғар Hudayinglar силәрни силәр игilәxкә kiridioған zeminoға elip kirgәndin keyin, бәht-bәrikәtni Gәrizim teoји үstidә wә lәnәtni Әbal teoји үstidә turup jakarlaysilәр. ³⁰ Bu таoqlar Iordan дәрыasining қarxi тәripidә, Gilgalning udulidiki Arabah түzlәnglikidә turuwatқan Qanaaniylarning zeminida, mәoқrib yolining арқisida, Morәhtiki dub дәрәһlirigә yeқin yәrdә әmәsmu?

³¹ Qünki силәр Пәрвәрдіғар Hudayinglar силәргә тәқdim қiliwatқan zeminni игilәx үqün uningоға kirixкә Iordan дәрыasidin әtisilәр; силәр дәрwәкә uni игilәйсиләр wә uningda olturақlixisilәр.

³² Silәр mән алдинглароға qoyоған bu барliқ һәқümlәр wә bәlgilimilәrgә әmәl қilixкә көngül қoyunғlar.

Huda tallaydioған jayda, muқәddәshanida ibadәt қilix

12 ¹ Ata-bowiliringlarning Hudasi болоған Пәрвәрдіғар силәрнинг игilixingлароға beridioған zeminda turоғanda, yәр yүzidiki барliқ күnliringlarda көngül қoyup tutuxunғlar керәк болоған bәlgilimilәр һәм һәқümlәр mana munulardur: —

² Silәр һәydәp қiқarоған әлләрнинг egiz таoqlar, дәнғләр wә һәрбир yexil дәрәһ astidiki өз ilahlırining қulluқida болоған ibadәtgahlırini тәltәküs yөkitixinglar керәк;..

³ Ularning қurbangahlırini buzunғlar, but түwruklırini qeqinglar wә axәrahlırini ot bilән keydürüwetinglar; ilahlırining oyma мәbudlırini kesip taxlanglar; ularning isim-namlırlınımu xu yәrdin yөkitixinglar керәк. .

⁴ Silәр Пәрвәрдіғар Hudayinglarning hizmitidә ulardәk қilmанғlar, ⁵ бәлки Пәрвәрдіғар Hudayinglar Öz namini tiklәx үqün барliқ қәbililiringlarning zeminliri arisidin tallioған, Öz turaloқusi болоған јayni izdәнғlar, xu yәrgә kelinglar; ⁶ xu yәrgә силәр keydürmә wә inақliқ қatarliқ қurbanlıқinglarni, мәһsulatliringlardin ondin biri болоған әxrilәрни, қолunғlardiki көtürmә һәdiyәlәрни, қәsәmгә баoқliқ һәdiyәlәрни, ihtiyariy һәdiyәlәрни wә қoy-kala padiliringlarning tunji balilirlini әkilisilәр; ⁷ Silәр ailәngdikilәр bilән қoxulup xu yәrdә Пәрвәрдіғар Hudayinglarning aldida ziyapәt қilinglar, силәр Пәрвәрдіғар Hudayinglar силәрни

11:24 «Ottura Dengizәқиғә...» — ibranij tilida «kәyni dengizәқиғә....».

11:24 Yә. 1:3; 14:9

11:25 Mis. 23:27

11:29 «Gәrizim teoји үstidә... wә .. Әbal teoји үstidә turup jakarlaysilәр» — ibranij tilida «Gәrizim teoји үstigә... wә .. Әbal teoји үstigә qoyusilәр». Bu yәrlәrdә әһdidiki бәht-bәrikәtlәр wә lәnәtlәр jakarlinidu һәм tax үstigә pütüliду. Muxu ixning täpsilatlırı 27-28-bablarda wә «Yәxua» 8:30-35дә tepilidu.

11:29 Қан. 27:12,13; Yә. 8:33

12:2 Mis. 34:12,13; Қан. 7:5

12:3 Һәк. 2:2

12:5 2Tar. 17:12

барикәтлiгән қол әмгикiнларнiн мewisидiн хадлинисиләр..⁸ Силәр биз бүгүн қiлөјинимиздәк, yәни һәрбирiнлар өз билгiningларқә қiлөјиниңлардәк қилмаслиқлар керәк; ⁹ Qünki Пәрвәрдигар Hudayinglar silәrgә beridioңan aramlıq һәм mirasқа teһi yetip kәlmidinglar.

¹⁰ Birәk silәr Iordan dәryasidin өtүp, Пәрвәрдигар Hudayinglar silәrgә miras қilip beridioңan zeminoңa olтурaqлаxқandin keyin, xundәklә u silәrni әtrapinglardiki barlıq dүxmәnliringlardin kutkuzup aram bәrgәndin keyin, silәr tinq-aman turоңanda, ¹¹ xu qaoңda Пәрвәрдигар Hudayinglar Öz namini қoyidioңan bir jay bolidu; silәr xu yәrgә kәydүrmә wә inәklik қatarlıq kurbanliқlari, mәhsulatliringlardin ondin biri bolоңan әxrilәrni, қolunglardiki kәtүrmә һәdiyәlәrni wә Пәрвәрдигароңa atap қәsәm қilоңan esil һәdiyәlәrni әkilisilәr; ¹² wә Пәрвәрдигар Hudayinglar aldida хадлинисиләр, yәни silәr, oқul-qizliringlar, қul-dedәkliringlar wә silәr bilән bir yәrdә turuwatқan Lawiylar (qünki ularning aranglarda һeqқandәk nesiwisi yaki mirasi yоktur) һәmminglar хадлинисиләр..

¹³ Sән kәydүrmә kurbanliқliringni udul kәlgән jaylarda қilmaslıq üqün kәngül qoyојin;

¹⁴ Pәkәt Пәрвәрдигар һәmmә қәbililiringning zeminliri arisidin tallioңan jayda kәydүrmә kurbanliқliringni қil wә xu jayda mening sanga barlıq tapilioјinimoңa әmәl қil.

¹⁵ Һәlbuki, sән kәnglүng tartқiniqә Пәрвәрдигар Hudaying seni барикәtligini boyiqә xәһәr-yeziliringda һәlal һaywanlari soyup (huddi jәrән yaki keyik gөxidin yegәngә ohxax), gөx yesәng bolidu; mәyli pak, mәyli napak kixilәr bolsun ularning gөxini yesә bolidu..¹⁶ Silәr pәkәt uni кәni bilән қoxup yemaslıqinglar керәк; silәr кәnini su төkkәndәk yәrgә төküwetixinglar керәк..¹⁷ Sән әxliқtin, yengi xarabtin, zәytun meyidin ondin biri bolоңan әxriliringni yaki kala-qoy padiliringning tunji balilirini, yaki қәsәmgә baоlıq һәdiyәliringni, ihtiyariy һәdiyәliringni yaki қolungdiki kәtүrmә һәdiyәliringni xәһәr-yeziliringda yemaslıqing керәк; ¹⁸ bәlki bulari Пәрвәрдигар Hudaying aldida, Пәрвәрдигар Hudaying tallaydioңan jayda yeyixing керәк, yәни sән, oқlung, қizing, қul-dediking wә sән bilән bir yәrdә turuwatқan Lawiylar birgә yesәng bolidu; wә sән Пәрвәрдигар Hudaying aldida әмгikingning barlıq mewisidin хадлинисән..¹⁹ Özünggә һәzi bolојinki, sән zeminda turоңan barlıq күnliringdә Lawiylardin waz қәqmәsliqing керәк.

Қәnni yemaslıq керәк

²⁰ Пәрвәрдигар Hudaying sanga wәдә қilоңandәk qeғraliringni кәngәytкәndә, sән kәnglүng tartip: «gөx yәymән» desәng, sән kәnglүngning tartқiniqә gөx yesәng bolidu..²¹ Әgәr Пәрвәрдигар Hudayinglar Öz namini қoyuxқа tallaydioңan jay sәndin bәk yirәk bolsa, sән Пәрвәрдигар sanga төkdim қilоңan kala-qoylardin elip soyisән; mән sanga tapilioңandәk ularni soyisән wә xәһәr-yeziliring iqidә kәnglүng tartқiniqә бооқuzlap yәysән..²² Jәrән yaki keyik yegәndәk ularni yәysән; mәyli pak mәyli napak kixilәr bolsun uning gөxidin yesә bolidu..²³ Pәkәt xuningdin һәzi bolојinki, ularning кәnini yemә; qünki jan degән қandidur; sән gөxni jan bilән қoxup yemaslıqing керәк..²⁴ Sән қәnni yemaslıqing керәк; bәlki uni suni yәrgә төkkәndәk yәrgә төküwәt..²⁵ Sән uni yemaslıqing керәк; xundәk қilsang һәling wә sәndin keyinki baliliringning һәli yәһxi bolidu; qünki sән Пәрвәрдигарning nәziridә durus bolоңanni қilоңan болisән.

12:7 «қол әмгикiнларнiн мewisидiн...» — ibranıy tilida «қolunglardiki оқәttin...»

12:11 1Pad. 8:29

12:12 «silәr bilән bir yәrdә turuwatқan...» — ibranıy tilida «dәrwaziliring iqidә turuwatқan» degән sөz bilән ipadiliniду.

12:12 Qel. 18:20; Kan. 10:9; 18:1

12:15 «xәһәr-yezanglarda...» — ibranıy tilida «dәrwaziliringlar iqidә» degән sөzlәр bilән ipadiliniду.

12:16 Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Kan. 15:23

12:17 «xәһәr-yezanglarda turоңan» — ibranıy tilida «dәrwaziliringlar iqidә turоңan» degән sөzlәр bilән ipadiliniду.

12:18 «sән bilән bir yәrdә turuwatқan» — ibranıy tilida «dәrwaziliring iqidә turuwatқan» degән sөz bilән ipadiliniду.

«әмгikingning barlıq mewisидiн...» — ibranıy tilida «қolunglardiki barlıq оқәttin...»

12:20 Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Kan. 15:23

12:21 «xәһәr-yeziliringlar iqidә» — ibranıy tilida «dәrwaziliringlar iqidә» degән sөzlәр bilән ipadiliniду.

«Қанун хәрһи»

²⁶ Бирақ сәндикі Пәрвәрдигарға атиоған вә қәсәмгә баоқлық нәрсиләрни bolsa, сән ularni elip Пәрвәрдигар tallaydioған jayоға аpirisән; ²⁷ сән xу yәrdә Пәрвәрдигар Hudayingning қurbangahı üstidә көydүrmә қurbanlıqliringni, gөх bilән кenini sunојin; baxқа қurbanlıqliringning кeninimu Пәрвәрдигар Hudayingning қurbangahı üstidә kuyоқin wә gөxini yegin.

²⁸ Mән sanga tapilioған bu barlıқ sөzlәrgә kulақ selip kengül bөlgin. Xundақ kilsang, Пәрвәрдигар Hudayinglarning nәziridә yahxi wә durus bolоғanni қilоған болisән wә өз ҳaling wә sәndin keyinki әwladliringning ҳali yahxi bolidu.

Butlarning yirginqliki

²⁹ Пәрвәрдигар Hudaying сән барidioған yәrdiki әllәrning zeminini igilixing üqün ularni sening aldingda yөkitudu. Xu qaoqda, сән ularning zeminini igilәp xу yәrdә turoјiningda, ³⁰ Xu әllәr aldingda yөkитilоғandin keyin, ularning izidin mengixқа ezikturulmaslıқing üqün өзүnggә һezi bol wә: — «Bu әllәr өз ilаһlirining ibaditini қандақ tutқан bolојyidi? Mәнmu xundақ қilip бақayqu!» dәp ularning ilаһlirini һeқ izdimә. ³¹ Sән Пәрвәрдигар Hudayingning hizmitidә bolојiningda қәt'iy ularning yoli boyıqә ix tutmaslıқing kerәk; qünki nemә ix Пәрвәрдигарға yirginqlik bolsa, nemә ix Uningоға nәprәtlik bolsa, ular өз ilаһliri üqün xу ixlarni қilоған; ular һәttә өз оoқullirini wә қizlirinimu ilаһliriоға atap otta көydүrүp kәlgән.

Butpәrәslik wә sahta pәyoғambәrlәr

³² Mән silәrgә tapilioғанliki әmәllәrgә әmәl қilixқа kengül bөлүnglar; uningоға һeқ nemә koxmanglar, uningdin һeқ nәrsini қikiriwәtmәnglar..

13 ¹ Әgәр aranglardin pәyoғambәр yaki qүх kәrgүqi қikip, silәrgә mәlum bir meјizilik alamәt yaki karamәtni kәrsitip berәy desә, ² wә u silәrgә aldin'ala degән meјizilik alamәt yaki karamәt әmәlgә axurulsa, әmma xuning bilән munasiwәtlik «baxқа ilаһlarоға (yәni silәр tonumioған ilаһlarоға) әgixәyli» wә «ularning kulluқida bolayli» desә, ³ xу pәyoғambәр yaki qүх kәrgүqining sөzlrigә kulақ salmanglar; qünki xу tapta Пәрвәрдигар Hudayinglar silәrning uni, yәni Пәрвәрдигар Hudayinglarni pütүн kәlbinger wә pütүн jeninglar bilән sөyidioған-sөymәydioғininglarni bilix üqün sinawatқан bolidu.

⁴ Silәр Пәрвәрдигар Hudayinglarоға әgixip mengixinglar kerәk; silәр Uningdin қorkunglar, әmrlirini tutunglar, Uning awazioға kulақ selinglar; silәр Uning hizmitidә bolup Uningоға баoқlininglar.. ⁵ Xu pәyoғambәр yaki qүх kәrgүqi bolsa әlүmgә mәhkum қilinixi kerәk; qünki u silәрни Misir zeminidin қutқuzup қikәroған, yәni «қulluқ makani»din һәрlүk bәdili tәlәp қutқuzоған Пәрвәрдигар Hudayinglarоға asiyliқ қilixni қutratti, xundақla Пәрвәрдигар Hudayinglar seni mengixқа әmr қilоған yoldin ezikturuxқа urundi; silәр muxundақ rәzillikni aranglardin yөkитixinglar kerәk..

ailining iqidә pәyda bolоған sahta pәyoғambәrlәr

⁶⁻⁷ Қerindixing, mәyli anangning оoқli yaki өз оoқlung yaki қizing, jan-jigiring bolоған ayaling yaki jan dostung astirtin seni azdurmақqi bolup: «Barayli, baxқа ilаһlarning kulluқioға kirәyli» desә, yәni өзүng yaki ata-bowiliring һeқ tonumaydioған, әtrapıngdiki әllәrning ilаһliri bolsun, yekin bolsun, yirәk bolsun, һәttә yer yүzining bu qetida yaki u qetida bolsun,

12:32 Қан. 4:2; Pәnd. 30:6; Wәһ. 22:18

13:4 Қан. 10:20

13:5 Қан. 18:20; Yәр. 14:15

xularning kulluқioja kirayli desə,⁸ undakta sən uningoja qoxulma yaki uningoja kulak salma; sən uni heq ayima, uningoja rəhim qılma wə uning gunahini heq yoxurma;⁹ kandaqla bol-misun, uni ɵltɵrɡin; uni ɵltɵrɵxkə tunji kol saloquci sən bol, andin barliq hɵlkning kolliri əɡixip xundak kilsun..¹⁰ U seni Misir zeminidin, «kulluq makani»din kutquzup qikarojan Pərwərdigar Hudayingni taxlaxkə ezikturmakqi boldi, xunga sən uni ɵltɵrɵxɵng, qalma-kesək kilixing kerək;¹¹ Xuning bilən pɵtkɵl Israil anglaydu, kɵrkidu, xuningdin keyin yənə xundak rəzil ixni aranglarda qılmaydu..

Məlum yurttikilər toplixip qilojan butpərəslikning jazasi

¹²⁻¹³ Əgər Pərwərdigar Hudaying olturaklixixkə sanga təkdim qilojan məlum bir xəhərdə: «Arimizdin bəzi rəzil adəmlər qikip: «Barayli, baxkə ilahlarning kulluqida bolayli» dəp silər heq tonumaydiojan ilahlaroja əɡixikkə ɵz xəhəridikiləрни ezikturdi» degən həwəрни anglisang..¹⁴ Xu haman tɵkxɵrɵp sɵrɵxtə qil; rast bolsa, dərwəkə bu yirɡinlik ix aranglarda yɵz bərgənliki ispatlanojan bolsa,¹⁵ undakda sən xu xəhərdikiləрни qiliq bilən ɵltɵrɵp, bu xəhəрни wə uning iqidiki barliq nərsiləрни, jɵmlidin mal-waranlirini təltɵkɵs hɵlak qiliwət.¹⁶ Uningdiki barliq oljini otturidiki qong məydanoja yiojip, xu xəhəрни barliq oljisi bilən qoxup Pərwərdigar Hudayingoja atalojan kɵydɵrmə kurbənliktək ot bilən kɵydɵrɵwət; u mənggɵgə harabilik bolidu — qaytidin kɵrɵlmasliqi kerək.¹⁷ Təltɵkɵs hɵlakətkə bekitilgən heqbir nərsə kolungoja qaplxəmisun; xundak kilsang Pərwərdigar qəzipidin yenip sanga rəhim kərsitidu; U sanga iqini aqritip, ata-bowiliringoja kəsəm qilojandək seni kəpəytidu.¹⁸ Sən mən bɵgɵn tapilojan Pərwərdigar Hudayingning barliq əmrlirini tutup, uning nəziridə durus bolojanni kilix ɵqɵn awazioja kulak salsang, hɵling xundak yaxhi bolidu.

Pərwərdigar aldidiki hɵlalilik wə hərəmlik — hɵlal wə hərəm janiwarlar

14¹ Silər Pərwərdigar Hudayinglarning pərzəntliridursilər; ɵlgənlər ɵqɵn bədinglarni heq kəsməsliliklar kerək wə yaki manglay qeqinglarni kirip takir qılmasliqinglar kerək..² qɵnki sən Pərwərdigar Hudayingoja atalojan mukəddəs bir hɵlkursən; Pərwərdigar yər yɵzidiki barliq hɵlkələr arisidin ɵzining alahidə gəhəri bolojan bir hɵlk boluxi ɵqɵn seni talliojandur..³ Sən heqkandak yirɡinlik nərsini yeməslilik kerək.⁴ Təwəndikilər silər yeyikkə bolidiojan haywanlar: — kala, koy, ɵqkə..⁵ keyik, jərən, buoja, yawa ɵqkə, ahu, bəkən, yawa koy,⁶ xundakla haywanlar iqidə tuyakliri pɵtɵnləy aqimak (tuyakliri pɵtɵnləy yerik) həm kəxigɵqi haywanlarning hərhilini yesənglar bolidu..⁷ Lekin, kəxigɵqi yaki aqimak tuyaklık haywanlardin təwəndikiləрни yeməsliliklar kerək: Təgə, toxqan wə suojur (qɵnki ular kəxigɵqi bolojini bilən tuyiki aqimak əməstur. Xunga ular silərgə hərəm bolidu)..

13:6-7 «jan-jigiring bolojan ayalıng» — ibraniy tilida «kuqikingdiki ayalıng».

13:6-7 Qan. 17:2

13:8 «sən uni heq ayima...» — ibraniy tilida «kəzɵng ularni heq ayimisun...».

13:9 Qan. 17:7

13:11 Qan. 17:13

13:12-13 «bəzi rəzil adəmlər...» — ibraniy tilida «belial (Iblis)ning bəzi baliliri...».

14:1 «ɵlgənlər ɵqɵn ... manglay qeqinglarni kirip takir qılmasliqinglar kerək» — butpərəs Qanaaniylar arisida xundak ɵrp-adətlər kəp idi.

14:1 Law. 19:27,28; 21:5

14:2 Qan. 7:6; 26:18

14:4 Law. 11:2

14:6 «kəxigɵqi haywanlar» — muxu yərdə ikki-ɵq axkəzini bar haywanlarnila əməs, bəlkı yənə ozukni yumxək qaynaydiojan barliq haywanlarni ɵz iqigə alidu.

14:7 «suojur» — yaki «siqkan» — taojlarda yaxaydiojan kikiq bir haywan.

«Қанун хәрһи»

⁸ Qoxқа bolsa tuyaklırı aqımaq bolıqını bilən keximigini üqün silərgə haram bolıdu. Xundak haywanlarning gexini yeməslikinglar kerək wə hām elükilrigə təgməslikinglar kerək.

⁹ Suda yaxaydıqan janiwarlardin tewəndikilərnı yeyixkə bolıdu: — sudiki janiwarlardin kaniti wə qasıraklırı bolıqlanlarnı yeyixkə bolıdu, ¹⁰ lekin kaniti wə qasıraklırı bolmioqlanlarnı yeməslikinglar kerək; ular silərgə nisbətən haram bolıdu.

¹¹ Barlık halal kuxlarnı yesanglar bolıdu; ¹² birak tewəndiki uqar-qanatları yeməslikinglar kerək: yəni bürküt, tapkux-ıeqırlar, dengiz bürküti, ¹³ karlıoıaq kuyrukluq sar, laqın, korultaz-tapkuxlar wə ularning hilliri, ¹⁴ həmmə kaqıa-közöqunlar wə ularning hilliri, ¹⁵ müxıkyapılak, tögikux, qayka, sar wə ularning hilliri, ¹⁶ huwkux, ibis, aq ku, ¹⁷ sakıykux, belik'aloıuq, karna, ¹⁸ ləylək, turna wə uning hilliri, həpüp bilən xəpəreng degənlər silərgə haram sanalsun. ¹⁹ Hərbir kanatlık emüligüqi haxarətlər bolsa silərgə nisbətən haram bolıdu; ularnı yeməslikinglar kerək.

²⁰ Silər barlık halal kuxlarnı yesanglar bolıdu.

²¹ Silər heqkandak elük janwarnı yeməslikinglar kerək; silər undak nərsini xəhər-yezanglar iqidə turuwatqan musapırlaroıa beringlar; ular uningdin yesə bolıdu yaki uni yat əlliklərkə setiwətsimu bolıdu; qünki sən Pərwərdigar Hudayingoıa ataloıan mukəddəs bir həlktursən. Sən ooılaqnı anisining sütidə kaynitip pixursang bolmaydu.

Pərwərdigarıa beoıxıxax

²² Sən jəzmən hər yili etizdiki həmmə terikqılık məhsulatlıringning ondin birini ayrixing kerək;

²³ sən xularnı, yəni axlıqing, yengi xarabing, zəytun meyingning ondin birini Pərwərdigar Hudayingning aldida, yəni U Öz namini kalduruxka tallaydıqan jayda yə, xundakla kala-koy padiliridin ayırlıqan tunji balilirini xu yərdə yə; xundak kılsang Pərwərdigar Hudayingdin daim kərkuxnı əginisən.

²⁴ Wə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligəndə, U Öz namini kalduruxka tallıqan xu jay səndin intayin yırak bolup, məhsulatlıringnı xu yərgə apıralmioıudək bolsang, ²⁵ sən xu qaoıda uni puloıa setip, pulnı kolungoıa tengip, Pərwərdigar Hudaying tallıqan jayoıa barıqın wə ²⁶ wə kənglüng nemə tartsa, məyli kala, koy, məy-xarab, musəlləs bolsun, yaki xuningdək kənglüng tartqan hərəkəndak nərsini xu puloıa alsang bolıdu; andin sən wə eyüngdikilər xu yərdə uningdin yəp-iqip, Pərwərdigar Hudaying aldida xad-huram bolısilər.

²⁷ Xəhər-yeziliringda turuwatqan Lawıylarnı untumaslıqing kerək, qünki aranglarda uning heqkandak nesiwisi yaki mirasi yok. ²⁸ Hər üq yılning ahirida sən xu yildiki məhsulatlıringdin ondin birini əxrə kılıp qıqar; sən uni xəhər-yeziliring iqidə topla; ²⁹ xuning bilən Lawıylar

14:12 «tapkux-ıeqırlar» — ıbraniy tilida «ustıhan qakkuqi kux». Yəni bir təjıimisi «belik'aloıuq».

14:16 «huwkux» — yaki «kikiq huwkux». «ak ku» — ıbraniy tilidin buning kəndak kux ikənlikini bilix tās.

14:17 «sakıykux» — sakıykux yaki «suoıa süngügüqi». ıbraniy tilidin buning kəndak kux ikənlikini bilix tās. «karna» — yaki «kotan».

14:18 «turna» — yaki «kotan». «ləylək, turna ... degənlər silərgə haram sanalsun» — bu halal wə haram nərsilər toıpruluq «Lawıylar»diki «koxumqə sız»imizni kəring.

14:19 «Hərbir kanatlık emüligüqi haxarətlər ... ularnı yeməslikinglar kerək» — bu tizimlıktiki kuxlarning kəpinqisining ıbraniy tilidiki nami Təwratta pəkət bir-ikki ketim kəringən bolıoıaqka, ularning kaysi kuxlar ikənlikini toıptoıra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu. Halbuki, ularning omumiyy tipliri, xübhısizki, təjıimimizdək bolıdu.

14:21 «xəhər-yezanglar iqidə» — ıbraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən sızlər bilən ipadilininı. «ooılaqnı anisining sütidə kaynitip pixursang bolmaydu» — bu əmr bəlkim ətraptiki butpəras həlqlərnıng məlum ərıp-aditigə əgəxməslik kereklikini kersitixi mumkin. Bu toıpruluq yənə «Lawıylar»diki «koxumqə sız»imizni kəring.

14:21 Mıs. 23:19; 34:26

14:23 Qel. 12:17,18

14:26 Mat. 21:12

14:27 «Xəhər-yeziliringda» — ıbraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən sız bilən ipadilininı.

14:27 Qel. 18:20, 24; Kan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12

14:28 «xəhər-yeziliring iqidə» — ıbraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən sız bilən ipadilininı.

«Kanon xərhi»

(qünki aranglarda uning heqkandak nesiwisi yaki mirasi yok), musapir, yetim-yesirlər wə tul hotunlar kelip uningdin yəp toyunsun; xundak kılsang Pərwərdigar Hudaying qolungdiki barlık mewini bərikətləydu.

Kərzlərdin halas kılıx

15¹ Hər bir yəttə yilning ahirida sən bir «halas kılıx»ni jakarlıoqin..² Bu «halas kılıx» mundak bolidu: — barlık kərz igiliri qoxnisioğa bərgən kərzni kəqürüm kılıxi kerək; uni qoxnisidin yaki kerindixidin tələp kılməslikı kerək; qünki Pərwərdigar aldida bir «halas kılıx» jakarlandı..³ Qəttəlliktin bolsa tələp kılıxka bolidu; lekin kerindixingda boləjan kərzni kəqürüm kılıxing kerək.

⁴ Həlbuki, aranglarda həjətmənlər bolmaydu; qünki Pərwərdigar Hudaying silərgə miras bolux üçün igilixinglarəja beridiojan xu zeminda turojiningda seni ziyadə bərikətləydu; ⁵ Pəket silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioğa kulak selip, mən silərgə bğün tapiliojan bu pütün əmrgə əməl kılıxka kəngül bəlsənglar xundak bolidu. ⁶ Qünki Pərwərdigar Hudaying sanga wadə kiloqandək u seni bərikətləydu; sən kəp əllərgə kapalətlık elip kərz berisən, lekin ulardın kərz almaysən; sən kəp əllər üstigə həküm sürisən, lekin ular üstüngdin həküm sürməydu.

Sehiy bolunglar!

⁷ Pərwərdigar Hudaying sanga beridiojan zeminda xəhər-yezanglar iqidə turuwatқан kerindaxliring arisidin kəmbəqəl bir adəm bolsa, sən uningəja kənglüngni kattıq kılna yaki həjiti qüxkən kerindixingəja qolungni yumuwalma; ⁸ sən bəlkı sehiylik bilən uningəja qolungni oquk kıl wə uningda nemə kəm bolsa qoqum həjitudin qikip uningəja ətnə berip tur. ⁹ Kənglüngdə namrat kerindixingdin aqrinip: Yəttinqi yil, yəni «halas yili» yekinlaxtı, dəp rəzil oyda boluxtin, uningəja heq nərsə bərməsliktin həzi bol; xundak bolup kalsa u sening toorəngda Pərwərdigarəja pəryad kətürüxi bilən bu ix sanga gunah hesablinidu..¹⁰ Sən qoqum uningəja sehiylik bilən bərgin; uningəja bərginingdə kənglüngdə narazi bolma; qünki bu ix üçün Pərwərdigar Hudaying seni barlık ixliringda wə qolungdiki barlık əmgikingdə bərikətləydu..¹¹ Qünki kəmbəqəllər zemindin yoqap kətməydu; xunga mən sanga: «Sən sehiylik bilən zemindiki kerindixingəja, yəni sening namratliringəja wə həjətmənliringəja qolungni aqkın» — dəp tapilidim..

Kullarnı qoyuwetix

¹² Sening kerindixing, məyli ibranıy ər yaki ibranıy ayal bolsun sanga setilojan bolsa, u altə yil kullukungda bolidu, andin yəttinqi yilida sən uni əzüngdin halas kılıp qoyuwət..¹³ Uni qoyuwətkəndə kuruq kol qoyuwətsəng bolmaydu; ¹⁴ sən qoqum koyliringdin, haminingdin wə xarab kəlqikingdin təkdim kılıxing kerək; Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə sən uningəja bər. ¹⁵ Sening əslidə Misir zeminida kul boləjanlıqingni, xuningdək Pərwərdigar Hudaying seni hərlük bədili tələp kutkuzəjanlıqingni yadingda tut; xunga mən bğün bu ixni sanga tapilidim.

¹⁶ Həlbuki, xu kulung sanga: «mən səndin kətməymən» desə (qünki u seni wə ailəngdikilərnı səyidu, sening bilən həli yaxxi bolidu) ¹⁷ — xu qəqda sən bigizni elip uning kulıqingni ixtə təx.

15:1 Mis. 21:2; Yər. 34:14

15:2 «... Pərwərdigar aldida bir «halas kılıx» jakarlandı» — bəzi alimlar bu «halas kılıx» degənnıng mənisi, kərz igiliri yəttə yil iqidə kərzdarlardın kərzni sorımaslıkı kerək; lekin yəttinqi yildin keyin kərzlərnı kəytidin soraxka bolidu, dəp bekitilgən, dəp kəraydu.

15:7 «xəhər-yezanglar iqidə» — ibranıy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilınidu.

15:9 «...namrat kerindixingdin aqrinip» — ibranıy tilida «namrat kerindixingəja kəzüngni rəzil kılıp» degən səzlər bilən ipadilınidu.

15:10 Mat. 5:42; Lükə 6:35

15:11 Mat. 26:11; Yh. 12:8

15:12 Mis. 21:2; Yər. 34:14

«Қанун хәрһи»

Xuning bilən u mænggüə sening қулунг болиду. Xuningдәк dedikingimu xundақ muamila қилојин..

¹⁸ Қулунгни yeningdin қойuwetix sanga eoјir кәlmisun; qünki u қуллуқунгда altә yil болoқaqқа, қиммити мәdikarningkidin ikki һәssә artuқ болиду; uni қойuwәtsәng Pәrwәrdigar Hudaying барлиқ ixliringda seni барикәtlәydu..

Hudaoja әng esilni beoјixlax

¹⁹ Kaliliring wә qoyliring arisida tuoқuloqan барлиқ tunji әrkәk mozay-qoziliringni Pәrwәrdigar Hudayingoja ата; kaliliringning tunjisini һeqқandақ әmgәkkә salma, qoyliringning tunjisini қirkima.. ²⁰ Sән wә oјyungdikilär һәр yili xu melingni Pәrwәrdigar Hudaying aldida, Pәrwәrdigar tallaydioqan jayda yәnglar. ²¹ Birақ xu һaywanlarning bir yeri meyip bolsa, мәyli u мәjruh, kor yaki uningda һәрқandақ nuқsan bolsa, uni Pәrwәrdigar Hudayingoja қurbanliқ қilmasliқing kerәk.. ²² Bәlki uni xәһәр-yezanglar iqida yēsәng bolidu; kixilär мәyli pak yaki napak bolsun, uni jәrән yaki keyikni yegәndәk yēsә bolidu.. ²³ Pәқәt sән uning кenini yemә; кenini suni yәrgә төkкәndәk төküwәt..

«Өтүп ketix һeyti» wә «petir nan һeyti»

16¹ Abib eyini alahidә esingdә tut wә өтүп ketix һeytini Pәrwәrdigar Hudayingoja атаp тәбриклigin; qünki Pәrwәrdigar Hudaying seni Abib eyida Misirdin keqidә qıқaroqan..

² Sән «өтүп ketix һeyti»ning melini (mәyli қoy yaki kala padisidin bolsun) Pәrwәrdigar Hudaying tallap bekitidioqan jayda uningoja атаp қurbanliқ қилојин; ³ xundақla sән һeqқandақ bolduruloqan nanni yemәsliқing kerәk; sән uning bilән yәttә күn petir nan, yәni «külpәt neni»ni yeyixing kerәk; qünki sән Misir zeminidin aldiraxliқta qıқting; xuning bilән sән өmrüngning барлиқ күnliridә Misir zeminidin qıққан xu күnni yadingda tutқaysән.. ⁴ Yәttә күn qeғraliring iqida, oјyungdә һeqқandақ eqitқu tepilmisun; sән birinqi күni kәqtә қилоqan қurbanliқ gөxlәrni әtigәngә қaldurmasliқing kerәk..

⁵ Sән өтүп ketix һeyti қurbanliқini Pәrwәrdigar Hudaying sanga тәқdim қilidioqan xәһәр-yeziliringning һәрқandikida қilsang bolmaydu; ⁶ bәlki өтүп ketix һeyti қurbanliқini sән Pәrwәrdigar Hudaying Öz namini turoқuzux üqün tallaydioqan jaydila қil; uni kәққurun, күn petix waқtida, yәni Misirdin qıққandiki waқitқа ohxax waқitta қilisән. ⁷ Uni Pәrwәrdigar Hudaying tallaydioqan jayda pixurup yegin; andin әtigәndә qedirliringoja қaytsang bolidu.

⁸ Sән altә күn petir nan yәysән; yәttinqi күni Pәrwәrdigar Hudaying aldida тәntәnilik sorun күni bolidu; sән һeqқandақ ix-әmgәk қilmaysән.

15:17 Mis. 21:6

15:18 «қиммити мәdikarningkidin ikki һәssә artuқ болиду» — қул һәркүни igisi üqün ixläydioqan waқit мәdikar ixligән waқitning ikki һәssidin кep boluxi mumkin; qünki қул keqә-kündüz hoјayinning buyruқi astida turuxi kerәk.

15:19 Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qel. 3:13

15:21 Law. 22:20; Қан. 17:1

15:22 «xәһәр-yezanglar iqida» — ibranıy tilida «dәrwaziliring iqida» deғan sөz bilән ipadiliniду.

15:23 Қан. 12:16,23

16:1 «Abib yaki «Nisan» eyi» — Huda ibranıylaroja tapxuroqan kalendarning birinqi eyi. «Mis.» 12-babni көrug. «өтүп ketix һeyti» — ibranıy tilida «pasah» yaki «pasha» deғan sөz bilән bildürüliду.

16:1 Mis. 12:2; Law. 23:5; Qel. 9:1; 28:16

16:3 Mis. 12:19; 34:18

16:4 Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25

«Қанун хәрһи»

«Һәптіләр һейти»

⁹ Andin yəttə һәптini sanaysən; axliqqa orıqıq salıqandın baxlap yəttə һәптini sanaxqa baxlaysən; ¹⁰ andin sən «һәптіләр һейти»ni Pərwərdigar Hudaying aldida qolungdiki ihtiya-riy hədiyə bilən ötküzisən; Pərwərdigar Hudaying sanga bərikətliginigə qarap uni ihtiyarən sunisən. ¹¹ Xuning bilən sən Pərwərdigar Hudaying aldida, U Öz namini turoquzuxka tallaydioğan jayda xadlinisən; sən özün, oqlung, kizing, kulung, dediking, sən bilən bir yərdə turuwatқан Lawiy-lar, aranglardiki musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xadlinisilər. ¹² Sən xuning bilən əslidə Misirda qul bolıqanlığınigə esinggə kəltürüp, bu barlıq bəlgilimilərnı tutup əməl qılıqın.

¹³⁻¹⁴ Sən «kəpilər һейти»ni yəttə kün ötküzisən; sən haman wə xarab kəlqikingni yıqқан qeqıngda, oqlung, kizing, kulung, dediking, xəhər dərwezisi iqidə turıdioğan Lawiy-lar, musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xu heyttə xadlinisilər. ¹⁵ Pərwərdigar tallaydioğan jayda sən yəttə kün Pərwərdigar Hudaying aldida һeyt ötküzisən; qünki Pərwərdigar Hudaying barlıq məhsulatliringda, qolung qılqan ıxlarda seni bərikətləydu wə sən dərwekə pütünləy xadlinisən.

¹⁶ Yılda üq kətim, petir nan һeyti, һәптіләр һейти wə kəpilər һeytida sening barlıq ərkəkliring Pərwərdigar Hudaying aldida, u tallaydioğan jayda hazır boluxı kerək; ular Pərwərdigar aldida kuruk qol hazır bolsa bolmaydu; ¹⁷ bəlkı Pərwərdigar Hudayingning sanga təkdım qılqan bərikiti boyıqə һərbiri qolidin kəlixıqə sunsun.

Adalət yürgüzüx

¹⁸ Həlkning üstidin adalət yürgüzüp adil həküm qıqırıx üqün, sən Pərwərdigar Hudaying sanga təkdım qılıdioğan barlıq xəhər-yeziliring iqidə һərbiri kəbilidə sorakqı wə əmədlərlərnı bəkitixing kerək. ¹⁹ Adalətnı burmilisang bolmaydu; adəmlərgə yüz-hatirə qılsang bolmaydu; para alsang bolmaydu; para bolsa aqılanılərnıng kəzlrini kor qılidu һəm adıllarning səzlrini burmilaydu. ²⁰ Sən mutlək adalətnı ızdixing kerək; xundak qılsang һayat kərisən һəmdə Pərwərdigar Hudaying sanga təkdım qılıdioğan zeminni igiləysən.

Һərkəndəк butpərəslikтин ıyraq turux

²¹ Sən özünq üqün yasaydioğan Pərwərdigar Hudayingning kurbangahıning ətrapıoğa «axərah» butı qılınıdioğan һeqkəndəк dərəһ tikməsliking kerək. ²² wə özünq üqün һeqkəndəк but tüwrü-ki tikləmsliking kerək; undak nərsilər Pərwərdigar Hudayingoğa ıyırınqlıktur.

17 ¹ Pərwərdigar Hudayingoğa һərkəndəк nuqsanı yaki baxqa kəmqiliki bolıqan kala yaki qoynı qurbanlıq süpitidə sunmaslıqing kerək; qünki undak qılıx Pərwərdigar Hudayingoğa ıyırınqlıktur.

²⁻³ Pərwərdigar Hudaying sanga təkdım qılıdioğan xəhər-yezang iqidə ər bolsun, ayal bolsun, bırsining Pərwərdigar Hudayingning aldida bırər rəzil ıxni qılqanlıqı — Uning əhdısıgə

16:9 «axlıq» — muxu yərdə arpinı kərsitidu.

16:9 Mis. 23:16; Law. 23:15; Qəl. 28:26

16:13-14 Mis. 23:16; Law. 23:34

16:16 Mis. 23:15, 17; 34:23

16:18 «xəhər-yezanglar iqidə» — ıbranıy tilidə «dərweziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ıpadilınidu.

16:19 Mis. 23:8; Law. 19:15; Qan. 1:17

16:21 «axərah butı» — bəlkim butpərəslikkə bəqıxlanıqan dərəһliklərdur. Dərəһlər bəlkim ayal but xəkidə oyuluqan yaki nəqıxləngən boluxı mumkin idi.

17:1 Law. 22:20-25; Qan. 15:21

«Kanon xərhi»

hilaplik kılğanliki, baxka ilahlarğa (məsilən, Mən sanga ibadət kılıxka mən'i kılğan kuyax, ay yaki pütkül samawi qoxun bolğan yultuzlarğa), ibadət kılıp ularğa bax uroğanliki baykalsa, — xundak bir ixtin həwər tapğan yaki uni angliğan bolsang, undakta sən əstayidillik bilən sürüxtürğin; bu ix ispatlinip rast qıksa, dərwekə Israilda xundak yirginlik ix kılınğan bolsa, sən xu rəzil ixni kılğan ər yaki ayalni dərweziliringğa elip qıkıp, xu ər yaki ayalni ölümgə məhkum kılıp qalma-kesək kılıxing kerək. ⁶Birsini ölümgə məhkum kılıx üqün ikki-üq guwaqñining səzliri boluxi kerək. Birsini birla guwaqñining səzi bilən öltürüxkə bolmaydu. ⁷Öltürüldioğanda awwal guwaqñılar qol salsun, andin barlıq həlk qol salsun; xundak kılsanglar silər rəzillikni aranglardin həydiwetisilər.

Aliy sot

⁸Xəhər-yezanglarda həküm qikirixka sanga təs kelidioğan bir ix qıksa, məyli hun dəwasi, hək-tələp dəwasi yaki zorawanlıq dəwasida, hərəkandak talax-tartix bolsa ornunglardin turup Pərwərdigar Hudaying tallaydioğan jayğa beringlar. ⁹Silər Lawiy kahninlarning wə xu qaoğda bolidioğan sorakqı bəğning yenioğa barisilər wə ulardin həküm soraysilər; ular silər üqün həküm qikiridu. ¹⁰Silər Pərwərdigar tallaydioğan axu yərdə turoğanlarning silərgə tapxuridioğan həküm səzi boyiqə ijra kılısılar; ularning silərgə kərsətkinining həmmisigə əməl kılıp kəngül bəlxünglar kerək. ¹¹Silər ularning silərgə kərsətkən kanun həkümi boyiqə, qikiridioğan karari boyiqə kılısılar; ular silərgə tapxuridioğan səzdin ong ya soloğa qətnəp kətmənglar. ¹²Wə baxbaxtaqlıq kılıp, Pərwərdigar Hudayingning hizmiti üqün xu yərdə turidioğan kahnioğa yaki sorakqı bəğkə kulək salmioğan kixi bolsa, xu adəm ölümgə məhkum bolidu; xuning bilən silər rəzillikni Israildin həydəp qikirisilər. ¹³Xundakla, barlıq həlk bularni anglap qorqıdu wə yənə baxbaxtaqlıq kılmaydu.

Padixah kəndək boluxi kerək?

¹⁴Sən Pərwərdigar Hudaying sanga təkdım kıldioğan zeminoğa kirip uni igiligəndə, xundakla uningda turoğanda: «Mən ətrapimdiki əlləringkidək özümgə bir padixah tikləməkqimən» desəng, ¹⁵xu qaoğda sən özünggə pəkət Pərwərdigar Hudaying tallaydioğınini tikləysən; üstünggə kərindax bolmioğan qətəllikni bekitməsliking kerək. ¹⁶Padixah bolsa əzi üqün at-larni kəpəytməsliki yaki atlarni kəpəytmən dəp həlkni Misiroğa qayturmasliki kerək; qünki Pərwərdigar silərgə: «Silər xu yol bilən hərgiz qaytmaslikiinglar kerək» degənidi.

¹⁷Padixah kəp ayallarni öz əmrigə almasliki kerək; bolmisa uning kəngli ezip ketixi mumkin. U əzi üqün altun-kümüxni kəpəytməsliki kerək.

¹⁸Padixahlik təhtigə olturoğınida u əzi üqün Lawiy kahninlarning aldida muxu kanunni bir dəptərgə kəqürüp pütüxi kerək. ¹⁹Xu dəptər uning yenida daim boluxi wə uni əmrining barlıq künliridə okuxi kerək; xundak kılsa u Pərwərdigar Hudasinin qorqup, muxu kanunning səzliri

17:2-3 «xəhər-yezanglar iqidə» — ibraniy tilida «dərwəziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadiliniidu. «samawi qoxun bolğan yultuzlar» — bular toqruluk 4:19ni wə izahatini kərüng.

17:2-3 Kan. 13:7

17:6 Qəl. 35:30; Kan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; İbr. 10:28

17:7 Kan. 13:10

17:8 «... məyli hun dəwasi, hək-tələp dəwasi yaki zorawanlıq dəwasida, hərəkandak talax-tartix bolsa,...» — ibraniy tilida «kan wə kan arisida, dəwa bilən dəwa arisida, muxt-tayaq bilən muxt-tayaq arisida bolsun, hərəkandak talax-tartix bolsa...» degən səzlər bilən ipadiliniidu.

17:8 2Tar. 19:10; Mal. 2:7

17:9 «Lawiy kahninlar» — kahninlar Lawiy larning kəbilisidin bəlgiliniidu.

17:10 «Pərwərdigar tallaydioğan axu jay» — muxu 8-13-ayətlərdə «(Huda) tallaydioğan jay...» — bəlkim Lawiy lər wə kahninlar həmdə «sorakqı bəğ» (dəmək, xu dəwrđiki «batur həkım») turidioğan xəhər-yezilarni kərsitixi mumkin. «Yəxəsa» 21:13-19ni kərüng. Təwrattiki «Batur həkımlar» wə «Samuil»da «dəwa sorap həküm qikirix» ixliri kəp uqraydu.

wə bəlgilimilirini tutup ularoşa əməl kilişni əginidu. ²⁰ Xundakla uning kəngli kərindaxliri al-dida həkawurlixip kətməydu, bu əmrlərdin ong ya solə qətnəp kətməydu wə xuningdək Israil arisida uning wə oqullirining padixahlik künliri kəp bolidu.

Lawiylar wə kašinlarning nesiwisi

18¹ Lawiy kašinlar wə xuningdək barlik Lawiylar kəbilisining Israilda heqkandak nesiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Pərwədigaroşa atap otta sunulidioğan kurbanliklərdin wə Pərwədigarning mirasidin yeyixkə bolidu. ² Biraq ularning kərindaxliri arisida heqkandak mirasi bolmaydu; Pərwədigar eytkandak, U Əzi ularning mirasidur. ³ Kašinlarning kurbanlik kilidioğan həlktin alidioğan ülüxi mundak: — (məyli kala yaki kəy bolsun) kəl, engək gəxi wə üqəy-kərin kašinlaroşa berilidu. ⁴ Siləning axliqinglərdin, yengi xarabinglərdin wə zəytun meyinglərdin dəsəlpəki pıxkən həsulni wə kəyliringlelərdin dəsəlpəki kirkiləyən yungni uningəşa berisilə; ⁵ qünki Pərwədigar Hudaşing uni wə uning əwladlirini Əz namida hizmitidə daim turuxkə barlik kəbiliringlelərdin iqidin talliwəloğan.

⁶ Əgər Lawiy boləyən bir adəm pütkül Israildiki hərkəndak xəhər-yezidin, yəni əzi makanlaxkən jaydin qikiş, Pərwədigar tallaydioğan jayəşa kəlsə ⁷ wə xu yərdə Pərwədigar aldidə turoşuqi barlik kərindaxlirioşa ohxax Pərwədigar Hudaşining namida hizməttə turoşan bolsa, ⁸ undakta (məyli u atisidin kəloğan mirasini setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun) uning yaydioğan ülüxi kərindaxliriningkidək boluxi kərək.

Şəhər-jadugərlik kilişkə bolmaydu, həkikiş pəyqəmbərgə kulaş selinglar

⁹ Sən Pərwədigar Hudaşing sanga beridioğan zeminoşa kirkən qəşdə, sən xu yərdiki əllərdin yirginlik adətlirini əgənəmsəlikəng kərək. ¹⁰ Aranglərdə əz oşli yaki kizini ottin ötküzidioğan, palqilik, rəmqilik, əpsaniylik, jadugərlik ¹¹ yaki dəmidilik kiləşuqi yaki jinkəş, şəhərgər yaki əlgənərdin yol sorioşuqi heqkəndak kixi bolmisun; ¹² qünki bundak ixləri kilidioğan hərkəndak kixi Pərwədigaroşa nəprətlik bolidu; bu yirginlik ixləri tūpəylidin Pərwədigar Hudaşing xu əlləri aldinglərdin həydəp qikişidu.

¹³ Sən Pərwədigar Hudaşing aldidə əyibsiş mukəmməl boluxəng kərək; ¹⁴ qünki sən zemindin həydəydioğan bu əllər rəmqilər wə palqilərəşa kulaş salidu; biraq Pərwədigar Hudaşing seni undak kilişkə yol kəyməydu.

Kəlgüsidiki uluq pəyqəmbər

¹⁵ Pərwədigar Hudaşing silər üqün aranglərdin, kərindaxliringlelərdin arisidin mangan ohxaydioğan bir pəyqəmbər turoşuzidu; silər uningəşa kulaş selinglar. ¹⁶ Bu silər Həşəb təşidə yioşiləyən kündə Pərwədigar Hudaşinglərdin: «Pərwədigar Hudaşimning awazini yənə angliməyli, bu dəhşətlik otni kərməyli, bolmisa əlup ketimiz» dəp tələp kiləşingləroşa pütünləy mas keli-du. ¹⁷ Xu qəşdə Pərwədigar mangan: «Ularndin mangan dəgən səzi yaxhi boldi. ¹⁸ Mən ularəşa

17:20 «bu əmrlərdin...» — ibraniş tilidə «bu əmrin...».

18:1 «Pərwədigarning mirasidin yeyix» — demək, Pərwədigarning mirasi boləyən zemindiki məhsulətlərdin yeyix.

18:1 Qəl. 18:20; Kan. 10:9; 1Kor. 9:13

18:2 Qəl. 18:20-32; Kan. 10:9; Əz. 44:28

18:8 «məyli u atisidin kəloğan mirasini setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun,...» — Lawiylərdin əz aldioş qəng zemini bolmaytti, bəli pəkət bəzi xəhərlərdə qəru-jayliri wə ətrapidə qəlik yaylaklirila bolatti. «Qəl.» 35:1-8ni kəşing. Baxkə nəqəqə hil təşimiliri uşrixi mumkin.

18:10 «...balilirini ottin ötküzü» — bəlikim «insan kurbanliki»ni kərsitixi mumkin.

18:10 Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yəx. 8:19

18:15 Yə. 1:46; Ros. 3:22; 7:37

18:16 Mis. 20:19; Kan. 5:25; Ibr. 12:19

«Қанун хәрһи»

кериндaxлири арисидин сanga охxайдиоған бир пәyoғәмбәрни тuroғuzимән, Мән Өз сөзлимни унинг аoғzioғa салимән wә u Мән унингoғa барлиқ тапиlioғинимни ularoғa сөзләйду..¹⁹ Wә xundақ болiduki, u Mening namimda дәyдиоған сөзлимгә кулақ салмаyдиоған һәрқандақ kixи bolsa, Мән унингdin һесаb алимән..

²⁰ Әmma Mening namimda baxbaxtaklik қилип Мән унингoғa тапилимioған бирәр сөзни сөзлисе yaki baxқа ilаһlarning namida сөз қилидиоған пәyoғәмбәр bolsa, xu пәyoғәмбәр өлтүрүlsun..

²¹ Әгәр сән көнглүндә: «Pәrwәrdigar қилmioған сөзни қандақ пәрқ etimiz» desәng, ²² бир пәyoғәмбәр Pәrwәrdigarning namida сөз қилоған bolsa wә u bexarәt қилоған ix тоoғra қикмisa yaki әмәлгә axurulmisa, undақта bu сөз Pәrwәrdigardin қикmioған; xu пәyoғәмбәр baxbaxtaklik билән сөзligән дәp, унингdin қорқma.

Адәм өлтүрүх тоғрисидики қанун — панаһлиқ хәһәрлири

19¹ Pәrwәrdigar Hudayinglar silәrgә beridioған zemindiki таipilәрни silәrning aldinglardin үзүp taxlioған waқtida wә silәr xundақla ularning xәһәрлири wә өyliridә turoғininglarda, ² silәr xu qaoғda Pәrwәrdigar Hudayinglar silәrgә beridioған zeminda үq xәһәрни айrim қilixinglar керәк; ³ xundақla, адәм өлтүргән һәрбир kixи xu yәrlәrgә, xu xәһәрlәrning birigә кеqип beriwalsun дәp yol һазirlap, Pәrwәrdigar Hudayinglar miras boluxқа silәrgә beridioған zeminni үq rayonoғa belisilәr. ⁴ Tirik кelix үqүн xu yәrlәrgә кеqип beriwaloған, адәм өлтүргән kixи тоoғrulux бәlgilimә mundақ: — u кохnisini tasadipiyliқtin urup өлтүрүp қоyoған, xundақla әslidә уningoғa еq-adawiti bolmioған bolsa, xu yәrgә кеqип beriwalsa bolidu..⁵ Mәsilән, u кохnisi билән otun kesixкә ormanoғa киргән болup, дәрәһни kesixкә paltini көтүргәндә palta beхи sepidin аjrap ketip кохnisoғa tegip ketip uni өлтүрүp қоysa, undақта jawabkar kixи bu xәһәрlәrdin birigә кеqип beriwelip һаяt қalidu; ⁶ bolmisa, қан қисasi алоуқи oғәzipи қaynioғanda адәм өлтүргән kixini коoғlayду wә yol узun болоqаққа, уningoғa yetixiwelip өлтүрүwetixи mumkin; әмәliyәттә, u kixи өlümgә layiq әмәs, қünki уning әslidә кохnisoғa һеққандақ еq-adawiti yoқ idi..⁷ Xunga mән silәrgә: «Өzünglar xundақ үq xәһәрни айrixinglar керәк» дәp әmr қilimән.

⁸ Pәrwәrdigar Hudayinglar ата-bowiliringlaroғa қәsәм қiloғинidәк qegrayinglarnи kengәytxni, ата-bowiliringlaroғa wәdә қiloған барлиқ zeminni silәrgә тәқdim қilixni halayду; ⁹ silәr Pәrwәrdigar Hudayinglarnи сөyүx wә уning yollirida daim mengix үqүн mән silәrgә бүgүн тапиlioған bu әmrni tutsanglarla U xundақ қilidu, undақта silәrmu өзүnglar үqүн bu үq xәһәrdin baxқа yәнә үq xәһәрни коxisilәr..¹⁰ Wә xundақ қilsanglar Pәrwәrdigar Hudayinglar silәrgә miras қилип тәқdim қилидиоған zemin arisida nahәк қан төkülmәyду wә xuningdәк гәdininglaroғa hun gunаһи қүxmәyду. ¹¹ Lekin birsi кохnisoғa еq-adawәt tutқан bolsa, paylap

18:18 Yһ. 4:25

18:19 «xu пәyoғәмбәр Mening namimda дәyдиоған сөзлимгә кулақ салмаyдиоған һәрқандақ kixи bolsa, mән унингdin һесаb алимән» — bu uluoғ pәyoғәмбәrning salaһiyiti тоoғrulux «қохumqә сөз»imizdә тоhtilimiz.

18:20 «baxқа ilаһlarning namida сөз қилидиоған пәyoғәмбәр ... өлтүрүlsun» — baxқа birhil тәrjimisi: «baxқа ilаһlarning namida сөз қилидиоған пәyoғәмбәр ... өлиду» — demәк, өzlүkidin өлиду. Bizningqә muxu yәrdә Hudaning көrsәtkini xu пәyoғәмбәрни өлтүрүх керәклик bolsa керәк.

18:20 Қан. 13:6; Yәp. 14:14

19:2 Mis. 21:13; Qәl. 35:9-34; Yә. 20:2

19:4 Mis. 21:13; Қан. 4:41,42

19:6 «қан қисasi алоуқи» — қан қисasoғa еlixқа һоқуқлуқ kixining roli тоoғрисидики қанун-бәlgilimilәr «Qәl.» 35:10-35dә көrsitilidu. «yol узun болоqаққа» — birla panahlinidioған xәһәр болоғanda, адәм өлтүргән kixи turoған jay u xәһәrgә yiraқ болup кelixи mumkin; xunga, Pәләstindә bir-biridin tarkақ altә xәһәр (andin yәнә үq xәһәр) tallinip «panаһliқ xәһәр» дәp bekitilgән.

19:8 Yәp. 28:13; Қан. 12:20

19:9 «mән silәrgә бүgүн тапиlioған bu әmr» — bәlkim «Қанун Xәrhи» дегән kitabtiki әһdә, yәни барлиқ әmr-pәrmanlarnи көrsitixи mumkin.

19:9 Yә. 20:7

turup uningoja hujum kilip, urup eltürüwätse wə xu xəhərlərdin birigə qeqip beriwalojan bolsa,¹² undakta uning öz xəhəridiki aqsakallar adəm əwətip uni xu yərdin yandurup kelixi kerək, andin uni eltürilsun dəp «qan kisası aloquqı»ning qolioja tapxuruxi kerək.¹³ Sən uni heq ayimiojin, xundak kiloqanda Israildin təkülgən gunahsız qanning deojini taziliojan bolisilər; andin ھalinglar yahxi bolidu..

Guwahqilar tooqruluk qanun

¹⁴ Pərwərdigar Hudaying sanga igiləx üqün təkdim qilidiojan zeminda burunqilar miras yeringdə bekitkən, koxnangning pasil texini yetkiməsliking kerək..

¹⁵ Məlum jinayət yaki gunah tooqrısında birsigə «U gunah kilojan» dəp ərz-xikayət kilixta yaloquz bir-la guwahqı bolsa kupayə qilmaydu, bəlki həmmə ix ikki yaki üq guwahqıning səzi bilən bekitilsun..

¹⁶ Birsı tooqruluk «palañqı-pokunqı gunah kilojan» dəp ərz qilidiojan qara niyətlik bir guwahqı qıqsa,¹⁷ dəwalixip qalojan ikki adəm Pərwərdigarning aldida, xu künlərdə bolidiojan kañınlar wə soraqı bağlər aldida ھazır bolsun;¹⁸ soraqı bağlər əstayidillik bilən təkxürsun; əgər ھelikı guwahqı yalojan guwahqı bolup, öz qerindixi tooqruluk yalojan guwahqı bağgən bolsa,¹⁹ undakta, silər dəl u qerindixioja qılmakqı bolojinidək uningojimu xundak qilinglar. Xundak qilsanglar rəzillikni aranglardin yökitisilər..²⁰ Qalojan ھəlkmu bu ixni anglaydu wə qorkıdu wə xundakla, aranglarda undak rəzil ixni yənə qilmaydu.²¹ Silər ھəq rəhim qilmanglar; janoja jan, kəzgə kəz, qixka qix, qoloja qol, putka put elinsun..

Düxmənlər bilən jəng kilix tooqruluk

20¹ Əgər sən düxmənləringgə jəng kiloili qıqip, at wə jəng ھarwilirini, xundakla əzüngdin kəp bolojan bir əlni kərsəng, ulardin ھəq qorkma. Qünki seni Misir zeminidin qikrip kəlgən Pərwərdigar Hudaying Əzi sən bilən billidur.² Silər jənggə qıqix aldida kañın əzi aldioja qıqip ھəlkəkə söz kilip³ ularoja: Əy Israil, anglanglar! Silər bügün düxmənləringlar bilən sokuxux aldida turuwatisilər. Kəngülləringlar jür'ətsiz bolmisun; qorkmanglar, titrimənglar, ularning səwəbidin dəkkə-dükkigə qüxmənglar;⁴ qünki Pərwərdigar Hudaying Əzi düxmənləringlar üstidin oqəlibə kilixinglar üqün silər bilən billə jənggə qıkidu — dəp eytsun.

⁵ Xu qaoqda əməldarlar ھəlkəkə mundak desun: — «Aranglarda bir yengi əy selip, uni Hudaqja atimiojan birsı barmu? Undakta u öz əyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə əlüp ketip, baxka kixi kelip uni Hudaqja atixi mumkin.

⁶ Tək selip üzümsar bərpa qilip, tehi uning mewisini yemigən birkim barmu? Bar bolsa əyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə əlüp kətsə, baxka kixi kelip uning mewisini yeyixi mumkin..

⁷ Bir qız bilən wədiləxkən bolup, tehi uni öz əmrigə almiojan birkim bolsa, u əyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə əlüp kətsə, baxka kixi kelip uni əzigə hotunluqka elixi mumkin»..

⁸ Andin mənsəpdarlar ھəlkəkə yənə səzləp: «Qorkup kətkən, jür'ətsiz birkim barmu? U əyigə yenip kətsun. Bolmisa qerindaxlirining yürikimu uningkidək jasarətsiz bolup kəlixı mumkin» dəp eytsun..

19:11 Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Qel. 35:16

19:13 «sən uni ھəq ayimiojin» — ibranıy tilida «kəzüng uni ھəq ayimisin».

19:14 Pənd. 22:28

19:15 Qel. 35:30; Kan. 17:6; Mat. 18:16; Yh. 8:17; 2Kor. 13:1; İbr. 10:2

19:19 Pənd. 19:5

19:21 «Silər ھəq rəhim qilmanglar» — ibranıy tilida «kəzüng ھəq ayimisin». «janoja jan, qixka qix, putka put ... elinsun» — bu sözlər «qisas elix» prinsipi əməs, bəlki Hudaning müqəddəs qanunining adil təlipidur. Hudaqja təkəkkür, Uning məhir-xəpkiti adillikidin ziyadə ھəlkıp qıkidu! «Mat.» 5:38-48ni kəring.

19:21 Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38

20:6 Law. 19:23,24,25

20:7 Qan. 24:5

20:8 Һək. 7:3

«Қанун хәрһи»

⁹ Әмәлдарлар һәлқкә хуларни ейтқандин кейин ular һәлқһning aldida yetәkqilik kiliхқа qоxunlarоја sәrdarlarni tiklisun.

¹⁰ Silә һujum kiliхқа мәlum bir xәһәrgә yekinlaxқininglarda awwal uningоја sülһi тооqrisida sөz қilinglar. ¹¹ Әgәr ular sülһini halaymiz, dәp jawab berip өз dәрwazilirini silәrgә aqsә, undaqta uningda turuwatқan һәmmә һәлқ silәrgә beқinip kulluқ һaxarda bolidu. ¹² Lekin silә bilән sülһi kiliхқа unimay, bәlki silә bilән jәng kilmәqәi bolsa silә uni qorxanglar. ¹³ Pәrwәrdigar Hudayinglar uni қolunglarоја tapxurоqanda uningdiki һәрbir әrkәkni қiliqlap әltürünglar; ¹⁴ lekin ayallar bilән baliliri, kala bilән xәһәrdiki һәmmә nәrsini, yәni barliқ qәniymәtni әzünglarоја olja қilip elinglar; Pәrwәrdigar Hudayinglar өз dүxmәnliringlardin silәrgә elip bәrgән olјidin yәp sөyünisilәr. ¹⁵ Silәrdin yirәktә bolоjan, zeminоја tәwә bolmiojan әllәrning xәһәrlirigә xundәk қilinglar.

Қанаанилар билән јәng қilixtiki қанун

¹⁶ Lekin Pәrwәrdigar Hudayinglar silәrgә miras қilip beridiojan zemindiki әllәrning xәһәrlirini bolsa, ularning iqidiki tiniki bar һeq nәrsini tirik qоymay. ¹⁷ bәlki Pәrwәrdigar Hudayinglar silәrgә buyruоqandәk Hittiylar bilән Amoriylar, Қанаанилар bilән Pәrizziylәr, Hiiwiylar bilән Yәbusiylarning һәmmisini tәltöküs yökитixinglar kerәk. ¹⁸ Bolmisa, ular өз ilәһlirioја qоқunuxtiki һәmmә yirginqlıq ixlirini silәrgә әgitip, Pәrwәrdigar Hudayinglarоја gunah қilidiojan bolisilәr.

¹⁹ Bir xәһәrni igilәx üqün uzun waқit jәng қilip qorxap turuxқа тооqra kәlsә, uning әtrapidiki dәрәhlәrni palta bilән kesip wәyran қilmanglar; qünki ularning mewisini yesәnglar bolidu. Xunga ularni kәsmәnglar; qünki daladiki dәрәhlәr qorxiwelix kerәk bolоjan әdәmmidi? ²⁰ Lekin silә mewilik dәрәһ әmәs dәp bilgән dәрәhlәrni kesip yökитip, silә bilән sоқuxқan xәһәrni һujum қilip ојulitixқа xu dәрәһlәrdin istiһkam-potәylәrni yasisanglar bolidu.

Eniklanmiojan қatillik delosi тооqrisida

21 ¹ Әgәr Pәrwәrdigar Hudayinglar silәrgә miras қilip igilәxкә beridiojan zeminda, dalada әltürүlgән bir jәsәt tepilsә, әmma uni әltүrgән әdәm мәlum bolmisa, ² ақsaқalliringlar bilән sorәqәi bәgliringlar qikiр әlүk tepilojan yәр bilән әtrapidiki xәһәrlәrning ariliқini әlqisun; ³ әltүrlүgүqining jәsitigә әng yekin xәһәrning ақsaқalliri bolsa ixқа selinmiojan, boyuntorоқmu selinmiojan inәk tepip kәlsun; ⁴ xu xәһәrning ақsaқalliri inәkni süyi tohtimay ақidiojan, һәydilip terilmiojan bir jilоioја elip berip, xu jilоjining әzidә inәkning boynini sunduruwәtsun; ⁵ xu qәoјda Lawiyning әwladliri bolоjan қаһinlar ularning qexioја kәlsun; qünki Pәrwәrdigar Hudayinglar ularni Özining aldida hizmettә bolup, Pәrwәrdigarning namida bәht-bәrikәt tәlхкә tallioјandur. Hәрbir dәwa wә һәрbir tayәk jazasi ularning sөzi boyiqә kesilsun. ⁶ Әltүrlүgүqining jәsitigә әng yekin xәһәrdiki ақsaқallarning һәmmisi xu jilоioја kelip, boyni sundurulоjan inәkning üstidә turup, қollirini yuyup ⁷ guwahliқ berip: «Қollirimiz bolsa bu қanni tәkmidi, kәzlimiz bu ixni kәrmidi; ⁸ әy Pәrwәrdigar, Sән Özüng һәrlük bәdili tәlәp қutқuzоjan һәлқing Israilni kәqүrgәysән wә nahәk аққан қanning gunahini Israil һәлқinggә artmioјaysән» — desun; xundәk қilip bu қan gunahioја kafarәt kәltүrlүgән bolidu. ⁹ Silәr xundәk қilip Pәrwәrdigarning nәziridә тооqra bolоjanni қilip nahәk tәkүlgән қanning gunahini әzünglardin қikiriwәtkән bolisilәr.

«Қанун хәрһи»

Hotunlukқа elinoqan әsir toqruqluқ қанун

¹⁰ Әгәр silәр дүхмәнлiringлар билән jәng қилоjili қикқiningларда Pәрwәrdigар Hudayingлар ularни қолungлароја бәргәq, ularдин әsir алоqан bolsangлар, ¹¹ бу әsirләрning аrisida қiraylıқ bir аyalни көрүp, көnglүng uningоја қүхүp, uni әmringgә elixни halisang, ¹² undaqta uni өyүnggә elip бароjин; u qeqini қүхүрүp, tirnaқlirini yasap, ¹³ әsirlikтә kiyгән kiyimlirini selip, өyүngдә ol-turup toluқ bir ay ata-anisi үqүн matәм totsun; andin sән uning қexioqа kirip uni өzünggә аyal kilip uningоја әr bolsang bolidu. ¹⁴ Keyin, әgәрдә көnglүng uningdin sөyünmisә, u қәyәрни halisa, бароjili қoyuxung kerәk; uni pulоја satmiojın wә uningоја dedәktәk muamilә қilmiojın, qünki sән uningоја yeqinlik kilip uyat қилоjansән.

Balilar toqruqluқ қанун

¹⁵ Әгәр бирsining ikki аyalı bolup ularning birigә amraқlik, yәнә birigә әqlүk қилоqан bolsa wә amraқ wә әq болоqан һәр ikkisidin oqul tuquloqан bolsa, tunjisini әq аyalidin tapқan bolsa ¹⁶ undaqta u kixi oqullirioqа barini miras үqүн үlөxtүрүp бәргән күnidә әq аyalining oqlı, yәni uning tunji oqlining ornioqа amraқ аyalining oqlını tunji oqulluққа қoyuxқа bolmaydu. ¹⁷ U bәlki әq аyalining oqlını tunji oqlum dәp etirap қilsun; qünki bu uning күq-қuwwiti бар waқtidiki dәslәpki mewisidur; tunji oqulluқ һоқuқı uningki болоqаққа, atisi barlıқ mal-mülүktin uningоја ikki үlүx miras bәrsun..

¹⁸ Әгәр бирsining baxbaxtaқ wә itaәtsiz oqlı bolsa, u nә atisining sөzigә, nә anisining sөzigә кулақ salmay, һәтта tayaq-tәrbiyimu kar қilmay, ularning gepini yәnilә anglimisa, ¹⁹ Uning ata-anisi uni tutup, xәһәrning dәрwazisioqа elip berip, xәһәrning ақsaқallirining қexioqа кәltүrsun; ²⁰ ular xәһәrning ақsaқallirioqа әrz қilip: — «Bu oqlimiz baxbaxtaқlik wә itaәtsizlik қilip, sөzimizni anglimay yүridu; u nәpsi yaman, xarabhor bolup қaldi» dәp eytsun. ²¹ Xuning билән xәһәrning һәmmә һәlki bir bolup uni қalma-kesәk қilip өltүrsun. Silәр bu yol билән өzünglardin rәzillikni қikiriwetsilәр; pүtkүl Israil bu ixni anglap қorқidioqан bolidu.

Jinayәtқining jәsiti

²² Әгәр birsi өlüm jazasioqа layıq gunah sadir қilip, өltүrүlgән bolsa wә jәsitini bir dәрәһkә esip қoyоqан bolsangлар, ²³ өlүki keqiqә dәрәhtә қalmisun; қандақla bolmisun, silәр dәрәһkә esilоquқını xu күndә көmүwetingлар (qünki kimdәkim dәрәһkә esilоqан bolsa, Huda tәripidin lәnәtkә қalduruloqан kixi ҳesablinidu). Xundақ қilsangлар, Pәрwәrdigар Hudayingлар silәrgә miras қilip бәргән zeminni bulоjımiоqан болisilәр..

Yitkән janiwarlar, kiyinix қatarlıқlar toqruqluқ bәlgilimilәр

22 ¹ Sән қerindixingning kalisi ya қoyı ezip kәtkinini kәrsәng, қatıқıng bolmay yүrmә; қандақla bolmisun, uni қerindixingning қexioqа yәtküzүp bәр.. ² Әgәрдә қerindixing sanga yeqin olturmisa wә yaki igisini tonumisang, xu һaywannı өз өyүnggә elip kelip, қerindixing uni izdәp kәlgүqә өзүng saқlap andin uningоја tapxurup bәrgin. ³ Sән ohxaxla uning yitkән exiki yaki kiyimlirininimu xundақ қil; xundақla қerindixingning һәрқандақ yitkән nәrsisini tepiwalsang, unimu xundақ қilоjın; sән өзүngni bu ixtin қақurmiojın.

⁴ Әгәр қerindixingning exiki yaki kalisining yolda yikilip qүxkinini kәrsәng, sән bu әһwaldin өзүngni қақurmiojın; қerindixingоја yadәmlixip uliojını tartip turoquzojın.

21:17 Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zab. 78:51

21:19 «... uni tutup, xәһәrning dәрwazisioqа ... xәһәrning ақsaқallirining қexioqа кәltүrsun» — kona zamanlarda xәһәrning ақsaқalliri soraq-dawalar üstidin һөküm қikirix үqүн xәһәр dәрwazisida olturatti.

21:23 Gal. 3:13

22:1 Mis. 23:4

«Қанун хәрһи»

⁵ Ayal kixi bolsa әrlәrning kiyimini kiymisun; xuningоа оһxaxla әr kixi ayal kixining kiyimini kiymisun; qünki kimki xundақ kіlsa, Pәrwәrdigар Hudayingning aldida yirginqlіk bolidu.

⁶ Әgәr sән yolda ketiwetip, bir dәрәhtә yaki yәrdә baliliri yaki tuhumliri bolоqan қuxning uwisioqа uqrisang, anisi tuhum yaki balilirini besip yatқan bolsa, ana-balilirini birақla almiоqin;

⁷ һеқ bolmioqanda sән anisini qoyuwetip, balilirinila alsang bolidu; xundақ kіlsang sanga yahxi bolup uzun әmür kәrisән.

⁸ Yengi bir әy salsang, әgzәnggә bir tosmа tam yasioqin; bolmisa birsi uningdin yikilip qüxsә, әzünggә қan tәkүlүx gunahini kәltүrүxүng mumkin.

Sapliқ toqrisidiki ixlar

⁹ Әz üzümzarliқingоа ikki hil uruқ qaqmioqin; bolmisa terioqiningning һәmmisi wә üzümzarliқning mәһsulatliri bulоqanoqan һesablinidu...

¹⁰ Sән kala bilән exәkni birgә qoxup yәр һәydimigin.

¹¹ Yung wә kanaptin ibarәt ikki hil yiptin toқoloqan kiyimni kiymigin.

¹² Sән yepinoqan tonungning tәt burjikigә pәpük qoyоqin...

Әr-hotunluқта sap dillik bolux kerәk

¹³ Әgәr biri hotun elip uningоа yeqinqilik қiloqandin keyin uningоа әq bolup, ¹⁴ Uning yaman gepini қilip, uningоа bәtnam qaplap, әrz қilip: «Mән bu hotunni aldim, lekin uningоа yeqinqilik қilsam uning қiz әmәslikini bildim» desә, ¹⁵ undақта қizning ata-anisi қizning pakliқ ispatini elip xәһәр dәрwazisida olturoqan xәһәrnig ақsaқallirioqа kәltүrsun, ¹⁶ andin қizning atisi ақsaқallaroqа sөz қilip: «Mән қizimni bu kixigә hotunluққа bәrdim, lekin u uningоа әq bolup қaldi; ¹⁷ wә mana, u uning yaman gepini қilip, bәtnam qaplap әrz қilip: «Қizingning қiz әmәslikini bildim» dәydu. Birақ mana қizimning pakliқ ispatı!» dәp, ispat rәhtni ақsaқallarning aldida yeyip qoysun. ¹⁸ U waқitta xәһәrnig ақsaқalliri erini tutup uningоа tayaқ-tәrbiyә berip, ¹⁹ Israildiki bir pak қizning yaman gepini қilip, uningоа bәtnam qapliding dәp, yüz xәkәl күmүx tәlәtsun; andin ular pulni қizning atisioqа bәrsun dәp bekitsun. Әmma қiz bolsa xu kixining hotuni bolup turiwerixi kerәk; әr pütүн әmridә uni қoyup bәrsә bolmaydu.

²⁰ Lekin bu sөz rast қikip, қizning pakliқ ispati bolmisa, ²¹ қizni atisining әyining dәрwazisi aldioqа aparsun wә atisining әyidә buzuқluқ қilip Israilning iqidә xәrmәndilik қiloqanliқi üqün uning xәһirining adәmliri xu yәrdә uni қalma-kesәk қilip әltүrsun. Xundақ қiloqininglarda silәр әzünglardin rәzillikni қikiriwetsilәр.

²² Әgәr birsi eri bar hotun bilән zina қilip tutulup қalsa, zina қilixқан әr-hotun ikkilisi әltүrүlsun. Xundақ қiloqanda Israilning iqidin rәzillikni қikiriwetsilәр...

²³ Әgәr birsi xәһәrdә biraw bilән wәdilixip qoyоqan bir қizni uqritip, uning bilән billә bolsa,

²⁴ ikkilisini xәһәrnig dәрwazisioqа elip қikip қalma-kesәk қilip әltүrүnglar; қiz bolsa xәһәrdә turup wәrkirimioqini üqün, әr bolsa baxқisining wәdilәxқән қizi bilән yatқini üqün әltүrүlsun. Xundақ қilip, silәр әzünglardin rәzillikni қikiriwetsilәр.

22:9 «Әz üzümzarliқingоа ikki hil uruқ qaqmioqin» — mәnisi (1) üzümzar iqidә ikki hil axliқ tәrixқа bolmaydu; (2) üzümzar iqidә, üzüm uruқliridin baxқа uruқlarni tәrixқа bolmaydu. Bizningqә birinqi mәnisi toqridur («Law.» 19:19ni kәrүng). «bulоqanoqan һesablinidu» — baxқа birhil tәrјimisi: «mukәddәslikкә musadirә қilininidu» — demәk, musadirә қilinin Hudaoqа, yәni ibadәthanidiki hizmәttә ixlitixкә tapxuruluxi kerәk.

—Xühhisizki, bu әyәttiki wә 10-11-әyәtlәrdiki әmrlәrning һәм әmәliy paydisi bar һәм rohij jәһәttin kәp kәqmә mәnisi bar. Oқurmәnlәр әzliri Inјildin xu kәp kәqmә mәnilirini tapalaydu.

22:9 Law. 19:19

22:12 Qәl. 15:38; Mat. 23:5

22:22 Law. 20:10

«Kanon xərhi»

²⁵ Əgər ər kixi baxkisi bilən wədiləxkən kizni dalada uqritip, uni tutuwelip uning bilən yatsa, pəqət kiz bilən yatqan ər kixi əltürilsun. ²⁶ Kizəja bolsa, heqnemə kılmanglar, qünki kizning əzidə əlüməgə layiq heq gunah yok. Bu ix bolsa birsi koxnisiəja hujum kilip uni əltürwətkəngə ohxax ixtur. ²⁷ Qünki u baxkisiəja wədiləxkən kizni dalada tutuwəloqanda, kiz towlioqan bolsimu uni kütquzəjudək kixi tepilmioqan.

²⁸ Əgər birsi birər ər bilən wədiləxmigən kizni tutuwelip, uning bilən yetip hər ikkisi tutulsa, ²⁹ kiz bilən yatqan adəm kizəja yeqinqilik kilip har kəloqini üqün kizning atisiəja əllik xəkəl kümüx berixi kerək; andin kizni əzigə hotun kilip elixi kerək; u pütkül əmrində uni kəyup bərsə bolmaydu.

³⁰ Heqkim atisining hotunini almasliki kerək, atisining yotkinini aqmasliki kerək.

Jamaətning sapliki

23 ¹ Kimki sokulux yaki kesilix tüpəylidin ahta kiliwetilgən bolsa, Pərwərdigarning jamaitiəja kirmisun.

² Kimki haramdin tuəloqan bolsa Pərwərdigarning jamaitiəja kirəlməs; oninqi əwladioqə mundaklardin heqkim Pərwərdigarning jamaitiəja kirmisun.

³ Heqbir Ammoniy wə ya heqbir Moabiy Pərwərdigarning jamaitiəja kirmisun; oninqi əwladioqə ulardin heqkim Pərwərdigarning jamaitiəja hərgiz kirmisun. ⁴ Səwəb xuki, silər Misirdin qikkininglarda ular aldinglarəja yeməklik, su elip qikmidi wə silərgə ziyankəxlik kilixkə silərnə karəjisun dəp, Aram-Nahəraimdiki Petorluk Beorning oəli Balaamni yallidi.

⁵ Lekin Pərwərdigar Hudayinglar bolsa Balaamning səzini anglimay, bəlkə silər üqün karəjixni bərikətkə aylanduruwətti; qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə muhəbbət baəlioqan. ⁶ Silər həmmə künliringlarda Ammoniylar wə Moabiylarning aman-esənliki wə bəhtini hərgiz istimənglar.

⁷ Lekin Edomiylar kərindixinglar boləjaq, ularəja nəprət bilən kərimanglar. Misirliklərojimə nəprət bilən kərimanglar, qünki silər ularning zeminida musapir bolup turoqanidinglar.

⁸ Bularning üqinqi əwladidin tuəloqan balilar Pərwərdigarning ibadət jamaitiəja kirsə bolidu.

Xəhsiy taziilik

⁹ Duxmənliringgə karxi jənggə qikip qedir tiksəng, hərhil napaklikdin ehtiyat kəloqin. ¹⁰ Əgər aranglarda kəqisi birsi quxidə Xəytan atlap napak boləjaq bolsa, u qedirgəhdin qikip kətsun; qedirgəhka udulla kirmisun; ¹¹ kəqkərun kirgəndə u suəja quxüp, kün patkənda qedirgəhəja yenip kirsun.

¹² Həjitinglar üqün qedirgəhning sirtida bir jayinglar bolsun; tərətkə xu yərgə beringlar.

¹³ Saymanliring iqidə bir gürjək bolsun; sən sirtta tərətkə oltursang, uning bilən ərək kəlap təritingni kəmuwət. ¹⁴ Qünki Pərwərdigar Hudaying seni kütquzuxkə, duxmənliringni

22:29 Mis. 22:16

22:30 «atisining hotuni» — əgəy anisi yaki atisining tokili. «atisining yotkinini aqmasliki kerək» — demək, atisining tokili yaki əgəy anisi bilən munasiwət ətküzə atisining nomusiəja təkən bolup həsəblinidu.

23:1 «Pərwərdigarning jamaiti» — bu ibarə: birinqidin mukəddəs jay aldidə bolsun yaki baxkə yərlərdə bolsun ibadət sorunlirini, xundakla Pərwərdigar Israiləja tapxuroqan həyt-bayramlarəja katnixix imtiyazini kərsətidu; ikkinqidin, Israildiki toluk həqəkluk pəkralar, yəni əməldar, əksəkallar yaki sorəqki bolalaydioqanlarnə kərsətsə kerək. — «...ahta bolup kəloqan bolsa Pərwərdigarning ibadət jamaitiəja kirəlməs» — kədimki zamanlarda butpərsələr əz butlirioqan sadəkətləlini bəldürüx üqün bəzidə əz jinsiy əzalirini kəsiwəttəti.

23:3 Nəh. 13:1

23:4 «ular aldinglarəja yeməklik, su elip qikmidi» — ibranıy tilida «ular aldinglarəja nan, su elip qikmidi».

23:10 Qel. 22-24

23:10 «Xəytan atlap» — biz muxu səzni tərjimimizdə ixlətkinimiz Xəytanning bu ixkə məs'ul iklənlərinə kərsətkinimiz yok. Oqurmənlər bu səzgə tonux boləjanliki üqün ixləttuk, halas.

«Қанун хәрһи»

aldinglaroqa tapxuruxqa qedirgahing otturisasi yüridu; xunga sening qedirgahing pak bolsun. Bolmisa U seningkidə birər paskinilik kərsə səndin ayrilip ketixi mumkin.

Қullaroqa қандақ муамилə қилих

¹⁵ Өз hojisidin keqip yeningoqa kəlgən kulni өз hojisoqa tutup bərmigin. ¹⁶ U aranglarda silər bilən billə turup, қaysi хəһərning дərwazisi iqidə қaysi yəрни tallisa, xu yərdə tursun. Silər uningoqa zulum қilmanglar.

¹⁷ Israilning қizlirining arisida һeqbir паһixə болмисун, Israilning ооқullirining arisida һeqbir паһixə һəziləк болмисун. ¹⁸ Bir қəsəmnı бəја кəлтүрмəк үқүн Пərwərdigar Hudayinglarning өyigə паһixining pulini yaki һəziləкning pulini кəлтүрмigin; қünki bu ikkisi Пərwərdigar Hudayingning aldida yirginliktur.

Өсүм wə қəsəмлər тооқрулуқ

¹⁹ Silər өз қerindixinglardin өсүм almanglar; pulning өсүми bolsun, axliқning өсүми bolsun yaki һərkəndəк өсүм алоқудəк бəхқə нərsining өсүmini alsanglar болмаyду. ²⁰ Әмма қəтəlliktin өсүм alsanglar bolidu, lekin қerindixinglardin һeq өсүм almanglar. Xundəк қilsanglar Пərwərdigar Hudayinglar silər uni igiləхкə kiridioqan zeminda, қolliringlarning барliқ əmgikidə silərgə бərikət beridu.

²¹ Sən Пərwərdigar Hudaying aldida bir нərsini ataxқə қəsəм қилоqan болsang, uningoqa əмəl қilixқə һayal қilma. Bolmisa, Пərwərdigar Hudaying uni səndin тəлəп қилоqinida gunahқar болisən. ²² Lekin əgər sən bir нərsini ataxқə қəsəм қilmisang, u sanga һeq gunah болmaydu.

²³ Аoқizingdin қiққənoqa əмəl қилоqin; Пərwərdigar Hudayingoqa қəsəм қilip atioqiningni, yəни аoқizingning səzi boyiqə ihtiyariy һədiyəngni sunuxung керəк.

²⁴ Sən қoxnangning talliqioqa kirsəng halioqiningqə yəp toyun, əmma қаqa-қuqangoqa elip mangmioqin.

²⁵ Қoxnangning pixқan ziraətlilikə kirsəng, қolung bilən ziraətning bexini üzүp alsang bolidu; əmma қoxnangning ziraətlirigə оroқəк saloquqı bolma.

Talak heti berix тооқрулуқ

24 ¹ Əgər birsi bir ayalni əmrigə алоqəndin keyin uningda birər sət ixni bilip, uningdin sөyünmisə, undaqta u talak hetini pütүp, uning қolioqa berixi керəк; andin uni өз өyidin қikiriwətsə bolidu. ² Ayal uning өyidin қiққəndin keyin бəхқə ərgə тəgsə bolidu. ³ Bu ikkinqi ərmu uni yaman керүp, talak hetini yezip қolioqa berip uni өз өyidin қikiriwətsə yaki uni алоqan ikkinqi eri өlүp кətsə ⁴ uni қoyup бərgən awwalkı eri uni napak һesablap, ikkinqi кетim hotunluққə almisun; қünki undəк қilsa, Пərwərdigarning aldida yirginliқ ix bolidu. Sən Пərwərdigar Hudaying sanga miras қilip beridioqan zeminning üstigə gunah yүklimigin.

23:18 «һəziləк» — ibraniy tilida «it». Ayəttə alahidə кəздə tutuloqini butpərsəslіk yolida паһixə bolup tenini satқuқilar.

23:19 Mis. 22:25; Law. 25:36; Nəһ. 5:2-13; Luқа 6:34, 35

23:21 Qel. 30:3

23:25 Mat. 12:1

24:1 «birsi... ayalida birər sət ixni bilip,...» — bu yərdiki «sət (uyatliқ) ix» zinani кərsətməydu; zinahorluқ bolsa өlüм jazasi berilətti. Xunga «sət ix» bəlkim ayalining бəхқə ərlərgə қarap naz-kərxəmə қilixi, zina қilmay lekin бəхқə birsi bilən birhil oynixini кərsitixi mumkin.

24:1 Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4

24:4 «...undəк қilsa, Пərwərdigarning aldida yirginliқ ix bolidu» — nemixқə bu ix «Пərwərdigarning aldida yirginliқ ix bolidu»? Bu məsilə тооқрулуқ «қoxumqə sөz»imizdə azraq tohtilimiz.

Rəhimdillik, mahaw kesili wə adalət tooqruluk

⁵ Əgər birkim yengidin hotun alojan bolsa uningə nə jənggə qikix, nə baxqa birər ixka buy-rulmisun; u bəlki alojan hotunini hux kilix üqün bir yilojıqə ərkin-azad bolup əyidə oltursun..

⁶ Həqkim yarəjunqak yaki tügməning üsti texini kapalətkə almısun; qünki bu ix birsining həyatini kapalətkə alojandək bolidu.

⁷ Əgər birkim Israillardin boləjan kərindixining birini bulap kelip, uni küldək ixlətsə wə yaki uni setiwətsə xu bulangqi əltürülsun; silər xundək kilsanglar aranglardin rəzillikni qikiriwetisilər..

⁸ Pesə-mahaw wabasi pəyda bolsa, əzünglarə pəhəs bolunglar, Lawiy kahinlarning silərgə barlık kərsətkinini kilinglar; mən ularəja kəndək əmr kıləjan bolsam xuningəja kəngül koyup əməl kilinglar.. ⁹ Misirdin qikkinginglarda Pərwərdigar Hudayinglarning yolda Məryəmgə kəndək kıləjanini əskə elinglar..

¹⁰ Əgər sən öz buradər-kəxnanəja kərz bərsəng, kapalət elix üqün əyigə kirmigin; ¹¹ bəlki taxkirida turup tur; sanga kərzdar kixi əzi sanga beridəjan kapalətni taxkirəja elip qiksun.

¹² Xu kixi yoksul bolsa sən uningdin kapalətkə alojan kiyimni yepinip uhlimiəjaysən; ¹³ Həq bolmiəjanda sən bəlki kapalətni kün patkənda uningəja kəyturup bərgin; xundək kilsang u əz tonini yepinip uhləjanda, sanga bəht-bərikət tiləydu. Xundək kilsang bu ix sanga Pərwərdigar Hudayingning aldidə həkkanıylik sanilidu..

¹⁴ Ajiz, namrat mədikəja nəhəklilik kılma, məyli u kərindaxliringlardin bolsun yaki yeza-xəhərliringlarda turəjan musapirlardin bolsun.. ¹⁵ U namratliktin öz həkkgə intizar boləjaqka, u ixləgən xu küni kün petixtin burun həkkinə qokum bərgin; bolmisa, u sening tooqrandə Pərwərdigarəja pəryad kətüridu, bu ix gunah bolup bəxingəja quxidu.

¹⁶ Balilirining jinayiti üqün ata əltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üqün əltürülmisun; bəlki jinayiti bar boləjan hərbi kixi öz gunahı üqün əlüm jazasını tartsun..

¹⁷ Sən musapir yaki yetim tooqrisidiki həkümni burmilima; tul ayalning kiyim-keqəklirinimu kapalətkə alma, ¹⁸ bəlki əzüngning Misirdə kıl bolup Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin hər kılıp kütqüzup kəlgini yadingəja kəltürgin. Xunga mən sanga buningəja əməl kıləjan dəp buyruymən.

¹⁹ Sən etizlikning hösulini yiojkingəda bir baə ənqini untup kələjan bolsang, uni elip kelix üqün yenip barmiojın; u ənqə musapir, yetim-yesir wə tul hotunəja təgsun. Xundək kıləjanda Pərwərdigar Hudaying sening kolliringning barlık əmgikini bərikətləydu..

²⁰ Zəytun dərihingni kəkkingindin keyin xahlirida kələjanlirini kəyta kəkma; kəldukliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunəja təgsun.

²¹ Üzümarlikning üzümlirini yiojip boləjandin keyin waxang kilmiojın. Kəldukliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunəja təgsun.

²² Əzüngning Misir zeminida kıl boləjiningni yadingəja kəltürgin; xunga mən sanga buningəja əməl kıləjan dəp buyruymən.

24:5 Kan. 20:7

24:7 Mis. 21:16

24:8 Law. 13:2

24:9 «... Pərwərdigar Hudayinglarning yolda Məryəmgə kəndək kıləjanini əskə elinglar» — «Qel.» 12:1-15ni kəring.

24:9 Qel. 12:10

24:12 «sən uningdin kapalətkə alojan kiyimni yepinip uhlimiəjaysən» — yaki «kəqtə uhləjoringdə uningdin kapalətkə alojan kiyimni yeningdə kəldurmiojın».

24:13 Mis. 22:26

24:14 Law. 19:13; Yak. 5:4

24:16 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yər. 31:30; Əz. 18:20

24:17 Mis. 22:21,22; Pənd. 22:22; Yəx. 1:23; Yər. 5:28; 22:3; Əz. 22:29; Zək. 7:10

24:19 Law. 19:9; 23:22

«Қанун хәрһи»

Ҳәр түрлүк қанун-бәлғилимләр

25¹ Әгәр икки кixи бирнәрсини тaлixип кәлип, һөкүм берixни тәләп кәлип sot aldioғa кәлсә, undaқta soraqılar dәwaoғa һөкүм qikirip һәқdarnи һәқ, gunahи bar adәmни gunahқar dәp jakarlisun. ² Әгәр gunahқar adәm dәrrigә layiқ bolsa, soraqи uni özining aldida yәrgә yatқuzup, uning қilоqan gunahioғa layiқ sanap dәrrilisun. ³ Lekin pәқәt қirik dәrrila urulsun; xuningdin ziyadә urulmisun, kәp urulsa xu kәrindixing kәz aldindingda kәmsitilgәn bolidu..

⁴ Sәn hamан tepiwatқan kalining aotқini bootқmioқin..

⁵ Әгәр bir yәrdә turidioqan kәrindax aka-inilarning biri bala yüzi kәrmәy әlүp kәtsә, әlgәn kixining ayali yat bir kixigә tәgmisun; bәlki uning erining birtuoқan kәrindixи uning kәxioғa kirip uni hotunluққа elip, birtuoқan kәrindaxliқ burқini ada қilsun; ⁶ әlgәn kәrindixining ismi Israildin әqürülmәsliki üqün ayalning tunji balisioғa uning ismi қoyulsun.

⁷ Lekin әgәр bu kixи yәnggisini elixni halimisa, yәnggisi xәһәр dәрwazisidiki aқsaқallarning kәxioғa berip: «Erimning birtuoқan kәrindixи өз kәrindixining ismini Israilda kalduruxқа unimidi; u mән üqün birtuoқan kәrindaxliқ burқini ada қilixқа unimidi», dәp eytsun..

⁸ Andin uning xәһiridiki aқsaқallar uni qaqirtip uningоqа nәsiһәt қilsun; әgәр u: «Mән uni hotunluққа elixni halimaymән», dәp qing turuwalsa, ⁹ yәnggisi aқsaқallarning kәz aldida uning kәxioғa berip, uning putidin kәxini saldurup, yüzigә tәkürүp: «Bir tuoқan kәrindixи üqün ailә қuruxқа unimioqan kixigә xundақ қilinsun!» dәp jakarlisun.. ¹⁰ Xu kixining namи Israilning iqidә: «Kәxi selinoқuқining өyi» dәp atalsun.

¹¹ Әгәр икки adәm bir-biri bilән uruxup қaloқinida birining ayali өз erigә yadәmlixip erini urоquқining қolidin ajratmaqи bolup, қolini uzitip urоquқining jan yerini tutuwalsa, ¹² undaқta sәn uningоqа һәq rәһim қilmay қolini kesiwәt..

¹³ Sening haltangda qong-kiiқ икки hil taraza texи bolmisun.

¹⁴ Öyүngdә qong-kiiқ икки hil әfah saқlima..

¹⁵ Taraza texing toptooғra, durus bolsun; әfahingmu toptooғra, durus bolsun. Xundақ қilsang Pәrwәdigar Hudaying sanga beridioqan zeminda әmrүng uzun bolidu. ¹⁶ Qünki kimki xundақ ixlar қilsa, kimki nahәқ ix қilsa, Hudaying Pәrwәdigarning aldida yirginliқ sanilidu..

Amalәklәrdin kelidioqan һәtәrni yoқitix

¹⁷ Misirdin qikip keliwatқininglarda Amalәklәrning silәrgә nemә қiloқinini esinglarda tutunglar;..

¹⁸ ular Hudadin қorkmay, yolda silәrgә uқrap, silәр һerip-qarқap һalinglar қalmioqan qaoғda, kәyninglarda қaloqan ajiz kixilәrni urup yoқatmidimu? U Hudadin һәq қorkmidi. ¹⁹ Xunga, Pәrwәdigar Hudaying mirasing bolsun dәp sanga igilәxkә beridioqan zeminda, Pәrwәdigar Hudaying әtrapingdiki barliқ düxmәnliringdin amaniқ bәrginidә, Amalәklәrning namini asmanning tegidә әslәnmigüdәk dәrijidә әqürүwәt; bu ixni unutma.

Mewә wә baxқа mәһsulatlardin «birinқи һosul»ni Hudaoғa atax

26¹ Sәn Pәrwәdigar Hudaying sanga miras қilip beridioqan zeminoғa kirip uni özүngning қilip igilәp olturақlaxқanda, ² Pәrwәdigar Hudaying sanga beridioqan zeminning һosulini

25:3 2Kor. 11:24

25:4 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18

25:5 Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luқа 20:28

25:7 Rut 4:7

25:9 Rut 4:5

25:12 «sәn uningоqа һәq rәһim қilmay...» — ibraniy tilida «kөzüng uni һәq ayimay...».

25:14 «әfah» — axliқ-danlarning әlqәm birliki, tәһminән 20 yaki 27 litr.

25:16 Pәnd. 11:1

25:17 Mis. 17:8

«Қанун хәрһи»

алоқанда, сән йәрнинг дәсләпки pixқан mewisini elip, sewәtkә selip Pәrwәrdigar Hudaying Öz namini қoyuxқа tallaydioqan jayoqa elip berixing kerәk;³ andin xu wәqittiki kahinning kexioqa kәltürüp, uningoqa: «Pәrwәrdigar Өzi bizgә berixkә ata-bowilirimizоqa kәsәм kילוqan zeminoqa kirdim, бүgün mән Pәrwәrdigar Hudayingning aldida xundak bolоjiniоqa guwahmән», dәp eytisән.

⁴ Kahin sewәtni kоlungdin elip uni Pәrwәrdigar Hudayingning kurbangahining aldida қoyidu;

⁵ andin sән Pәrwәrdigar Hudayingning aldida sөz kіlip mundaқ dәysән: — «Mening atam әsli qerib bir aramiy idi; Misiroqa quxup olturaklaxti; ular xu yerdә sani az musapir bol-simu, barоjanseri kәpiyip uluq, küqlük, qong bir hәlk boldi...⁶ Lekin Misirliklar bizgә kattik kolluk kіlip, zulum selip bizni eqir әmgәkkә saldi. ⁷ Әmma biz ata-bowilirimizning Hudasi Pәrwәrdigarоqa pәryad kiliwiduk, Pәrwәrdigar awazimizni anglap biz tartiwatқан harlik, japa wә zulumoqa nәzirini saldi. ⁸ Xuning bilән Pәrwәrdigar küqlük kоl wә uzartқан bilәk, dәhxәtlәр wә meјizilik alamәtlәр wә karamәtlәр bilән bizni Misirdin qikirip ⁹ bizni bu yergә elip kelip bu zeminoqa, yәni süt bilән hәsәl ekip turidioqan bir zeminoqa igә kildi!

¹⁰ Әmdi mana, әy Pәrwәrdigar, sән Manga bәrgән bu zeminning mewisining дәslәпки pixқinini sening kexingoqa әkәldim», dәysән.

Xularni dәp, sewәtni Pәrwәrdigar Hudayingning huzurida қoyup, Pәrwәrdigar Hudayingning aldida sәjdә kіlisән; ¹¹ xundak kіlip sән wә әyүngdikilәр Pәrwәrdigar Hudayingning silәrgә ata kילוqan hәmmә nemәtliridin hux bolunglar; әzüng, Lawiylar wә aranglarda turidioqan musapirlar koxulup xadlininglar.

Üqinqi yildiki әxrә

¹² Sән hәр üqinqi yilida, yәni ondin biri bolоqan әxrә yilida hәmmә hөsulungning ondin birini әxrә ayrip bolоqandin keyin, sән Lawiy bilән musapiroqa, yetim-yesir, tul hotunlarоqa dәрwaziliringning iқidә xulardin yәp toyunsun dәp berisән; ¹³ wә sән Pәrwәrdigar Hudayingning aldida sөz kіlip xundak dәysән: «Mән әyүmdin Hudaoqa muқәddәs kіlinоqan nәrsilәrni ayrip elip qikip, sән Manga tapilioqan әmr boyiqә bularni Lawiy bilән musapiroqa, yetim-yesir, tul hotunlarоqa bәrdim; mән Sening әmrliringning heqbirini nә buzmidim, nә heqқақан unutmim; ¹⁴ matәм tutқанlirimda xulardin heqnemini yemidim, napak hәlәttә turup buningdin birnemini almidim; әlgән kixigә atap buningdin heqnemә bәrmidim, bәlki Pәrwәrdigar Hudayimning awazini anglap hәр ixta Sән manga әmr kילוqaning boyiqә kildim. ¹⁵ Әmdi Sән muқәddәs makaning bolоqan asmanlardin nәzәр selip Öz hәlkqing Israilni, xundakla ata-bowilirimizоqa kәsәм bilән kילוqan wәdәng boyiqә, hәsәl bilән süt ақidioqan, bizgә bәrgән bu zeminni bәrikәtligәysән»..

Hulasa

¹⁶ Бүgүн Pәrwәrdigar Hudaying bu bәlgilimilәrgә hәм hөkümlәrgә әmәl kіlixқа әmr kildi; pütin kәlbing, pütin jening bilән ularni tutup ularоqa әmәl kіl.

¹⁷ Sән бүgүн Pәrwәrdigarni әzüngning Hudaying boluxқа, xundakla Uning yollirida mengixқа, Uning bәlgilimilirigә, Uning әmrlirigә, Uning hөkümlirigә әmәl kіlip Uning awazioqa kulak

26:2 Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Qel. 15:17

26:5 «Mening atam әsli qerib...» — yaki «mening atam әsli sәrgәrdan» yaki «mening atam әsli yоqәp ketәy degән».

26:5 Yar. 46:1

26:12 Law. 27:30; Qel. 18:24; Қan. 14:28, 29

26:13 Қan. 14:27

26:15 Yәx. 63:15

«Kanon xərhi»

selixkə qəbul kılding; ¹⁸ wə Pərwərdigar bolsa bügün siləni Özining has həlqi boluxkə, Uning barlıq əmrlirini tutuxkə (u silərgə wadə qıləndək) siləni qəbul kildi.

¹⁹ Xundək bolsa, U silərgə izzət, nam-xəhrət wə xan-xərəp berip, Əzi yaratqan barlıq əllərdin siləni üstün kildü. Buning bilən silər Uning eytkinidək, Pərwərdigar Hudayinglar üqün mükəddəs bir həlq bolisilər.

Xəkəmdə yiqilix — bəht-bərikət wə lənətlik ixlar

27 ¹ Musa wə Israilning aqsakalliri həlqkə buyrup mundaq dedi: —

«Mən bügün silərgə tapiloqan bu barlıq əmrni tutunglar. ² İordan dəryasidin etüp Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridoqan zəminoqə kirgən kündə, silər qong-qong taxlarni tikləp ularni hək bilən akartinglar; ³ andin ata-bowilirlərləning Hudasi Pərwərdigar silərgə wadə qıləninidək, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridoqan, sūt bilən həsəl ekip turidoqan zəminoqə kirixinglar üqün dəryadin etkininglərdə, bu kanunning həmmə səzlirini xu taxlarəqə pütüp qoyunglar. ⁴ Silər İordan dəryasidin etüp, mening bügünki əmrim boyiqə xu taxlarni Ebal teoqida tikləp, ularni hək bilən akartinglar. ⁵ Silər xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglar üqün təmür əswab təgmigən taxlardin qurbangah yasanglar; ⁶ Pərwərdigar Hudayinglarning bu qurbangahi yonulmioqan, pütün taxlardin yasalsun; uning üstidə köydürmə qurbanlıqlarni Hudayinglar Pərwərdigarəqə atap sununglar, ⁷ wə xu yərdə inaklıq qurbanlıqlirininu sununglar, ulardin yəp Pərwərdigar Hudayinglarning huzurida xadlininglar. ⁸ Silər xu taxlar üstigə bu kanunning həmmə səzlirini enik pütüp qoyunglar».

⁹ Andin Musa bilən Lawiy kahinlar pütkül Israiləqə sək kılıp: «Əy Israil, xük turup anglanglar! Silər bügün Pərwərdigar Hudayinglarning həlqi boldunglar. ¹⁰ Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarning awazioqə kulək selip, mən bügün silərgə tapiloqan uning əmrliri wə bəlgilimilirigə əməl kilinglar» — deyixti.

¹¹ Xu küni Musa həlqkə əmr kılıp mundaq dedi: —

¹² Silər İordan dəryasidin etkəndin keyin, bular, yəni Ximeon, Lawiy, Yəhuda, Issakar, Yüsüp bilən Binyaminlar Gərizim teoqining üstidə turup, həlqkə bəht-bərikət tilisun.. ¹³ Bular, yəni Rubən, Gad, Axir, Zəbulun, Dan bilən Naftali Ebal teoqining üstidə lənət oquxkə tursun.

Əhdidə kərsitilgən lənətlik ixlar

¹⁴ U wəqıttə Lawiyar Israilarning həmmisigə yukiri awaz bilən: —

¹⁵ «Kimki hünərwənnig qəli bilən birər oyma yaki kuyma məbudni yasap qıksə (Pərwərdigar aldida yirginlik ixtur!), uni yoxurunqə tikləp qoysə lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

¹⁶ «Kimki ata-anisini kəzgə ilmisa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

¹⁷ «Kimki qəxnisining pəsəl texini yətkisə lənətkə qalsun», dəp jakarlisun. Andin həlqning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

¹⁸ «Kimki bir korni yoldin əzdursə lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

26:17 Yar. 17:7

26:18 Mis. 19:5; Kan. 7:6; 14:2

26:19 Kan. 4:7

27:2 Yə. 4:1

27:5 Mis. 20:25; Yə. 8:31

27:12 Kan. 11:29

27:15 «lənətkə qalsun» — muxu səzning muxu yərdiki əsasiy uqumi həlqning lənətiqə qəloqanlıq əməs, bəli «Huda lənət kildi», «Hudaning jazasioqə uqraydioqan» degən uqumni bildürüdü.

«Қанун хәрһи»

¹⁹ «Kimki musapir, yetim-yesir wə tul hotun toqrisidiki həkümni burmilisa, lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

²⁰ «Kimki atisining hotuni bilən yatsa, atisining yotqinini aqқан boləjaqқа lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: Amin! — desun..

²¹ «Kimki hāywan bilən munasiwət kılsa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: Amin! — desun.

²² «Kimki atisining kızı yaki anisining kızı boləjan əz həmxirisi bilən yatsa lənətkə qalsun» — dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: Amin! — desun.

²³ «Kimki keynanisi bilən yatsa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: Amin! — desun.

²⁴ «Kimki kəxnisini paylap turup yoxurun əltürsə lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

²⁵ «Kimki gunahsız adəmnı əltürüp uning keni üqün hək əlsa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: — Amin! desun.

²⁶ «Kimki bu qanunning səzırlıgə kəngül bəlməy, uningəja əməl kılıxta qing turmisa, lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həkning həmmisi jawabən: — Amin! desun..

Əhdining bəht-bərikətliri

28¹ Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning səzini anglap, Uning mən bügün sanga tapxurıdıqan əmrlirigə əməl kılıxқа kəngül bəlsəng, Hudaying Pərwərdigar seni yər yüzıdiki həmmə əllərnıng üstıgə qong kılıdu;² Pərwərdigar Hudayingning səzini anglısang bu həmmə bəht-bərikətlər sanga əgıxıp üstınggə quxıdu: —

³ Sən xəhərdə bəht-bərikətlık bolısən, səhradımu bəht-bərikətlık bolısən.

⁴ Baliyatkungning mewisi bilən yeringning mewisi, qarpayliringning mewisi, yəni kalangning nəsilıri wə kəy padiliring tuqkıni bolsa, bəht-bərikətlık bolıdu.

⁵ Sewiting bəht-bərikətlık bolıdu, təngnəngmu bəht-bərikətlık bolıdu.

⁶ Sən kirsəngmu bəht-bərikətlık bolısən, qıksangmu bəht-bərikətlık bolısən.

⁷ Sanga kərxi qıkқан düxmənliringni Pərwərdigar aldingda məəqlup kılıdu; ular bir yol bilən sanga hujuməja kelip, yəttə yol bilən aldingdin qaıdu.

⁸ Sening ambarliringda wə kəlung bilən kılıdıqan barlık ixliringda Pərwərdigar üstınggə bəht-bərikət buyruydu; Pərwərdigar Hudaying sanga berıdıqan zemında U seni bərikətləydu.

⁹ Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning əmrlirini tutup yollırıda mangsang, Əzi kəsəm bilən sanga wədə kıləndək Pərwərdigar seni tikləp Əzigə muqəddəs bir hək kılıdu. ¹⁰ Xuning bilən yər yüzıdiki həmmə həkklər sening Pərwərdigarning nami bilən ataləqıningni kərüp səndin kərkıdu. ¹¹ Pərwərdigar seni yaxnitıdu; sanga berıxkə ata-bowıliringəja kəsəm bilən wədə kıləjan zemında seni əz bədnıngning mewisi bilən qarpayliringning mewisi wə yeringning mewisini mol wə bərkətlık kılıdu..

¹² Pərwərdigar sening zemıningəja əz waktıda yaməqur berıp kəlliringning həmmə ixlirini bərikətləx üqün əz həzinisi boləjan asmannı sanga aqıdu; əzüng hək kimdin kərz almaysən, bəlki kəp əllərgə kərz berısən. ¹³ Pərwərdigar seni kuyrük əməs, bax kılıdu; sən pəkət üstı bolup, astı bolmaysən. Əgər mən silərgə bügün tapıləjan Pərwərdigar Hudayingning əmrlirigə kulak

27:20 «atisining yotqinini aqқан...» — bu səzlər toqruluk 22:30ni wə ızahatını kərtıng.

27:26 Gal. 3:10

28:1 Law. 26:3

28:11 Kan. 30:9

selip, ularni tutup əməl kılsang, ¹⁴ xundakla mən bügün silərgə buyruoqan həmmə səzlərninğ heq biridin ong yaki soloqa qətnəp kətmisəng, baxqa ilahlaroqa əgixip kulluqioqa kirmisəng, xundak bolidu.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi

¹⁵ Lekin xundak boliduki, əgər Pərwərdigar Hudayingning awazioqa kulak salmay, mən bügün silərgə tapilioqan uning barliq əmrliri bilən bəlgilimilirini tutmisanglar həm ularoqa əməl kılmisanglar, bu lənətlərninğ həmmisi sanga əgixip üstüנגgə qüxidu: —

¹⁶ Sən xəhərdə lənətkə kəlisən, səhradimu lənətkə kəlisən.

¹⁷ Sewiting lənətkə kəlidu, təngnəngmu lənətkə kəlidu.

¹⁸ Baliyatqungning mewisi, yeringning mewisi, kalangning nəsiliri wə koy padiliringning tuoqini lənətkə kəlidu.

¹⁹ Sən kirsəngmu lənətkə kəlisən, qıksəngmu lənətkə kəlisən.

²⁰ Sening Pərwərdigarni taxlioqan rəzil kılmixliring üqün u sən yok kılinoquqə, tezdin həlak kılinoquqə, qolung kıloqan barliq ixliringda sening üstüנגgə lənət, parakəndilik wə dəxnəm qüxüridu. ²¹ Pərwərdigar sən igiləxkə kiridioqan zemindin seni yokatquqə sanga waba qaplasturidu. ²² Pərwərdigar seni sil-waba kesili, kezik kesili, yalluqluk kesili wə bəzgək kesiligə girip-tar kılip, quroqəkilik, qawirix apiti wə həl apitigə muptila kəlidu. Bu apətlər sən yok kılinoquqə seni koqılaydu.

²³ Bexingning üstidiki asman mistək, ayioqingning astidiki yər tēmürdək bolidu. ²⁴ Pərwərdigar sening zeminigda yaqıdioqan yamoqurni topa-qang wə kum kəlidu; ular taki sən həlak boluquqə asmandin üstüנגgə qüxidu.

²⁵ Pərwərdigar Əzi seni düxmənliringning aldida məoqlup kəlidu. Sən ularoqa qarxi bir yol bilən berip, ularning aldidin yəttə yol bilən qaquisən; yər yüzidiki həmmə əllərnı dəkkə-dükkigə salidioqan obyekt bolup kəlisilər. ²⁶ Əlükliringlar asmandiki barliq uqar-qanatlar bilən yər yüzidiki həywanlaroqa yəm bolidu; ularni həydiwetidioqan heqkim qıkmaydu. ²⁷ Pərwərdigar seni Misirdiki saqaymas yara-qəkiliri, qıkan-hürrəklər, təmrətkə, kıqıxkək bilən uridu.

²⁸ Pərwərdigar seni saranglik, korluk wə parakəndilik bilən uridu. ²⁹ Sən küpkündüzdə kor kixi qarəngəuda təmtiligəndək təmtiləp yürisən, barliq yolliring aqmaydu; sən kündin-küngə pəkət zulum bilən buləngqilikqa uqrioquqi bolisən, seni kutkuzidioqan heqkim qıkmaydu.

³⁰ Sən bir hotun bilən wədiləxsəng baxqa bir adəm uning bilən yatidu; əyni salsang uningda olturalmaysən, tək tikkən bolsang mewisini yeyəlməysən. ³¹ Kalang kəzliringning aldida soyulidu, lekin gəxidın yeyəlməysən; karap turup exiking səndin bulap ketilidu, sanga yə-nip kəlməydu. Qoyliring düxmənliringning kəlioqa qüxüp ketidu, ularni yandurup kelixkə yərdəmgə heqkim qıkmaydu.

³² Ooql bilən kızliring baxqa bir əlninğ kəlioqa qüxüp, kəzliring pütün kün ularoqa təlmürüx bilən qarqaydu; lekin qolung ularni kutkuzuxkə əməlsiz kəlidu.

³³ Yeringning məhsulatlıri bilən əmgikingning barliq mewisini sən tonumaydioqan bir əl yəp ketidu; sən barliq künliringdə ezilip zulum tartisən; ³⁴ Kəzliring kərgən ixlərdin sən sarang bolup ketisən.

³⁵ Pərwərdigar seni tapiningdin qokkəngətiqə, tizing bilən paqək-putliringətiqə saqaymas

28:15 Law. 26:14; Yiq. 2:17; Dan. 9:11,13; Mal. 2:2

28:22 «quroqəkilik» — yaki «kiliq». «qawirix apiti» — yaki «quroqə xamal».

28:22 Law. 26:16

28:23 Law. 26:19

28:27 «Misirdiki saqaymas yara-qəkiliri...» — bəlkim Huda Israilni Misirdin kutkuzojanda Misirliklaroqa qüxürgən yara-qəkilərnı kərsitixi mümkün («Mis.» 9:9-11ni kərtinğ).

28:27 Mis. 9:9

dəhxətlik yara-qakılar bilən uridu.

³⁶ Pərwərdigar seni öz üstüngə tiklğan padixahingə qoxup özüng wə ata-bowiliring tonumioğan bir əlgə tutup beridu. Sən xu yərdə turup yaqə qə taxtin yasaloğan baxkə ilahlarə qəkunisən. ³⁷ Sən Pərwərdigar seni elip baridioğan həmmə əllər arisida wəhimə, səz-qəqə wə tapa-təning obyektı bolup qəlisən.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi — dawami

³⁸ Sən etizlikkə berip kəp uruk qəqisən, ləkin qəkətkilər ularni yəp ketip, uningdin az yioqıp kəlisən..

³⁹ Tallarni tikip pərwix kilsangmu, ularni kurtlar yəp ketip, nə mewisini yioqalmaysən, nə xarab iqəlmaysən.

⁴⁰ Zəminingning hər yeridə zəytun baqliring bolsimu, uning meyi bilən bədiningni məsihləp mayliyalımsən; qünki dərəhlərdiki mewilər pixmayla qüxüp ketidu.

⁴¹ Ooqul wə kiz pərzənt kərsəngmu, ləkin ular yeningda turmaydu; qünki ular sürgün bolup ketidu.

⁴² Səning hər bir dəriling bilən yeringning barlik məhsulatirini qəkətkilər əzining kilidu.

⁴³ Aranglarda turuwatқан musapir səndin barəanseri üstün bolup, sən barəanseri təwən bolup qəlisən. ⁴⁴ U sanga kərz bərgüqi bolidu, əmma sən uningə qərz bərləməysən. U bax bolidu, sən kuyruk bolisən.

⁴⁵ Sən Pərwərdigar Hudaingning awazioğa kulək salmay, U sanga tapilioğan əmr wə bəlgilimilərnı tutmioğning üqün bu lənətlərnıng həmmisi sən həlak kilinoquqə seni qooqlap yetip, üstüngə qüxidu. ⁴⁶ Bu lənətlər özüng wə nəslingning üstigə mənngülük qüxidioğan məjizilik əlamət wə kəramət bolup qəlidu.

⁴⁷ Sən kəngriqliktə xadlik wə kəngül huxlukı bilən Pərwərdigar Hudaingning kullukida bolmioqəqə, ⁴⁸ buning ornioğa sən əqlik wə ussuzluk, yəlingəqlik wə hər nərsining kəmqilikidə bolup Pərwərdigar sanga kərxı əwətidioğan düxmənliringning kullukida bolup qəlisən; U seni həlak kiləuqə boynungə təmür boyunturukni salidu. ⁴⁹ Pərwərdigar yirəktin, yəni yəyüzining qetidin sən tilini bilməyidioğan, bürküttək xungəup kəlidioğan bir əlnı sanga kərxı əwətidu.

⁵⁰ U əlpəzi əxəddiy, kəriləroğa yüz-hatirə kilməyidioğan wə yaxlarə məhır kərsətməyidioğan bir əl bolidu. ⁵¹ U sən həlak boləuqə, qarwiliringning nəslı bilən yeringning məhsulatirini yəp ketidu; qünki u seni yokitip bolmioquqə sanga nə əxlik, nə yəngi xarab, nə zəytun meyi, nə kaləngning mozayliri nə koy padiliringning kəziliridin bir nemini koymaydu. ⁵² Sən tayanəoğan pütkül zəminingdiki həmmə egiz, məhkəm səpilliring erülüp qüxkūqə, u pütkül zəminingdiki barlik dərəziliring əldioğa kəlip, seni kərxıwalidu; u Pərwərdigar Hudaing sanga bərgən zəminingning hər yeridiki həmmə dərəziliring əldioğa kəlip, seni kərxıwalidu. ⁵³ Xu wəqəttə düxmənliringning kistap kəlixliri bilən boləoğan kəmal-kistəngning əzab-əukəbətliiri iqidə, Pərwərdigar Hudaing sanga ətə kiləoğan, əz tənəngning mewisi boləoğan ooqulliringning gəxini wə kizliringning gəxini yəysən. ⁵⁴ Wə xundək boliduki, arənglərdiki nəzuk, intayin silik-sipayə bir ədəm kərxındixı, kuqikidiki əyalı, xundək təhi tirik baliliridin kizəoğın, ularə yaman kəzi bilən kəraydu; ⁵⁵ xunga, düxmənliringning kəmal-iskənjisidə sən əz dərəziliring iqidə kiyəloğningda həqnəmə kəlmioğanlikı üqün, u əzi yəwatқан balilirining gəxidın ularning həqkəyisioğa əzrakmu bərməydu.

28:38 Mik. 6:15; Həg. 1:6

28:53 Law. 26:29; 2Pad. 6:29; Yioq. 4:10

«Kanon xərhi»

⁵⁶⁻⁵⁷ Aranglardiki əslidə nazuk və silik-sipayə bolıqan, silik-sipayiligi və nazuklukıdin puti bilən yərgə dəssəxnimu halımaydıqan ayal kuqıqıdiki eri, oqul-kız pərzəntliridin kızıqınıp, ularoqa yaman kəzi bilən karaydu; qünki düxmənlingning kəmal-iskənjişi bilən sən öz dərwaziliring iqidə kıynaloqiningda heqnərsə kəlmioaqqa, u öz puti arilikidin qıqқан bala həmrəhi bilən əzi tuoqқан balilirini yoxurunə qəydu.

Hudaning əhdısıdin qıqıxning aqıwiti

⁵⁸ Sən bu kitabta pütülgən bu kanunning barlıq səzlırigə əməl kılıxqa kəngül bəlmisəng, Pərwərdigar Hudayingning uluq və həywətlik namidin kərkmisəng, ⁵⁹ Pərwərdigar sening üstünggə qıxurıdıqan wabalar həm nəslingning üstigə qıxurıdıqan wabaləni əjayib kılıdu; U dəhəxtlik, uzakqa sozulıdıqan wabaləni və eoqır, uzakqa sozulıdıqan kesəlləni üstünggə və nəslınggə qıxurıdu; ⁶⁰ Pərwərdigar sən kərkıdıqan, Misırdiki barlıq kesəlləni üstünggə qıxurıup, sanga qaplasturıdu. ⁶¹ Xuningdək bu kanuniy kitabta pütülmıgən həmmə kesəl və həmmə wabanımu Pərwərdigar takı sən həlak boluquqə üstünggə qıxurıdu. ⁶² Xuning bilən əslidə asmandiki yultuzlardək nuroqun bolsanglarmu, əmdilikdə az bir türküm kixilər bolup kəlisilər; qünki silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioqa kulək salmıdinglar.

⁶³ Wə xundək bolıduki, Pərwərdigar ilgiri silərgə yaxılık kılıp, siləni awutkınidin səyüngəndək, U əmdi siləni yökıtip həlak kılıdıqınıdin səyünidu; xuning bilən silər igiləxkə kırıdıqan zemindin yulup taxlinisilər. ⁶⁴ Pərwərdigar siləni yər yüzining bu qetidin u qetigiqə bolıqan həmmə əlləning arisioqa tarkıtidu; silər özünglar yaki ata-bowiliringlar tonumioqan yaoqaq bilən taxtin yasaloqan iləhlarning kullukıda bolisilər; ⁶⁵ Silər u əlləning arisida nə aram tapalməysilər, nə tapininglar tirəp turoqudək heq məzmüt jay bolmaydu; Pərwərdigar bəlkı xu yərdə siləning kənglünglarnı oquwalaxturup titritip, kəzünglarnı karəngöulaxturup jeninglarnı solaxturıdu. ⁶⁶ Silər karəp turup jeninglar kıldı esiklikdək turıdu; silər keqə-kündüz dəkkə-dükkidə bolup jenimdin ayrılıp kəlarəmmu? — dəp kərkisilər; ⁶⁷ kənglüngni bəskən wəhimə və parəkəndiqilik və kəzliring kərgən kərinüxlər tüpəylidin ətiginı: «Kaxki kəq bol-sidi!», kəqtə bolsa: «Kaxki ətigən bolsidi!» dəysən. ⁶⁸ Pərwərdigar silərgə wədə kılıp: «Silər bu yolni ikkinqi yənə kərməysilər» dəgən xu yol bilən siləni kemigə qıxurıup Misıroqa yandurıdu. Silər xu yərdə düxmənlinglaroqa kul-dedək boluxqa əzünglarnı satisilər, ləkin siləni aloqili adəm qıkmaydu.

Musa pəyoqəmbər həlkə səz kılıdu — əsləx və jekiləx

29¹ Təwəndikilər Pərwərdigar İsraillər bilən əhdə baqlax üqün Moab zeminida Musaqı tapıloqan səzlərdur. Bu əhdə Pərwərdigar ular bilən Hərabdə kılqan əhdidin baxqa bir əhdə idi.

² Musa pütkül İsraılını qakırıp ularoqa mundaq dedi:

«Silər Pərwərdigarning Misir zeminida Pirəwngə, uning barlıq hizmətkarlırı və zeminning həmmə yeridə kəz aldinglarda nemə ix kılqınını kərdünglar, ³ yəni xu qong apətlər bilən uluq məjizilik əlamət və karamətləni öz kəzünglar bilən kərdünglar. ⁴ Ləkin Pərwərdigar silərgə bığüngiqə qıxəngüdək kəngül, kərgüdək kəz və angliqudək kulək bərmidi. ⁵ Mən kırık yıl siləni bayawanda yetəkləp yürdü; xu wəqıtlarda üstünglardiki kiyimliringlar kə-nirimidi, putunglardiki kəxinglarmu kəonırap kətmidi. ⁶ Huda Əzining siləning Pərwərdigar

28:63 Yəx. 1:24

28:64 Kan. 4:27; Nəh. 1:8

29:2 Mis. 19:4

29:3 Kan. 4:34; 7:19

«Қанун хәрһи»

Hudayinglar ikənlikini bilsun dəp, silərgə yeyixkə nan, iqxkə xarab yaki küqlük iqimlik ne-sip kilmidi. ⁷ Silər bu jayoğa yetip kəlgingirlarda Həxbonning padixahı Sihon bilən Baxanning padixahı Og biz bilən jəng kılqılı qıktı; əmma biz ularni urup məşlup kılduk; ⁸ biz ularning zeminlirini elip Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəhning yerim kəbilisigə miras kılıp bərduk. ⁹ Əmdi silər həmmə ixliringlarda rawaj tepix üqün bu əhdining səzlrini tutup, ularoğa əməl kilinglar.

¹⁰ Būgün həmminglar — kəbilə baxlıqliringlar, aqşalliringlar, əməldarliringlar, xuningdək İsrailning həmmə ərliri, ¹¹ kiqik baliliringlar, ayalliringlar, qedirgahinglarda turuwatқан musapirlar, xundakla otun kəsküqiliringlar wə su toxuquqiliringlarmu, həmminglar Pərwərdigarning aldida hazır turuwatisilər; ¹² məksət xuki, Pərwərdigar Hudayinglarning əhdisigə, yəni Pərwərdigar Hudayinglar būgün silərgə bərgən kəsimi bilən baqlıoğan əhdigə dahil boluxunglar üqündur, ¹³ Wə xuning bilən təng U silərni būgün Əzigə has bir həlk kılıp silərgə wadə kılqinidək, ata-bowiliringlaroğa, yəni İbrahim, İshak wə Yakupka kılqoğan kəsimi boyiqə əzi silərgə Huda boluxtur. ¹⁴ Ləkin mən bu əhdə wə kəsəməni yaloquz silər bilənla əməs, ¹⁵ bəlki būgün biz bilən bu yərdə Pərwərdigar Hudayimizning aldida turuwatқанlar, xundakla būgün bu yərdə biz bilən birgə bolmioğan kixilərninğ həmmisi bilənmu tüzüximən. ¹⁶ (qunki silər bizning Misir zeminida kandaq turoğanlikimiz wə səpirimizdə əllərninğ otturisdin kandaq etüp kəlginimizni obdan bilisilər; ¹⁷ Silər ularning arisdiki yirginixlik nərsilərni, ularning arisdiki yaqoq, tax, altun wə kümüxtin yasaloğan butlarni kərdinglar). ¹⁸ Əhdining məksiti bolsa, silərninğ aranglardiki hərbiər ər, hərbiər ayal, hərbiər ailə wə hərbiər kəbililiringlardin būgün kəngli Pərwərdigar Hudayimizdin yenip, xu əllərninğ ilahlrining kulluqioğa kirip ketidioğan həq kixi bolmisun, xundakla aranglarda et süyi wə əmən qikiridioğan yiltiz pəyda bolup kəlmisun üqündur. ¹⁹ Dərwəqə xundak boliduki, xu lənət səzlrini angliqanda əz kənglidə əz-əzini bəht-bərikətlik sanap: «Mən kəngə bəxbəxtəlik bilən mangsammu, tinq-amanlikta turilərimən», degüqi xundak bir kixi bolidu; nətijidə, nəm yərmu qəngkək yərgə ohxaxla wəyran kılınidu. ²⁰ Pərwərdigar mundaq kixini əpu kılmaıdu, bəlki Pərwərdigarning oğəzi bilən otluq kəhri tütündək xu kixigə qüxidu; bu kitabta pütülgən həmmə lənətlər uning bexioğa qüxidu; Pərwərdigar uning ismini asmanning tegidin eqüridu. ²¹ Pərwərdigar bu kənun kitabida pütülgən əhdining həmmə lənətliri boyiqə İsrailning barlik kəbililiridin uni ayrip qikip, apətkə muptila kılıdu.

²² Kəlgüsi dəwr bolsa, yəni silərdin keyin qikidioğan baliliringlar wə xundakla yirək yurttin kəlgən musapirlar Pərwərdigar xu zeminning üstigə əwətkən balay'apətlər bilən kəsəllərni kəridu; ²³ Pərwərdigar oğəzi wə kəhri bilən wəyran kılqoğan Sodom, Gomorra, Admağ wə Zəboimlarning wəyranqilikidək zeminning həmmə yeri gūnggürtlixip, xorlixip, kəyüp kətkinini, terikqilikmu, həsulmu bolmioqini, ot-qəpmu ünmiginini kəridu; ²⁴ buni kərgənlər, hətta həmmə əl-yurt: «Nemixka Pərwərdigar bu zeminoğa mundaq kılqoıdu? Nemixka Uning oğəzi xunqə kəttik, əxəddiy bolqoıdu?» dəp soraydu; ²⁵ andin ularoğa jawab berilip: «Ular ata-bowiliringinğ Hudasi Pərwərdigarning ularni Misir zeminidin kütquzup qikəroqinida ular bilən bekittən əhdini taxlap, ²⁶ berip ularning nesiwisi bolmioğan, əzimu tonumioğan ilahlarınğ kulluqioğa kirip, ularoğa qokunoqini üqün xundak boldi. ²⁷ Mana bu səwəbtin Pərwərdigarning

29:7 Qel. 21:24,33; Kan. 2:32; 3:1

29:8 Qel. 32:33; Kan. 3:12; Yə. 13:8

29:13 Yar. 17:7

29:15 «Ləkin mən bu əhdə... kixilərninğ həmmisi bilənmu tüzüximən» — muxu səzlərdə (14-15-ayəttə) «mən» degən səzliğıqi Musa pəyoğəmbər bolsa kərek.

29:18 Ros. 8:23; İbr. 12:15

29:19 «nəm yərmu qəngkək yərgə ohxaxla wəyran kılınidu» — yaki «məst kixi ussuz kixigə qoxulup yökətilidu». Baxka birnaqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. Ləkin omumi y mənisi xühbisizki, həmmə adəmə apətkə uqrap yökətilidu.

29:24 Yər. 22:8

оғезипи бу земиноға тутип, бу китабта пүтүлгән һәммә ләнәтни унинг үстигә кәлтүрди. ²⁸ Xuning үқүн Пәрвәрдигар оғәзәп, аққик вә зор кәһр билән ularni yurtidin yulup, baxқа bir yurtқа tax-lidi» — deyilidu.

²⁹ Hәр bir yoxurun sirlar bolsa Pәрvәrdigar Hudayimizningkidur; lekin hәрқандақ axkarilanojan wәһiyler bolsa bu қanunning sөzlerigә әmәl қiliximiz үқүн әbәdgiqә biz wә balilirimizningkidur.

30 ¹ Wә xundақ boliduki, bu barlık ixlar, yәni mән sening aldingda қoқoқan bu bәrikәt билән ләнәt bexingоға қuxkinidә, Pәрvәrdigar Hudaying seni һәydiwәtkән әllәrning arisida turup bularni esinggә elip kәngül belüp, ² әzüng wә baliliring Pәрvәrdigar Hudayingning yenioға yenip Uning awazioға қulақ selip, mән бүgün sanga әmr қilоqan barlık ixlarоға pütүн kәlbing wә pütүн jening билән itәt қilsang, ³ xu qaoqda Pәрvәrdigar Hudaying seni sürgünlüktin қayturup, sanga iqini аqritip, Pәрvәrdigar Hudaying Özi һәydiwәtkән әllәrdin yioqip kelidu. ⁴ Gәrqә aranglardin һәtta asmanlarning qetigiqimu һәydilip kәtkәnlәr bolsimu, Pәрvәrdigar Hudaying seni xu yәrdin yioqip jәм қilip kelidu. ⁵ Pәрvәrdigar Hudaying seni ata-bowiliringning tәwәliki boloqan zeminoға kәltüridu wә sән uni igilәysән; U sanga yaxxilik қilip ata-bowiliringning sanidin ziyadә kәp қilidu; ⁶ Pәрvәrdigar Hudayingni pütүн kәlbing, pütүн jening билән sөyүxkә Pәрvәrdigar Hudaying kәlbingni wә nәsiliringning kәlbini һәtnә қilidu; xuning билән silә һayat yaxaysilә. ⁷ Xundақla Pәрvәrdigar Hudayinglar bu һәммә lәнәtlәrni duxmәnliringlarning үstigә, silәrgә nәprәtlinidioqanlarning үstigә, silәrgә ziyankәxlik қilоqanlarning үstigә қuxüridu. ⁸ Silәr bolsanglar yenip kelip Pәрvәrdigar Hudayinglarning awazioға қulақ selip, mән бүgün silәrgә tapilioqan һәммә әmrlirigә әmәl қilisilә. ⁹ Xundақ қilsanglar, Pәрvәrdigar Hudayinglar қolliringlarning һәммә ixida, bәdininglarning mewisini, qarpay malliringlarning mewisini wә yeringning mewisinimu awutup silәrni zor yaxnitidu. Qünki Pәрvәrdigar silәrning ata-bowiliringlarоға yaxxilik қilixtin sөyүngәndәk, silәrgә yaxxilik қilixtin sөyünidu. ¹⁰ Silәr Pәрvәrdigar Hudayinglarning awazioға қulақ selip, bu қanun kitabida pütүлгән әmrlәr билән bәlgilimilәrni tutup, pütүн kәlbinglar, pütүн jeninglar билән Pәрvәrdigar Hudayinglarning tәripigә burulsanglarla, xundақ bolidu.

¹¹ Qünki mән бүgün sanga tapilioqan bu әmr sән үқүн karamәt ix әmәs yaki sәndin yirәkmu әmәs. ¹² Bu әmr asmanning üstidә әmәs, sening: «Bizning uningоға әmәl қilmikimiz үқүн kim asmanоға қikip uni elip қuxüp bizgә anglitidu?» deyixingning һajiti bolmaydu. ¹³ Wә xuningdәk bu әmr dengizning u tәripidimu әmәstur, sening: «Bizning uningоға әmәl қilmikimiz үқүн kim dengizdin әtүp, uni elip kelip bizgә anglitidu» deyixingning һajiti bolmaydu. ¹⁴ Qünki bu sөz bolsa uningоға әmәl қilmiking үқүн sanga bәk yekın, yәni аoқingda wә kәnglүngdә bardur..

¹⁵ Mana, mән бүgün aldinglarda һayat билән yaxxilik, әlüm билән yamanlıқni қoydum; ¹⁶ qünki әzüm sanga һәküm berip: — Silәr Pәрvәrdigar Hudayinglarni sөyүp, Uning yollirida mengip, әmrliri, bәlgilimiliri һәм һәkүmlirigә әmәl қilinglar, dәp бүgün silәrgә tapilidim; xundақ қilsanglar silәr yaxap awup, uni igilәxkә kiridioqan zeminoға barоқininglarda Pәрvәrdigar Hudayinglar silәrni bәrikәtlәydu. ¹⁷ Lekin әgәr kәnglүngni tәtүr қilip, қulақ salmay azdurulup, baxқа ilәhlarоға bax urup qоқunоқili tursang, ¹⁸ mән xuni бүgün silәrgә аgәһlandurup eytip қoyayki, silәr һalak bolmay қalmaysilә; silәr uni igilәxkә Iordan dәryasidin әtүp baridioqan zeminoға kirgininglarda uzun әmür kәrәlmәysilә.

30:3 Nәh. 1:8; Zәb. 106:45-47; Yәr. 32:37

30:4 Nәh. 1:9

30:6 Yәr. 32:39; Әz. 11:19; 36:26

30:9 Қан. 28:11

30:11 «бу әmr sән үқүн karamәt ix әmәs» — bu ayәttiki «karamәt» dәgән sөz adәttә pәkәt Hudala қilidioqan ixni yaki Hudaning süpitini kәrsitidu.

30:12 Rim. 10:6-8

30:14 «... bu sөz ... sanga bәk yekın, yәni аoқingda wә kәnglүngdә bardur» — «Rim.» 10:6-10ni kәrting.

¹⁹ Мән бүгүн һаят билән өлүмни, бәрикәт билән ләнәтни алдингда қояјинимәја асман билән земинни үстүнгә гувах болуҗқа қакірімән; әмди өзүңгә wә нәслиң yaxay desәңлар, һаятни tallıwal; ²⁰ Пәрwәрдигар Hudayingni sөyүp, Uning awazioја қулақ selip, Uningoја баoқlanoјin; qünki U Özi sening һаяting wә өmrүngning uzunluқidur; qünki xundақ қılsang Пәрwәрдигар ата-bowiliring bolојan İbrahim, İshaq wә Yaqupқа: «Mән silәrgә uni berimән» dәp қәsәм қılıp wәdә қıloјan zeminda turisән»..

Yәxua Musaoја orun basar қılıp bekitilidu

31 ¹ Andin Musa berip һәmmә İsrailoја sөz қıldı; ² u mundaқ dedi: «Mән бүгүн bir yüz yigirmә yaxқа kirdim; әмди silәrgә sәrdar yaki baxlıoқuқи bolalmaymән. Пәрwәрдигар manga: Sән bu İordan dәryasidin өtmәysән, degәnidü..

³ Lekin Пәрwәрдигар Hudayinglar Özi silәrni yetәklәp dәryadin өtүp, bu әllәrni aldinglarda wәyran қıldı; xuning билән ularning mal-mүлкini игilәysilә; Пәрwәрдигарning eytkinidәк, Yәxua silәrning aldinglarda baxlap dәryadin өtidü.. ⁴ Пәрwәрдигар Siһon билән Og degән ikki Amoriy padixahı wә ularning zeminini һalak қıloјandәк, u bu әllәrgimu xundақ қıldı.. ⁵ Әmma Пәрwәрдигар ularni қолunglarоја tapxuroјinida, mән silәrgә tapiloјan pүtkүl әmr boyiqә ularоја muamilә қilisilә.. ⁶ Jүr'әtlik wә қәysәр bolunglar, ularning aldida titrimәңлар, ulardin һәq қorkmәңлар; qünki silәr билән birgә barоқuқи Пәрwәрдигар Hudayinglar Özidur; U silәrdin waz қәqmәydu, silәrni һәrgiz taxliwәtmәydu!..

⁷ Andin Musa Yәxuani қакіrip pүtkүl İsrailning көz aldida uningоја sөz қılıp: «Sән jүr'әtlik wә қәysәр bolојin; qünki bu һәлқ Пәрwәрдигар ularning ата-bowilirioја қәsәм қılıp berixкә wәdә қıloјan zeminoја кирgәndә sән ular билән billә berixing керәк; sән ularоја uni игilitip miras қıldurisән. ⁸ Mana, sening aldingda mangoуuқи Пәрwәрдигар Özidur; U sән билән billә bolup sәndin waz қәqmәydu, seni һәrgiz taxliwәtmәydu! Sән қorkmioјin, parakәndә bolma!» — dedi..

Musaning әһdinamә yezip tapxuruxi

⁹ Musa bu қанunni yezip bolup, uni Пәрwәрдигарning әһdә sandukini көtүridioјan Lawiyning әwladı bolојan қahınlar билән İsrailning барlıқ ақsaқallirioја tapxurup bәrdi. ¹⁰ Musa ularоја mundaқ buyrudi: —

«Һәр yәttә yilning ahirқи yilida, yәni azadlıq yili dәp bekitilgән waқıtta, «kәpilәr һeyti» baxlanојanda, ¹¹ İsrailning һәmmisi kelip Пәрwәрдигар Hudayingning һuzurida jәм bolux üqün u tallaydioјan jayoја yioјiloјanda, uni anglisun dәp pүtkүl İsrailning aldida bu қанunni оқup berisән.. ¹² Xuning üqün xu qaојda барlıқ һәлқni, әr bolsun, ayal bolsun, bala bolsun, қowuқliringning iqidә turuwatқан musapir bolsun, ularning һәmmisi anglap, өginip, Пәрwәрдигар Hudayinglardin қorkup, bu қанunning барlıқ sөzlrini tutup uningоја әmәl қılsun, dәp ularni yioјқin.. ¹³ Xundақ bolsa, ularning bu қанunni tonumioјan balilirimu uni anglap

30:19 Қан. 4:26

30:20 «...qünki U Özi sening һаяting wә өmrүngning uzunluқidur;» — muxu yәrdә «U Özi» degәнning baxқа birhil қuxәnқisi «bu ix» (yәni, Hudaning әmrlirini tutux).

31:2 «silәrgә sәrdar yaki baxlıoқuқи bolalmaymән» — muxu yәrdә ibranıy tilida «silәrning aldinglarda қıқip-kirip yүrәlmәymән» degән sөzlar билән ipadiliniду.

31:2 Qөл. 27:12; Қан. 3:26

31:3 Qөл. 27:18

31:4 Qөл. 21:24,33

31:5 Қан. 7:1, 2

31:6 Yә. 1:5; İbr. 13:5

31:8 Yә. 1:9

31:11 Әzra 10:8; Nәһ. 8:1,2,3,8

31:12 «... қowuқliringning iqidә turuwatқан musapir» — demәk, «silәr билән billә turuwatқан musapir». «Silәr билән billә

өгинип, силәр игиләккә Iordan дәрйәсидин өтүп баридиоған земинда яхыиоған барлиқ күнлиридә Пәрвәрдигар Hudayinglardin қорқидиоған болиду».

Musa Yəxuağa öz wəzipisi toqıruluk buyruydu

¹⁴ Andin Pərwardigar Musaqə söz kılıp: «Mana sening əlidiyoğan waqting yekinxilix qaldı. Əmdi Yəxuani qaqıroqın, ikkinglar jamaət qediriyoğa berip xu yərdə hazır bolunglar. Mən uningyoğa wəzipə tapxurımən» dedi.

Xuning bilən Musa bilən Yəxua ikkisi berip, jamaət qedirida hazır boldı. ¹⁵ Pərwardigar bulut tüwrükining iqidə kəründi; bulut tüwrüki qedirning dərwasisining üstidə tohtıdı.

¹⁶ Pərwardigar Musaqə mundaq dedi: «Mana, sən ata-bowiliringning kexida uhıax aldida turisən; andin bu həlk kəzoqılıp, baridiyoğan zemindiki yat ilahlaroğa əgixip buzıqkılıq kılıp, Meni taxlap, Mən ular bilən baqlıoğan əhdini buzıdu. ¹⁷ Xu waqıtta Mening oqəzipim ularoğa tutixip, Mən ularnımu taxlap, uların yüzümni yoxurımən. Ular yutuwetilidu, kəp balayı'apət wə külpətlər bexioğa qıxıdu wə ular xu waqıtta: «Xübhısızki, Hudayimiz arimızda bolmioqini üqün, bu balalar beximizoğa qıxtı» — dəydu. ¹⁸ Lekin Mən ularning baxka ilahlaroğa mayıl bolup əgixip, kıloğan həmmə rəzillikliri üqün xu küni yüzümni pütünləy yoxurımən.

¹⁹ Əmdi silər əzünglar üqün bu oqəzəlni pütüp, uni Israillaroğa əgitinglar; bu oqəzəlning keyin Israillarning əyibigə Mən üqün guwaqı boluxı üqün uni ularning aqzioğa salojın. ²⁰ Qünki Mən ularni Mən ata-bowiliriyoğa kəsəm bilən wədə kıloğan, süt bilən həsəl ekip turidiyoğan yurtka kirgüzimən; andin ular yəp toyup, səmrigəndə baxka ilahlaroğa əgixip, ularning kullıkoğa kiridu wə Meni kəzgə ılmay əhdəmni buzıdu. ²¹ Əmma xundaq boliduki, kəp balayı'apətlər bilən külpətlər ularning bexioğa qıxkinidə, bu oqəzəl ularni əyibləp guwaq beridu; qünki bu oqəzəl ularning əwladlirining aqzida untulmaydu. Qünki Mən ularni ularoğa kəsəm bilən wədə kıloğan zeminoğa tehi kirgüzməylə ularning nemə hiyal kıliwatkinini obdan bilimən».

²² Xularni dəp, Musa xu küni bu oqəzəlni yezip, Israillaroğa əgətti. ²³ Andin Pərwardigar Nunning oqlı Yəxuağa: «Jür'ətlık wə kəysər bolojın, qünki sən Mən Israillaroğa kəsəm bilən wədə kıloğan zeminoğa ularni baxlap kirisən wə Mən sən bilən billə bolımən» dəp əmr kıldı.

²⁴ Musa bu qanunning səzlrini bir kitabka pütünləy yezip bolojandin keyin ²⁵ u Pərwardigarning əhdə sandukını kətürüp mangoğan Lawıylaroğa buyrup mundaq dedi: ²⁶ — Bu qanun kitabini silərnıng əyibınglərgə guwaqı bolup turuxı üqün Pərwardigar Hudayinglarning əhdə sandukıning yenioğa qoyunglar. ²⁷ Qünki mən silərnıng asiy wə boynunglar kattık ikənlikınglarnı bilimən. Mana, mən tehi aranglarda tirik tursam Pərwardigaroğa asiylik kılıp kəldınglar; əlümümdin keyin silər tehimu xundaq kılisilər!

²⁸ Mən ularning kulaklırioğa bu səzlərnıng həmmisini anglitixim üqün, xundaqla yər bilən asmannı ularning əyibigə guwaqı boluxka qakirixim üqün əmdi mening aldımoğa kəbililiringlarning həmmə aqsakalliri wə əməldarlırini yiojinglar. ²⁹ Qünki əlümümdin keyin silərnıng tüptin buzulup, mən silərgə əmr kıloğan yoldın qətnəp ketidiyoqınlarnı bilimən. Xuning bilən künlərnıng ahirida külpətlər bexınglaroğa qıxıdu; qünki silər Pərwardigarning nəziridə rəzil bolojanni kılıp, kolliringlarning ıxliri bilən uning oqəzipini kəzoqaysilər».

³⁰ Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu oqəzəlning tekistini baxtin-ahiroqıqə okup bərdi: —

turuwatkan» ıbraniy tilida adəttə «kowuklıringlar iqidə turuwatkan» dəgən səzlər bilən ipadilınidu.

31:16 «buzıqkılıq kılıx» — muxu yərdə Hudağa wapasızlık yaqi asiylik kılıxni bildüridu. Kanaandiki əllər arisida «buzıqkılıq» roqıy jəhəttə bolupla qalmay, jısmanıy jəhəttimu butpərəsilıkka munasiwətlık jınsiy buzıqkılıq məwjuıt idi.

31:17 «xu waqıtta» — ıbraniy tilida «xu küni».

31:23 Ya. 1:6

31:26 2Pad. 22:8

31:29 «künlərnıng ahirida» — ahırkı zamannı kərsətsə kerək.

31:30 «pütkül jamaiti aldida» — ıbraniy tilida «...pütkül jamaitining kulaklırı iqigə....».

Әһдә хәртлirigә гувахқиларни қажирix — Musaning оәзili

32¹ «Қулақ selinglar, әy asmanlar, mән sөzlәy;
Aоқzimning sөzlrini angla, i yәр-zemin!

² Tәlimim bolsa yamoқurdәk yaoқidu,
Sөzlim xәbnәmdәk tamidu,
Yumran ot-qөp üstigә qüxkән sim-sim yamoқurdәk,
Kөkzarlıқning üstigә qüxkән hasiyәtlik yamoқurdәk bolidu.

³ Qünki mән Pәrwәdigarning namini bayan қilimән;
Әmdi Hudayimizni uluо dәp jakarlanglar!

⁴ U қoram taxtur, Uning әmәlliri mukәmmәldur;
Uning barlıq yolliri һәққaniydur.
U nahәқlıkә yоқ, wapadar bir Huda,
Adil wә diyanәtliktur.

⁵ Әmma Өz һәлқi uningә buzukluk қildi;
Ularıning қilmixliri Uning Өz baliliriningkidәk bolmidi — mana bu ularning әyibidur!
Ular әgri wә iplas bir nәsildur!

⁶ Әy әhmәk wә nadan һәлқ,
Pәrwәdigarning yahxilikini xundәk yanduramsән?
U seni bәdәl tәlәp һәр қilоan atang әmәsmu?
U seni yaritip, seni tikligән әmәsmu?

⁷ Өtkән күnlәrni esinggә aloқin,
Dәwrdin-dәwrgiqә өtkән yillarni oyliоin;
Atangdin sora, u sanga dәp beridu;
Aқsaқalliringә soal қoy, ular seni һәwәrlәndüridu.

⁸ Hәmmidin aliy bolоuқи әllәrning ülüxini ularәә üләxtürgәndә,
Adәм'atining pәrzәntlrini bir-biridin bәlginidә,
U һәлқlәrning qeғrilirini Israil balilirining sanioә қarap bekitkән..

⁹ Qünki Pәrwәdigarning nesiwisi bolsa uningәә has bolоan һәлқidur;
Yaqup huddi qәk taxlinip қıққandәk, Uning mirasidur..

¹⁰ U uni qәl bir zeminda,
Xamal һuwlaydioan dәһxәtlik bir bayawanda uni tapti;
Uni orap әtrapida қooқdap turdi,
Uni көz қariқukidәk saklıdi;

¹¹ Huddi бүrküt өз қanggisini tәwritip,
Balilirining üstidә pәrwaz қilip,
Қanatlrini yeyip ularni pәylirining üstigә elip kәtүrginidәk,

¹² Pәrwәdigarmu uningәә xundәk yaloқuz yetәkқilik қildi;
Heққandәk yat ilah uning bilән billә әmәs idi.

¹³ U uni yәр yüzining egiz jaylrioә mindürdi,
Wә u etizlıқning mәһsulatidin yedi,
U uningәә қiya taxtin һәsәl xoritip,
Qaqmaq texidin zәytun meyi xoratti;

¹⁴ Sanga kala қaymıқi bilән қoy sütini iқküzүp,

32:8 «U һәлқlәrning qeғrilirini Israil balilirining sanioә қarap bekitkән» — bәzi kona qөqürmilәrdә: «U һәлқlәrning qeғralirini Hudaning oқullirining sanioә қarap bekitkәnidi» deyilidu.

32:9 «Yaqup» — muxu yәrdә Israillarni kәrsitidu.

32:10 «uni orap әtrapida қooқdap turdi» — baxқа birhil tәrјimisi: «u uni қooқdap yүrүp uni tәrbiyilidi».

32:13 Қан. 33:26; Yәx. 58:14

Қозиларнинг yeғqini,
Baxandiki қоққарлар wə tekilərninğ ǵexini yegüzüþ,
Esil buǵdayning esil danliridin yegüzdi,
Sən bolsang üzüñ keni bolǵan sap xarabni iqting.

¹⁵ Lekin Yəxurun səmrip təpkək bolup qaldı;

Bərһək, sən səmrip kətting,

Bordilip kətting,

Toyunup kətting!

U ǵezini yaratqan Təngrini taxlap,

ǵz nijatining Қoram Texini kəzgə ilmidi..

¹⁶ Ular bolsa yat ilahlarǵa əǵixip Uning wapaszlıqқа bolǵan һəsitiñi qozǵıdı,
Yirginqlik ixlar bilən Uning ǵəzipini kəltürdi.

¹⁷ Ular Igə-Təngrisi əməs jinlarǵa,

ǵzi bilməydiǵan ilahlarǵa,

Ata-bowilirimu qorkmaydiǵan,

Yengi pəyda bolup qalǵan ilahlarǵa qurbanlıq qıldı.

¹⁸ Sən ǵüzünğni tərəldürgən Қoram Taxni kənglünğdin qıqarding,

Seni apiridə qılǵan Təngrini untudung.

¹⁹ Pərwərdigar buni kərüþ,

Oqul-qizlirining Uning aqqıqini kəltürğinidin, ulardin bizar bolup mundaқ dedi: —

²⁰ «Mən ulardin yüzümni yoxurimən,

Ularñing aқiwitini kərüþ baқay;

Qünki ular iplas bir nəsilður,

Qəlbidə wapadarlıqı yok balılardur.

²¹ Igə-təngrisi əməslər bilən һəsitimni kəltürdi,

ərziməs məbudliri bilən kəһrimni qozǵıdı;

Xunga «һeq һəlk əməs» bolǵan bir һəlk arқilik ularñing һəsitiñi qozǵaymən,

Nadan bir əl arқilik ularñing aqqıqini kəltürimən..

²² Qünki Mening ǵəzipimdin bir ot tutaxti;

U təһtisaraning tegiqǵə kəyüþ baridu,

U yər bilən uning məһsulatini yəp ketidu,

Wə taǵlarning ullirinimu tutaxturidu..

²³ Mən ularñing üstigə balayı’apətlərni dəwiləymən;

Ya-oklirimni birni qoymay ularǵa atimən.

²⁴ Ular aqarqiliktin yegiləp ketidu,

Tomuz issıq wə wabaning nəxtərliri təripidin yəp ketilidu;

Ularǵa qarxi yirtquq һaywanlarning qixlirini,

Topida əmiligüqilərninğ zəһirini əwətimən.

²⁵ Taxқirida qiliq ularni musibətkə salidu,

Iqkiridə wəһimə basidu;

U yigit bilən qizni,

əmqəktiki bala bilən aқ qaqlıqni һəmmisini yokitidu.

²⁶ Mən: «Ularñi qepiwetimən,

32:15 «Yəxurun» — Israilning yənə bir ismi — mənisi «tik turidıǵan», «durus» deǵanlik.

32:21 «Xunga «һeq һəlk əməs» bolǵan bir һəlk arқilik... Nadan bir əl arқilik ularñing aqqıqini kəltürimən» — u uluǵ bexarətninğ əməlgə axuruluxi toǵruluқ «Һox.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni kərünğ.

32:21 Rim. 10:19

32:22 Yər. 15:14

Insanlarning arisidin ularning namini eqürimən» — dəyttim,

²⁷ Biraq düxmənning məshirə kılıxidin qorktum;

Israilning rəqıblırı bu ixni hata qüxinip: —

Bu ix bizning qolimizning küqlüklükidin boləjan bolsa kerək,
Pərwərdigar buni heq kilmidi» demisun dəp, bu ixni kilmidim.

²⁸ Israil nəsihəttin məhrum boləjan bir əl,

Ularınq heq əkil-pəmi yəktur.

²⁹ Ah, ular dana bolsidi!

Xundəq bolsa buni qüxinip,

Əz əkiwiti kəndəq bolidiojınıni oylyaytti!

³⁰ Əgər ularning Qoram Texi ularni setiwətmigən bolsa,

Pərwərdigar ularni düxmənliqigə taxlap bərmigən bolsa,

Bir kixi kəndəqmu ming kixini əz aldidin həydiyəlaytti?,

Ikki kixi kəndəqmu on ming kixini qəquralaytti?

³¹ Qünki bəxqılarning qoram texi bolsa bizning Qoram Teximizdək əməstur.

Buningə qə düxmənlimiz əzliri guwahlıq bərsun!

³² Qünki ularning üzüm teli Sodomning üzüm telidin,

Gomorrəning etizlikliridin qıqkəndur;

Üzümliri zəhərlik üzümlərdur,

Ularınq hər bir sapıqı əqqıktur,

³³ Xarəbi bolsa əjdihəlarınq zəhəridur,

Kəbralarınq əjəllik zəhəridur.

³⁴ Pərwərdigar: «Bularning həmmisi Meningkidə səqləklik əməsmu?

Əz həzinilirimdə məhürləngən əməsmu?

³⁵ İntikəm Meningkidur,

Yəmanlıqni qəyturuxmu xundəq,

Bular ular putlixidiojan wəkitqıqə səqləklik turidu,

Qünki ularning balayı'apətlik küni yəqınlaxmaqta,

Ularınq bəxiqə qüxidiojan ixlar bolsa tez keliwatidu...

³⁶ Qünki Pərwərdigar ularning küqi tügəp kətkənlikini, ularning əziyip, həttə əjiz yəki

meyipləningmu kəlmiojınıni kərgəndə,

U Əz həlqining üstigə həküm qıqıridu,

Əz bəndiliriqə məhır-xəpəkət kərsitidu...

³⁷ U wəqıttə U mundaq dəydu: «Kəni, ularning iləhliri?

Əzigə tayanq qılojan qoram texi əmdi kəyərdidur?

³⁸ Ularınq ətküzgən kurbənlıqlirining yeqını yegən,

Ularınq xarəb hədiyəliridiki xarəbini iqnənlər kəyərgə kətti?

Əmdi ular ornidin turup silərgə yərdəm bərip, panəhınglar bolsun!

32:26 «Ularınq qəpiwetimən» — yəki «Ularınq tərkitimən», «Ularınq qəqiwetimən».

32:35 «... Bular ular putlixidiojan wəkitqıqə səqləklik turidu» — bizningə muxu ayəttiki «ular» İsrailərləni kərsitidu. Bəzi alimlər «Hudəning düxmənliqi (yat əllər)ni kərsitidu» dəp qaraydu. Ləkin Huda intikəmliri bilən ahiridə İsrailning əng əjiz pəytdə ularni kütquzidu («Yər.» 30-babni, uxbu bəbtiki 36-, 42-ayətni kəring).

32:35 Rim. 12:19; İbr. 10:30; 1Pet. 2:23

32:36 «... ularning əziyip, həttə əjiz yəki meyiyləningmu kəlmiojınıni kərgəndə» — bəxqə birhil tərjimisi: «yəki kiqıq yəki qəng bolsa, ularning əziyip həqkimning kəlmiojınıni kərgəndə,...». «Əz həlqi üstigə həküm qıqıridu» — əz iqligə ikki tərəpni elixi kərek: (1) Hudəning həlqi uning tərbiyə jəzəlırini kərgəndin keyin gənəhlirini iqrar kılıp, uning kəqürümigə muyəssər bolidu; (2) Huda Əz həlqigə rəzillik qıloquqlarə qəzining qılojan rəzillikini əzigə yənduridu. «Əz bəndiliriqə məhır-xəpəkət kərsitidu» — bəxqə birhil tərjimisi: «Əz bəndiliri toqruluq niyitidin yənidu».

32:36 Kan. 32:36

32:38 «Əmdi ular ornidin turup silərgə yərdəm bərip, panəhınglar bolsun!» — Huda muxu yərdə İsrail əslidə tayanəjan

«Қанун хәрһи»

³⁹ Әмди Мән Өзүм, пәкәт Мәнла «Ху»дурмән,
Мәңгә һәмрәһ һеққандақ илаһның yokлукһи көрүп бilingлар.
Мән өлтүрүп tirildürimән,

Зәһимләндүрүп сақайтимән;

Wә һеққим Mening қолумдин қутқузальмайду...

⁴⁰ Qünkü Mән қолумни асманларға көтүрүп: —

«Әбәдгиғә һайәттүрмән» дәп ейтп,

⁴¹ Qaknap turidioqan қилимни ittik қилимән,

Mening қолум әдәләтәни қорал қилип tutidu,

Düxmәnlirimdin intikam alimән,

Mәndin nәprәtlәngüqilәrning қилоқанlirini ularға yandurimән!

⁴² Mән ya oklirimni қан iқküzүp мәst қилимән,

Mening қилиқим гөх yaydu,

Mән ularni өлтүрүlgәnlәр bilән әsirlәrning қенini,

Düxmәnning sәrdarlirining baxlirini yәp-iқidioqan қилимән»..

⁴³ Әy әлләр, Uning һәлқи bilән billә xadlinalar,

Qünkü U Öz bәndilirining қенining intikamini alidu,

Өз düxmәnlirigә қисас yanduridu,

Өз zemini bilән һәлқи üqün қәқүрүм-kafarәt кәлтүрүп beridu»..

Musa qәzili тоғrisida buyruқ qüxüridu

⁴⁴ Әмди Musa bilән Nunning оғли Yәxua келип бу qәzәlning барliқ sөzlirini һәлқning aldida оқуп бәrdi. ⁴⁵ Andin Musa bu һәmmә sөzlәrni барliқ Israil aldida ahirlaxturup ⁴⁶ ularға sөz қилип: «Mән бүгүн otturanglarda silәrni agahlandurup guwahliқ bәrgән бу барliқ sөzlәrgә көngül bәlunglar; silәр bularni baliliringlarға tapilap: «Bu қanunning һәmmә sөzligә әmәl қilixkә көngül қoyunglar» дәп buyruхunglar керәк. ⁴⁷ Qünkü бу sөz silәrgә munasiwәtsiz, қuruқ sөz әmәs, бәлки silәrning һayatinglardur! Silәр u zeminni igilәxkә lordan dәryasidin әtisilәр; өtkәndin keyin u zeminda бу sөz арқilik uzun әmür көrisilәр» — dedi.

Musaning әlümi тоғruluқ buyruқlar

⁴⁸ Yәнә xu күni Pәrwәrdigar Musaqә sөz қилип mundaq dedi: —

⁴⁹ Sән uxbu Abarim teoqia, yәni Yerihoning utturidiki, Moabning zeminidiki Nebo teoqia қикқin wә xu yәrdә Mән Israilarға өз tәwәliki bolux üqün beridioqan Qanaan zeminini көrgin..

⁵⁰ Andin akang Harun Hor teoqia әlүp өз һәлқlirigә қохulоқandақ, sәнmu қикқidioqan xu таqда әlүp һәлқliringgә қохulоқin; ⁵¹ qünkü silәр Zin qәlidiki Mәribah-Qadәxning sulirining yenioqә barоqanda, ikkinglar Israilarning arisida Manga wapasizliқ көrsitip, Israilarning arisida Meni «mukәddәs» дәп һөрмәtlimidinglar. ⁵² Xunga sән Israilarға beridioqan xu zeminni udulungda көrisән, lәkin uningоқә kirәlmәysән.

butlarni мәshirә қilidu.

32:39 «Manga һәмрәһ һеққандақ илаһның yokлукһи көрүп бilingлар» — yaki «Mәndin baxқа һеққандақ илаһ болmioqanliқһи көрүп belingлар».

32:39 Қан. 4:35; 1Sam. 2:6; Yәx. 45:5,18,22

32:42 Zәb. 7:12-13; 68:21-23; Yәx. 34:6; Әz. 21:9-11

32:43 Rim. 15:10

32:44 «Nunning оғли Yәxua» — ibranij tilida: «Nunning оғли Hoxiya» (Hoxiya Yәxuaning baxқа birhil atilixi).

32:49 Qel. 27:12

32:50 Qel. 27:13; 33:38

32:51 Qel. 20:12

Musa пәyoғәмбәр Israiloға dua қилип бәһт тиләйду

33¹ Hudaning adimi boloqan Musaning olümidin ilgiri Israillarni bәrikәtlәxkә tiligән bәht-tilәkliri munular: —

² U mundaқ dedi: —

«Pәrwәrdigar Өzi Sinay teoјidin kelip,
Seirdin qikip Israil üstigә parlidi;
Paran teoјidin pәyda bolup qaqnidi,
U tümәnligән muқәddәslәring otturisidin qikip kәldi;
Ong kolidin Israiloға ataloqan otluқ bir қanun qikti...»

³ Dәrhәkikәt, U hәlkni sөyidu;
Sening barliқ muқәddәs bәndiliring қolungdidur;
Ularning hәrbiri ayioqing aldida olturup,
Sөzliringgә muyәssәр bolidu.

⁴ Musa bizgә bir қanun buyrup,
Buni Yakupning jamaitigә miras қилип bәrdi;

⁵ Hәlkning sәrdarliri jәм bolup,
Israilning қәbililiri bir yәrgә yioqiloqanda,
U Yәxurunning otturisida padixaһdәk boldi..

Musaning қәbililәр üqün tiligән һәyr-dualiri wә bәrgән bexarәtliri

⁶ «Rubән bolsa, adәmliri өlүp kәtmәy, һayat tursun;
Uning adәmliri az bolmisun».

⁷ Musaning Yәһuda тоғrisida tiligән bәhti mundaқ: —

«Yәһudaning awazini angliqaysән, i Pәrwәrdigar;
Uni өз hәlkigә qобul kilduroqaysән;
Uning қolliri ular üqün күrәx қilsun;
Әmdi өzini әzgüqilәrgә қarxi turuxқа uningoға mәdәt bolოqaysән»..

⁸ U Lawiy тоғrisida mundaқ dedi: —

«Sening urim wә tummim taxliring Sening bu muқәddәs bәndәnggә tapxuruloqan;
Sән uni Massahda siniding,
Mәribahning sulirining yenida uning bilән talaxting»..

⁹ U өз ata-anisi тоғrisida: «Ularoға yüz-hatirә қilmaymән», dәp eytti,
Өz керindaxlirining һeq yüzini қilmay,
Өz balilirinimu tonuxni halimay,
Bәlki Sening sөzünggә әmәl қилип, әһdәngni qing tutti..»

33:2 «Seirdin Israillar qikip üstigә parlidi» — «Israillar» ibraniiy tilida: «ular». «muқәddәslәр» — pәrixtilәrni kәrsәtsә kerәk. «... Israiloға ataloqan» — ibraniiy tilida: «...ularoға ataloqan». «... ularoға ataloqan otluқ bir қanun qikti» — baxқа ikki hil tәrjimisi: «...ularoға (Israiloға) ataloqan ot yalkunliri qikti» yaki «...ularoға (Israiloға) yetәkligüqi ot yalkuliri qikti».

33:2 Hәb. 2:3, 4

33:5 «U Yәxurunning otturisida padixaһdәk boldi» — muxu jümlidiki «U» Musani kәrsitidu, dәp қaraymiz. Bәzi alimlar Hudani kәrsitidu, dәp қaraydu.

33:7 «Uni өз hәlkigә qобul kilduroqaysән» — ibraniiy tilida sөzmusez «Uni өз hәlkining arisioға кирgüzgәysән» deyilidu. Yәһudaning keyinki tarihiоға қariоqanda, bu bexarәt Musa пәyoғәмbәrning Yәһudaning nәsli boloqan Dawutning padixahliқi, әng muһimi Dawutning nәsli Mәsiһ тоғruluқ bexarәtlik duasi boluxi kerәk. «U қolliri ular üqün күrәx қilsun» — buningda «ular» «өз hәlkі»ni kәrsәtsә kerәk. «Uning қolliri ular üqün күrәx қilsun» — buning baxқа birhil tәrjimisi: «Uning қolliri өз һajitidin қiqsun».

33:8 «urim wә tummim» — тоғruluқ «Mis.» 28:30ni kәrүng. Huda Lawiylarni tallixining bir sәwәbi 32:25-29dә kәrүlidu; Huda uni Өz hizmitida boluxқа tallioqaqқа, muxu yәrdә Huda uni «Mening muқәddәs bәndәm» dәp ataydu. «Massah» — «Massah» degән jayning mәnisi «sinax» («Mis.» 17:7ni kәrүng). «Mәribah» — «Mәribah» degән jayning mәnisi «talax-tartix, күrәx» («Qel.» 20:13 wә 24ni kәrүng).

33:9 «Өz керindaxlirining һeq yüzini қilmay, ...bәlki Sening sөzünggә әmәl қилип, әһdәngni qing tutti» — kәzdә tutuloqan

¹⁰ Mana, Lawiylar Yaqupka həkümliringni uqturidu,
Ular Israiloqa қанунungni oğitidu;
Ular dimioqingoqa huxbuyni sunidu,
Қurbangahingoqa pütün köydürmə қurbanlıqlarni kəltüridu.

¹¹ I Pərwərdigar, uning təəllukatini bərikətligəysən,
Uning kollirining əjri Seni hux қiləjudək boləjay,
Uningoqa қarxi қikқанlar wə uningdin nəprətləngənlər bolsa,
Ulnari қopalmiojudək Һaldə bəllirini sunduroqaysən!»

¹² U Binyamin toqrisida mundaq dedi: —

«Pərwərdigarning səygini bolsa,
U Uning yenida bihətər makan қilidu,
Pərwərdigar sayə bolup pütün күn uni saqlaydu,
U uni mürisi otturisida makanlaxturidu»

¹³ Yüsüp toqrisida u mundaq dedi: —

«Uning zemini Pərwərdigar təripidin bərikətlіk boləjay!
Asmanlarning esil nemətliri bilən,
Xəbnəm bilən,
Yər tegidiki nemətliri bilən,...

¹⁴ Kündin Һasil bolidioqan esil məһsulatliri bilən,

Aydin Һasil bolidioqan esil nemətliri bilən,

¹⁵ Qədimki taqlarning aliy nemətliri bilən,

Mənggүlүk dēnglärning esil nemətliri bilən,

¹⁶ Yärning esil nemətliri wə uningoqa toloqan Һəmmə məwjudatliri bilən,

Azoqanlıqta turoquqi Zatning xapaiti bilən bərikətlənsun!

Bularning Һəmmisi Yüsүpning bexioqa,

Yəni əz kərindaxliridin ayriloqanning qoққisioqa qүxsun....

¹⁷ Uning Һəywisi əz buқisining tunjisidəktur;

Uning münggүzliri yawa kalining münggүzliridəktur,

Ular bilən u əl-yurtlarning Һəmmisini biraqkla yər yüzining qətlirigiqə üsidu.

Mana Əfraimning түмənligən adəmliri,

ManassəҺning minglioqan adəmliri xundaq bolidu»..

¹⁸ Zəbulun toqrisida u mundaq dedi: —

«Əy Zəbulun, sən қikқiningda xadlanəyin;

Əy sən Issakar, əz qədirlirinda hux boləyin!

¹⁹ Mana ular Һəkləрни taoқqa qaqiridu,

Xu yərdə ular Һəққaniylikning қurbanliklirini sunidu,

Qünki ular dengizdiki mol dölətləрни,

Kumoqa kömүlgən gəҺərləрни sүmүrүp ularoqa muyəssər bolidu».

²⁰ Gad toqrisida u mundaq dedi: —

wəқalər «Mis.» 32:21-29də hatirilidu.

33:13 «yər tegi» — bəlkim yər astidiki slarni yaki dengiz təglirini kərsitidu.

33:13 Yar. 49:25

33:16 «Azoqanlıqta turoquqi Zat» — muxu zat Pərwərdigarning Pərixtisidur («Mis.» 3:2-6ni kəring).

33:16 Yar. 49:26

33:17 «Uning Һəywisi əz buқisining tunjisidəktur» — bəxқа birhil tərјimis: «uning buқisining tunjisi uningoqa xərəp kəltүrsun». «uning münggүzliri yawa kalining münggүzliridəktur» — yawa kala bolsa nasli kuruoqan intayin yooqan birhil kala idi. «...ManassəҺning minglioqan adəmliri xundaq bolidu» — toluқ ayətning mənisi: (1) bu ikki қəbilə Yüsүpning münggүzliridur; (2) yuқirida eytiloqan bəht-bərikətlər Yüsүpkə Һas bolup, bu ikki қəbilining bexioqa qүxidü. Biz ikkinqi mənigə mayilmiz.

«Қанун хәрһи»

«Gadning zeminini kengäytküqigä bəht-bərikət bolqay;

Gad bolsa qixi xirdək olturaklaxti;

U bilək həm bax terisini titma-titma kıliwetidu;

²¹ Xu yərdə u əng esil nesiwini talliwaldi;

Qünki xu yərdimu u həküm bekitküqining ülüxi bolqan jay saklaklıktur;

U həlkning sərdarliri bilən kelip,

Israil bilən birgə Pərwərdigarning adaliti bilən həkümrlirini yürgüzdi»..

²² Dan tooqrisida u mundaq dedi: —

«Dan bolsa yax bir xirdur;

U Baxandin taklap etidu»..

²³ Naftali tooqrisida u mundaq dedi: —

«Əy Naftali, iltipatqa toyunoqansən,

Pərwərdigar tərripidin kəlgən bəht-bərikətkə tolup,

Məqrıp bilən jənubni özünggə mülük kılip igiləysən».

²⁴ Axir tooqrisida u mundaq dedi: —

«Axir oqullar bilən bərikətklinidu;

U qerindaxliri arisida iltipat kərsun;

Puti mayoqa qılansun..

²⁵ Dərwaza baldaklıring tēmür bilən mistin bolidu;

Künliring qandaq bolsa, küqüngmu xuningoqa muwapıq tēng bolidu»..

²⁶ «— Əy Yəxurun, Təngringdək baxqa heqkim yəqtur;

U sanga yərdəmgə asmanlar üstigə,

Zor həywisi bilən bulutlarning üstigə minip kelidu»..

²⁷ Əzəliy Huda sening baxpanahındur,

Astingda əbədiy biləklər turidu.

U sening aldingdin düxmənni həydəp: —

«Ularni həlak kılojin!» dəp sanga buyruydu.

²⁸ Xuning bilən Israil axlık bilən yengi xarab mol bolqan bir zeminda turup,

Yaloquz aman-esən makan tutidu,

Yaqupning bulıqı ohxaxla aman-esən bolidu;

Uning asmanlirimu xəbnəm temitip turidu»..

²⁹ Bəhtlıksən, i Israil!

Səndək Pərwərdigarning Əzi kütquzoqan həlktin yəne kim bar?

U bolsa sening mədatkar kəlkining,

Həywətlik kıliqındur!

33:20 «Gad bolsa qixi xirdək olturaklaxti» — yaki «Gad.... yetiwaldi». «U bilək həm bax terisini titma-titma kıliwetidu» — bəlkim Gadning düxminigə kattıq zərbə beridioqanlıqini kərsitidu.

33:21 «həküm bekitküqı» — (1) qanun bərgüqı (Musa pəyoqəmbərnıng əzi)ni; (2) Qanaan zeminini belüp təkşim kıloquqı (Yəxua pəyoqəmbər)ni kərsitidu.

33:22 «U Baxandin taklap etidu» — bu səzlər bəlkim «Hək.» 18:27-28də hatiriləngən wəqəni kərsitidioqan bexarət boluxı mumkin.

33:24 «Axir.... puti mayoqa qılansun» — keyin, Axir turoqan jayda kəp zəytun meyi ixləp qıkaroqan.

33:25 «Dərwaza baldaklıring» — yaki «Ayioqingning boşkuqiliri».

33:26 «Əy Yəxurun, Təngringdək baxqa heqkim yəqtur» — yaki «Əy Yəxurun, Təngridək baxqa heqkim yəqtur».

33:26 Qan. 32:13; Yəx. 58:14

33:28 «... Israil ... mol bolqan bir zeminda turup, yaloquz aman-esən makan tutidu» — muxu jümlidiki «yaloquz» Hudadin baxqa heqkandaq panah yaki muhapizət kerək bolmaydu, dəgənlikni kərsitidu.

«Yaqupning bulıqı»: — (1) Israilning zeminidiki su mənbərlirini kərsitixi mumkin; (2) Huda ularoqa bulaktək rohiy həyatlik mənbəsi bolup, özgerməy məzmüt turidioqanlıqini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqı mənəsisigə mayılmız.

33:28 Yər. 23:6; 33:16; Zəb. 68:26

Sening düxmənliring sanga zəiplixip boysunidu;
Sən ularning egiz jaylirida dəssəp mangisən».

Musa pəyoqəmbərnin ölümü

34¹ Andin Musa Moabning tüzlənglikliridin qikip Nebo teoqining üstigə, yəni Yerihoning utturisidiki Pisgaq teoqining qokqısıoqa qikti. Xu yərdə Pərwərdigar uningə pütkül zeminni kərsətti; Gileadtin Danəjiqə,² pütkül Naftali bilən Əfraim wə Manassəhning zeminini, Yəhudaning pütkül zemini bilən koxup məqribtiki dengizəjiqə,³ jənubtiki Nəgəw zeminini, «Horma xəhəri» dəp ataloqan Yerihə wadisidiki tüzlənglikni Zoar xəhərigə kədər, həmmi uningə kərsətti.

⁴ Andin Pərwərdigar uningə səz kəlip: «Mən kəsəm kəlip: «Bu zeminni sening nəslingə berimən» dəp İbrahim, İshaq wə Yakupqə wədə kəloqan zemin mana muxudur. Əmdi sanga uni əz kəzüng bilən kərüxkə nesip kildim, ləkin sən xu yərgə ətüp kərləməysən» dedi..

⁵ Andin Pərwərdigarning eytkinidək, Pərwərdigarning kuli Musa xu yərdə, yəni Moabning zeminida wəpat boldi. ⁶ U uni Moabning zeminidiki taq jiloqisida, Bəyt-Peorning utturisida dəpnə kildi; uning kəbrisining kəyərdə ikənlikini bəgüngiqə həqkim bilməydu.

⁷ Musa wəpat boləqan wəqıtta bir yüz yigirmə yaxqə kirgənidi, ləkin kəzliri həq torlaxmioqan wə məqduridin həq kətmigənidi.

⁸ İsaillar Musa üqün Moabdi ki tüzlənglikdə ottuz künqigə matəm tutti. Xuning bilən Musa üqün matəm tutup yioqlaydioqan künlər tügigənidi.

⁹ Musa kəllirini uning üstigə kəyoqəqə, Nunning oqlı Yəxua danalıq bərgüqi Rəh bilən toloqanidi. Xuning bilən İsaillar uningə itaət kəlip, Pərwərdigarning Musəqə buyruqinidək kildi..

¹⁰ Musadin keyin uningdək Pərwərdigar bilən yüz turanə səzləxkən ikkinqi bir pəyoqəmbər İsrail iqidə qikmidi; ¹¹ Pərwərdigarning uni Misir zeminioqə əwətixi bilən u xu yərdə Pirəwngə, uning hizmətkərliri wə pütkül zeminidikilər aldida kərsətkən həmmə məjizilik əlamət wə karamətlərgə, ¹² ayan kəlinəqan xu barlıq uluq kədrətkə wə Musaning pütkül İsrailning kəz aldida kərsətkən barlıq dəhəxtlik həywisigə təng turoqədək həqkəndək adəm qikmidi..

34:1 Қан. 3:27

34:4 Яар. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13

34:9 Қөл. 27:18

34:12 «... ayan kəlinəqan xu barlıq uluq kədrətkə...» — ibraniy tilida «ayan kəlinəqan xu barlıq uluq kədrətkə kəloqə...».

Қоxумқә сөз

Кәмбәоқәлләр тооqрулуқ

«Ҳалбуки, аранqlарда һајәтмәнләр болмауду» (15:4)

Һуданиң Исрайлоқа бәргән ху аҗайиб вәдиси ularның Һудаоқа болоған итаәтмәнлики билән баоқлиқ, әлwәттә (5-аyәт).

«Пәкәт силәр Пәрwәрдигар Һудайинqlарның awазioқа қулақ selip, Мән силәргә бүгүн тапилоған бу пүтүн әмргә әмәл қилихқа көңүл бәлсәнqlар xундақ болиду».

11-аyәттә Һуда ularоқа «Әмәлиyәттә, силәр Manga итаәтмән болмаусиләр» дәп аldin eytidu; xунга, ular arisida һәрдаим бaxқиларның yardimigә моһтај болидioған һајәтмән һәлқләр мәwјut болиду.

Қисас тооqрулуқ: «Көзигә көз, қixқа қix» дегән қанун бәлqилимә (19:21)

Оқурмәнләр Тәwратта һәм Инjилда Һуданиң: «Сән итиқам алmioјин wә өз һәлқиниңниң нәслигә һеқ adawәtmu сақlimioјин, бәлки қoxnangni өзүңни сөyгәндәк сөyгин. Мән Пәрwәрдигардурмән» («Law.» 19:18, «Rim.» 12:19), «Intіkam Meningkidur» («Қan.» 32:35) дегән баyанлирини оқуоқандин keyin biz yәnila: «Көзгә көз, қixқа қix, қолоқа қол, putқа put, көyүккә көyүк, zәhimгә zәhim, көккә көк тәләnsun» («Mis.» 21:24, «Law.» 24:20, «Қan.» 19:12) дегән әмрни оқуоқинимизда сәл һәyран қелиximiz mumkin. Ҳалбуки, оқурмәнләр мухu аyәtlәрни тәспилийрәк оқух арқилиқ өзи үқүн jәзмәнләxtүрәләyduki, «көзгә көз, қixқа қix» дегән бәлqилимә ziyan tartқан kixining қисас alidioғанliқioқа баоқлиқ ix әмәс, бәлки jәmiyәттә толуқ adalәт bolsun дәп ijра қилих тәләп қилиноған ixtur. Әмәлиyәттә, бу Musaoқа қүхүрүлгән муқәддәс қануноқа ait принцип болуп, адәмләр yaki пүткүл аилиләр, қәбиләләрның arisida bir-biridin тоhtawsiz қисас alidioған, узun wәқit соzulidioған, бароқanseri әдәп ketidioған хu hil дәһxәтliқ jedәl-adawәtning otturioқа қiqixining aldin elixtiki yoldur.

Инjил дәwridә, Rәbbimiz бу ix тооqрулуқ тәлим бәргәндә, муқәддәс қанунның adil тәләплиridin һәлқip, Özigә әgәxкәnlәргә: Ҳәmmila адәмләргә муһәbbәт көрсitingлар, һәттә дүхмәнliringларнимu көqүрүм қилип, ular үқүн dua-tilawәt қilingлар дәп өgitidu («Mat.» 5:38-48).

«Қанааниylарни yоқitingлар» дегән әмр тооqрулуқ

Бу муһим тема үстидә «Misirdin қiqix» tiki «қоxумқә сөз» imizni көрүң.

«Қan.» 7:8 тооqрулуқ

«Пәрwәрдигарның силәрни сөyгини сәwәbidin wә ата-bowiliringлар aldidа бәргән қәsimigә садіқ болоғанliқi үқүн Пәрwәрдигар силәрни күqlүк қол билән қutқузup, һәрлүк бәdili тәләп «қullуқ makani»din, yәni Misir padixahı Pirәwnning қolidin қiqароған»

Оқурмәнләр Тәwратни оқуоқинида «Һуда бәdәл тәләп өз бәndilirini setiwaldi», «Һуда һәрлүк бәdili тәләп һәлқini қutқuzdi» «Һуда Öz һәлқi үқүн бәdәл тәләп ularни azad қildi» дегәндәк ibarilәр көp uqraydu. Bular Muқәdдәс Kitabning мухu yeridә tunji қetim көrүlidu. Ibraniy

«Қанун хәрһи»

tilida muxu ibarə «padaһ» degən sөz bilən ipadilididu. Adəttə bu sөz «қul baziridin setiwelix» «gerü töləp azad қilix» «rənigə қoғoғan nərsini қayturuwelix» degəndəк mənildə ixlitilidu. Əmди yukiriki ayəttə Huda həlkini Misirdin қutқuzux üqün «һərlük bədili» təligen bolsa, «bu bədəl» yaki «bu tələm» kimgə tələngən? — degən soal dərһal kallimizoғa kelidu. Huda Israilni Misirdin қutқuzoғanda Pirəwngə һeq tələm təlimididi; əməliyəttə Israillər naqqə yüz yil қulluқta bolоғini üqün Pirəwn Israiloғa tələm bardı! Bəzilər oғlitə oyda bolup, Huda həlkini қutқuzuxқа Iblisқа nemidur bir tələm təlidi, dəp қaraydu, lekin һazir təwəndə kəridioғinimizdəк, bu kəzқarax pütünləy hatadur.

Oғlitə ix xuki, «Tələm kimgə tələngən?» degən soaloғa bolоғan jawab Təwrattin, «Yəxaya» 53-bab wə «Zəbur» 40-küydin baxқа һeq yeridə biwasitə kərilməydu. Soalning toluқ jawabi Injilda təminlinidu. Əməliyəttə Hudaning Təwrattiki pəyoғəmbərlər arқilik «padaһ» («bədəl töləp қutқuzux») degən sөzni ixlətkinining Əzi kəlgüsi ixlarni kərsətkən birhil bexarət idi. Buni qüxinix üqün təwəndiki ixlər tooғruluқ oyliniximiz kərək: —

(a) Huda mutləк һəққaniy bolоғaqқа, һeqқағan gunahni jazalimay qoymaydu. U Əzining pak-muқəddəs mahiyitigə namuwapıқ һeqқandəк ix қilmaydu. Buni sürətləх üqün, əz padixahlıқı üqün ətraplıқ түrlүк adil қanun-bəlgilimilərnı qıқaroғan һəққaniy bir padixah tooғruluқ oylinayluқ. Bəlgilimilər arisida, birsı omumning mal-mүlkigə ziyan yətkүzsə, ziyanni təligenədin sirt, jərimanə töləх kərək, degən bir қanun maddisi bar dəyli. Bir күni padixah əzi sorəк üstidə olturoғinida, қədimas bir dostining əzining aldioғa kəltүrүlғinini kərüp qəqүp ketidu. Xu қədimas dosti dəl xu gunah bilən əyiblinidu! Uning üstigə uning dosti xu gunahni əz üstigə alidu. Əmma dosti қoli қiskilikidin tələm wə jərimanini tapxuralmaydu. Xundəк əһwalda қanunning təlipi xuki, gunahkar zindanoғa solinip əmgəк bilən tələmni wə jərimanini təlixi kərək. Dosti kəltүrүp qıқaroғan ziyan intayin eoғirki, uni түmən yil ixlisimu, uni təlilyəlixı mumkin əməs idi. Xuning bilən u zindanda əmүrwayət yatidu wə xu yərdə əlidu, ailisidikilər yar-yələksiz қalidu. Padixah қandəк қılar? Uning һoқuқı һəmmidin üstün bolоғaqқа, adalətnı qoyup qoyup, əz adil қanun-bəlgilimilirigə қarimay, dostini kəqүrүm қilalaydu, əlwəttə. Undəкta, uning puқraliri uning «adaliti» tooғruluқ nemə deyixidu? «dərwaқə, arқа tiriki barlar üqün bir қanun, baxқılar üqün bir қanun!» deyixidu, əlwəttə. Bundəк əһwal һəmmimizgə intayin tonux. Əgər padixah adil bolup dosti üstidin adil һəкүm qıқirip, xu eoғir tələm-jərimanini qoғoғan bolsıqu? Xүbһisizki, kəpқilik padixahning һətta əz dostioғimu adillikni yүrgүzginini kərüp, sorəқhanini intayin sürlүк bir jimjitlik basidu. Xүbһisizki, uning dosti yүzi tatirip, titrigən һalda turidu, lekin һeqnemə deyəlməydu; qünki uning üstidin qıқirilоғan һəкүm tolimu adildur. Һalbuki, padixah xuan: «Mən əzüm bu tələm wə jərimanini əz һəzinəmdin qıқirip töləp berimən» dəp elan қilidu. Һeqkim қarxi qıқalmaydu; deməк, padixah adil jazani əz üstigə elix bilən һəliki kixigə rəһimini kərsətti; biz buni «bədəl töləp dostini қutқuzdi» desəkmü bolidu. Buning bilən һəm rəһim-xəpқət қanaətləndүrүldi. Buni Zəburdiki təwəndiki sөzlər bilən hulasilisəк tolimu muwapıқ bolidu: —

«Əzgərməs muһəbbət wə һəқikət əz'ara kərüxti;

Һəққaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini sөyүxti» («Zəb.» 85:10).

(ə) Məsiһ krestkə mihlanoғinida dəl muxu ixni қildi. Huda Əzi Məsiһdə insanlarning barlıқ gunahlırini kəqүrүm қilixқа bədəl töləydu, xundəкla Uning insanlaroғa kərsitidioғan barlıқ meһir-xəpқiti üqün ul salidu. Қaytilaymızki, Huda һərgiz gunahın ətүp «һeq wəқəsi yoқ» deyəlməydu. Uning təlimini töləх kərək, wə Məsiһ Əzi dəl xu məқsət bilən dunyaoғa кəldi: —

«Қанун хәрһи»

«Қўнки Инсан'оқлиму дәрвәкә ху yolda көпқилик һизмитимдә болсун демәй, бәлки көпқиликнинг һизмитидә болay wә jenimni pida қилих бәдилгә нуроқун адәмләрни һәрлүккә қиқiray дәп кәлди» («Mar.» 10:45)

Бaxқа бир yәрдiki бир bayanni нәқил кәлтүрсәк: —«Bu «kalam» — yәni Mәsih, gunahkar адәмләarning ornida әyiblinix үқүн, Өzini krestkә (darоја) mihlitip әлүккә tutup бәргән. U gunahsiz, mukәmmәl адәм болup, қәклик wәқit iqidә burunқi wә keyinki һәmmә адәмләarning барliқ gunahlrini üstigә аloқan, u bizning ornimizda Hudaning gunah üstigә tәkmәқqi bolоqan ојәзәplik jazalirini qоbul қilоqan. Gunahning jazasi — Hudadin ayrilixtur; xunglaxқа Uning rohi Hudadin үq саәtlik ayrilоqan. Xu үq саәtning әng ahirқi minutlrida: —

«Әysa yukiri awaz bilән warkirap: «Әlohiy, Әlohiy! Lәmә xәwәқtani?» — dedi. (mәnisi: Hудayim, Hудayim! Nemixқа Meni taxliwәtting?)» («Mat.» 27:46, «Mar.», 15:24)

Demәk U, dunyadiки milyonloқan адәмләarning mәnggүlүk dozah azablrini (dozah — Hudadin ayriwetixtur) қәклик wәқit iqidila bexidin өtküzgән, барliқ бәдәlni tәliwәtkән. Huda mana muxu wasitisi bilән birla wәқitta, һәм өzining adillikini қanaәtlәndүrgән һәм һәрбир адәмni өzining rәhimdillikigә mәnggүlүk erixәlәydiоqan қilоqan. Huda өz kalami bolоqan Mәsihning mukәmmәl қurbanlikini qоbul қilоqan.tәwәndiki әyәtlәrdimu bu һәқikәt kәrsitilidu:

«Huda Uni (Mәsihni) gunahlarıning jazasini kәtүrgүqi kafarәt қurbanliқi süpitidә tәyinlidi; insаnlarning Uning қurbanliқ keniоја ixәnq baqlixi bilән қurbanliқ inawәtliktur. Huda bu арқiliқ burunқi zamandikilәrning sadir қilоqan gunahlriloја sәwr-tәkәtlik bolup, jazalimay өtküzүwetixining adillik iкәnlikini kәrsәtti. Buningoја ohxax bu қurbanliқ арқiliқ u һazirқi zamanda bolоqan һәққaniylikinimu kәrsәtkән. Xundaқ қilip U Өzining һәм һәққaniy iкәnlikini һәм Әysaning etiqadida bolоquқini һәққaniy Қilоquqi iкәnlikini namayan қildi» (Rim.» 3:25-26).

«Gunahlrimizni iқrar қilsақ, (Huda) bizning gunahlrimizni kәқүrүm қilip, bizni барliқ һәққaniysizliқtin pak қilixқа ixәnqliқ һәм adildur» («1Yh.» 1:9)

Xuning bilән Huda һәрқандақ адәмgә rәhim-xәpқәt kәrsәtkinidә, Өzining «bәdәl tәligini» һәrdaim kәz aldida turidu. Ibrahimning nәsli Israilni Өz һәlkі boluxқа qарқiroқandin keyin U bu һәқikәtni ularоја tonuxturuxқа baxlaydu; qünki U ularni Misirdin қutқuzојinida: «**Mәn silәrni bәdәl tәlәp қutқuzојanidim**» dәydu. Xuningdәk bu һәқikәtni ularоја singdүrip әgitix үқүн һәр кәtim «өtүp ketix һeyti»da Israilar Hudaning қutқuzuxi (uning ularni jazalimay üstidin «өtүp ketix»)ni әslәp tәbrikliginidә һәрбир ailә өzi үқүн bir қozini қurbanliқ қilip estimal қilixi kerәklikini bekittән. Hәmmimizgә ayanki, bu қoza Mәsihning қurbanlikini kәrsitdiоqan bir bexarәtlik simwol yaki sүrәttur («Yh.» 1:29, «1Kor.» 5:7ni kәrүng).

Tәrјimimizdә, оқurmәnlәarning bu һәқikәt üstidә oylinixi үқүн Tәwrattiki көp yәrlәrdә «padah» degән xu sөzni «bәdәl tәlәp қutқuzux» dәp tәrјimә kilduk.

«Ondin biri» bolоqan әxrә — үq hil әxrә

Оқurmән мәзkur kitabni wә xundақla Tәwrattiki «mukәddәs қanun»ning baxқа қisimlrini оқup bolоqandin keyin bәlkim xuni bayқayduki, Hudaоја tapxuruxi kerәk bolоqan «әxrә» (ondin biri)din үq hili bardur. Bularni tәwәndikidәk yioјinqақliyalaymiz: —

«Қанун хәрһи»

(a) «Omumiy   r  » — h  r yillik barli   h  sullardin w   (igisidin   xr   elino  an wa  titta k  l ilkid   bolo  an) barli   mallardin ondin biri («Law.» 27:30-33, «Qel.» 18:21-32, «Qan.» 12:5-11). Bu Lawiyalar  a tapxurilidu, Lawiylarmu uningdin y  n   «ondin biri»ni ka  nlar  a beo  ixlaydu.

(  ) H  r yillik axlik w   h  rhil danlardin ondin biri. Uni «**Huda   z namini k  yo  an jay**»  a elip berip xu y  rd     zliri w   Lawiylarning y  p-iqip, heytlarni t  briklixig   ixlitidu. Bu   xridin y  rlik Lawiyalar  a berixkimu bolatti w   xu   xril  rdinmu b  lkim mu    dd  s   yg   ker  k bolo  an k  p k  rbanliklar t  minl  ng  n boluxi mumkin idi («Qan.» 14:22-27).

(b) H  r   q yilda yukiriki «ondin biri» («  »)ni ayrip, y  rlik Lawiylar, k  mb        r w   meyi  plarning b    rim  n boluxio  a   z yurt-x  h  rliri iqid   toplaytti («Qan.» 14:28-29).

B  zi alimlar bu   qinqi hildiki (h  r   qinqi yilda elinido  an)   xrini birin  i w   ikkin  i   xridin ayrim bir   xr  , d  p karaydu; biz xundak karimaymiz;   qinqi   xrini p    t ikkin  i hil   xrining   zi xu, d  p karaymiz; bu ikkin  i hildiki   xr   birin  i w   ikkin  i yili ibad  t yolida ixlitilidu, lekin   qinqi yilo  a k  lg  nd  , k  mb        r w   meyi  plarning b    rim  n boluxi   q  n ixlitilidu, d  p karaymiz.

H  zirki zamandiki nuro  n «t  lim b  rg  qil  r» jama  ttikil  rg   «Kiriminglardin «ondin biri (  xr  )»ni «Hudaning ad  mlirig  » atixinglar ker  k» d  p bekitip, T  wrattiki   xr   t  z  mini h  zirki d  wrg   s  r  p kelidu. H  mmig   ayan boluxi ker  kki, Injil d  wrig   k  lg  nd  , Injilda «  xr  » to  r  l  k t  lim zadi yok. Uning ornida biz b  lkim bu h    iq  tl  rni bay  aymizki: —

(a) Barli   pulimiz w   t    luk  tlirimiz (j  mlidin wa  t, ka  biliy  tl  r w   talantlirimiz)   m  liy  t   bizningki   m  s, b  lki Hudaning bizg   m  s'uliy  tq  n     jidar s  pitid   ixlitiximizg   tapxuro  ini, d  p tonup yetiximiz ker  k;

(  ) Xunga biz Huda bizg   tapxuro  an bu barli   bayli  kimizni, j  mlidin pulimizni k  ndak ixlitiximiz ker  klili to  r  sidiki alahid   yolyorukini Hudaning   zidin izdiximiz lazimdur.

(b) Barli   h  yr-sahaw  t w   Huda  a beo  ixlax ixliri tol  k xad-huramli   iqid     tk  z  l  xi ker  k: «**H  r ad  m h  q k  ynilip k  lmay yaki m  jb  r  n   m  s, b  lki   z k  nglid   p  kkini   b  rsun; q  nki Huda huxall  k bil  n b  rg  qini yahxi k  ridu**» («2Kor.» 9:7). «K  ynilip b  rg  n»din b  rmig  n yahxi, q  nki uni Huda k  bul k  lmaydu!

18-bab (15-19-ay  t) k  lg  sidiki ulu   p  y    mb  r

«P  rw  rdigar Hudaying sil  r   q  n aranglardin, kerindaxliringlar arisidin manga ohxaydio  an bir p  y    mb  r turo  uzidu; sil  r uning  a k  lak selinglar. Bu sil  r H  r  b teo  ida yio  ilo  an k  nd   P  rw  rdigar Hudayinglardin: «P  rw  rdigar Hudayimning awazini y  n   anglimayli, bu d    x  tlik otni k  rm  yli, bolmisa   l  p ketimiz» d  p t  l  p k  lo  jininglar  a p  t  nl  y mas kelidu. Xu qao  da P  rw  rdigar manga: «Ularning Manga d  g  n s  zi yahxi boldi. M  n ular  a kerindaxliri arisidin sanga ohxaydio  an bir p  y    mb  rni turo  uzim  n, M  n   z s  zlimni uning a  zio  a salim  n w   u M  n uning  a barli  k tapilio  qinimni ular  a s  zl  ydu. W   xundak boliduki, u Mening namimda d  y  dio  an s  zliming   k  lak salmaydio  an h  r  k  ndak kixi bols  , M  n uningdin h  s  b alim  n».

«Қанун хәрһи»

Bu «**uluq pəyojəmbər**» tooqrisidiki bexarəttin xu ixni eniқ ispatlaydioqan birnəqqə nuқtlarni bayqaymiz, «kəlgüsidiki pəyojəmbər» Məsihdin baxқа һeqkim bolmaydu: —

(a) Pəyojəmbər «**Aranglardin, kərindaxliring arisidin**» bolidu — demək, u əzi İbraniylar arisida tuoquluxi wə əzi ibranii boluxi muқərrər.

(b) Kelidioqan xu pəyojəmbərning əzi həlkning: «**Pərwərdigar Hudayimning awazini yənə anglimayli, bu dəhxətlik otni kərməyli, bolmisa əlup ketimiz!**» degən təlipigə dəl Hudadin kəlgən jawabi bolidu. Hudaning xan-xəripining iqi napak insanlar arisida toluқ ayan kilinixi kət'iy mumkin əməs; uni kəruхning nətijisi əlumdin ibarət bolidu. Undaқta Huda kandaқ yol bilən Əzining «İnsanlar meni tonusun, toluқ bilsun» degən uluq muddia-məqsitini əməlgə axuridu? Birdinbir yol awwal Əzini «insanlar yeqinlaxқudək қiyapəttə» ayan қilsa andin mumkin bolatti (andin yənə insanning kəlbini paklaydioqan nijatliқ bilən təminlix bilən bolatti, əlwəttəl). Mana dəl xu ix Məsiһning Əzidə əməlgə axuruloqan: —

«**Kalam insan boldi һəm arimizda makanlaxti wə biz Uning xan-xəripigə қariduk; u xan-xərap bolsa, Atining yenidin kəlgən, meһir-xəpқət wə һəқikətkə toloqan birdinbir yegənə Oqliningkidur... qünki Təwrat қanuni Musa pəyojəmbər арқилиқ yetküzülğanidi; lekin meһir-xəpқət wə һəқikət Əysa Məsiһ арқилиқ yetküzüldi. Hudani һeqkim kəruپ baққан əməs; birақ Atining қuқikida turoquqı, yəni Uning birdinbir Oqlı Uni ayan қildi**» («Yһ.» 1:14-17; yənə məsilən, «Yһ.» 2:11, 14:6-11ni kəring).

(b) Huda Musa pəyojəmbərgə: «**Sanga ohxaydioqan bir pəyojəmbərni turoquzimən**» dəydu. Bu «ohxaxliқ» az degəndə üq jəһəttə kərülidu, dəp қaraymiz: —

Birinқidin, Musaning pəyojəmbərlik hizmitining Təwrat dəwri iqidiki alahidə təripі «**Huda uning bilən yüz turanə sezləxkən**»liki idi («Qəl.» 12:6-8, «Қan.» 34:19). Xunga kəlgüsi «pəyojəmbər» bolsa Musaqа ohxax Huda bilən xundaқ yeqin alaqidə boluxi kərək.

İkkinқidin, Huda Musa арқилиқ kərsətkən meјizilər, alamət-karamətlərnin sani Huda Təwratteki һərқandaқ baxқа pəyojəmbərlər арқилиқ kərsətkinidin kəptin kəp idi. Һalbuki, Inјilni һərbir oқuquqıoqа xu ayan boliduki, Məsiһni Musa bilən selixturoqanda, Musa kərsətkinidin tehimu kəp, tehimu uluq meјizilər, jümlidin əlgənlərnı tirildürüxnı kərsətti («Yһ.» 21:25).

Üqinқidin, Təwrat dəwridə Musa Hudaning «kona əhdə»ni түzүx wasitiqisi bolup, Sinay teoјida Israilni Huda bilən birgə əhdilik munasiwətkə kirgüzgүqi «aқquqluқ pəyojəmbər» idi. Məsiһ bolsa Israilnilə əməs, bəli barliқ etiqadқılarnı Huda bilən birgə yengi munasiwəttə bolux üqin təngdaxsiz uluq «yengi əhdə»gə kirgüzidu. Bu yengi əhdə Musa pəyojəmbər арқилиқ berilginidin əlgigisiz dərijidə uluқdur, bu nuқta «Yər.» 31:31-34, «2Kor.» 3:6-18, «İbr.» 7:22, 8:6də kəruпərlik.

Biraқ bir jəһəttin «kəlgüsi pəyojəmbər» Musaqа «op'ohxax» əməs, bəli uningdin kəp üstün turidu: —

«**Mən Əz sezlirimni uning aozıoqа salimən wə u Mən uningoqа barliқ tapilioјinimni ularoqа sezləydu**».

«Қанун хәрһи»

Musa пәyoғәмбәр Huda тәриpidin birinқи кетим қақирлоғанда, Hudaning сөzigә толук кirmigән болoғaqқa («Mis.» 4:10-17), wә keyin өzi oғәzәplәngәнliki сәwәbidin («Qel.» 20:7-13, «Қan.» 3:23-26) Hudaning сөzlrini һәрbir кетим һәлққә toptooғra, әynи peti yәtküzgән әmәs. Lekin Mәsiһ bolsa xundақ қilidu.

Mәsiһ bilән Musa пәyoғәмбәрning baxқа ohxaydioғan ortak yәrliri тоoғrisida «Misirdin qixix»tiki «қoxumqә сөz»imizni көrүng.

Barliқ оқurmәnlәр Hudaning bu пәyoғәмбәр тоoғrulук Musa арқilik eytkән ahirқи сөzlrigә көngүl belsun: —

«Wә xundақ boliduki, u Mening namimda дәydioғan сөzlrimgә қulақ salmaydioғan һәрқandaқ kixi bolsa, Mән uningdin һesab alimән».

24:1-4 тоoғrulук

«Әgәр birsi bir ayalni әmrigә aloғandin keyin uningda birәр sәt ixni bilip uningdin сөyünmisә, undақта u talақ hetini pütüp, uning қolioғa berixi kerәk; andin uni өз өyidin qiqiriwәtsә bolidu. Ayal uning өyidin qiqқandin keyin baxқа әrgә tagsә bolidu. Bu ikkinқи әrmu uni yaman көrүp, talақ hetini yezip қolioғa berip uni өз өyidin qiqiriwәtsә, yaki uni aloғan ikkinқи eri өlүp kәtsә, uni қoyup бәrgән awwalkı eri uni napак һesablap, ikkinқи кетим hotunlukқа almısun, qünki xundақ қilsa, Pәrwәrdigarning aldida yirginqlıк ix bolidu. Sән Pәrwәrdigar Hudaying sanga miras қilip beridioғan zeminning üstigә gunah yүklimigin»

Қoyuwetilgән ayalni қayturuwelıx nemıxқа «yirginqlıк ix» bolidu? Bu әyәtlәр тоoғrisidiki бәzi bayқioғinimizni төwәндә berimiz: —

(1) Injıl дәwrigә көlgәндә, Rәb Әysa «talақ қilıx» тоoғrisidiki мәsilә тоoғrisida yengi tәlim бәrgән; U Әzigә etiqad қilip әgәхкәnlәrgә: Talақ қilıx degән ix (өz jәrisining zina қiloғan әһwaldin sirt) kәt'iy bolmaydu, дәydu. U bu әyәtlәр тоoғrulук: «**Tax yүreқlikinglardin Musa пәyoғәмбәр ayalliringlarnı talақ қilıxқа ruһsәt қiloғan**» дәydu. «Matta» wә «Korintliқlarоғa (1)»diki (talақ қilıx тоoғrulук) «қoxumqә сөz»lirimizni көrүng.

(2) Ayalini қoyuwәtmәkқи болоғan әr kixi awwal guwahlıқи болоғan «talақ hetı»ni bejirixi kerәk. Bu ix ayalıoғa өzigә төwә болоғan nәrsilәр wә kerәk болоғan yүik-taқlrini yioғixturup, өyidin qiqıxқа тәyyarlawқа bir muddәt waқit beridu. Duniyadiki бәzi қanun-tüzümlәр astida, әr kixi pәkәt ayalıoғa üq кетim: «Sән talақ» deyixi bilәнla andin ayal kixi һeq тәyyarlıқ қilmay dәрһal өyidin qiqıxi kerәk.

(3) Mәzkur әyәtlәrdә birinқи hil talақ қilıx сәwәbi: «Ayalida birәр sәt ixni bilip uningdin сөyünmәslik» degәнliktur. Bu «sәt ix» zinahorluk yaki buzukluk bolalmaydu, qünki zinahorluk yaki buzukluk sadır қiloғan kixi әr bolsun, ayal bolsun өlümgә mәһkum қilınixi kerәk idi. Xunga сәwәbi bәlkim ayalı baxқа әr kixilәр aldida naz-kәrәxmә қilixi yaki baxқilarоғa һәddidin axқan yeqinqlıқni көrsitixi mumkin. U ayalini әyibligән xu xaraitlar astida u uni қoyuwәtkinidә, ayalı pәkәt toyluk wә өzigә төwә болоғan nәrsilәrnıla өyidin elip ketixi kerәk болоғan boluxi mumkin (demәk, ayalning erining һeqқandaқ mal-mülkini elip qiqıx һoқuқи yok). Ikkinқи hil «talақ қilıx»ta alahidә сәwәb eytilmaydu, pәkәt ayalini yaқturmıoғını üqün talақ қiliwetidu. Xu дәwrdiki Qanaanning әtrapidiki baxқа әllәrning қanun-nizam doklatlırioғa қarioғanda bundақ

«Қанун хәрһи»

xaraitlar astida ayal kixining ikkinqi erining öyidin qıkkınida uning mal-mülkidin məlum bir ülüxini elip qıqx hōkuki bar idi.

(4) Tekistkə qarıoqanda, ayal kixining ikkinqi eri ölgəndin keyin yaki uning eri özini qoyuwətkəndin keyin ayal kixi halisa qaytidin baxқа birsi bilən toy qilixқа bolidu. Lekin birinqi erigə nesbətən u «napak» hesablinidu. Birinqi eri uni qaytidin əmrigə alsa bu ix nemixқа Huda aldida «yirginqlik» deyilidu?

Insanlarning gunahlık təbiyyitigə qarap, bizningqə səwəbi təwəndiki ikki ixlardin biri boluxi mumkin: —

(a) Ayal kixining awwalkı eri əməliyəttə uningda heqқandak «sət ix» kərmigənidi, bəlki kəz kirini baxқа bir qız yaki ayaloқа taxlıoqan boluxi mumkinidi. Uning: Ayalimning «sət ix»ini kərdüm, degini xu ikkinqi ayalni elixioқа bir baқanə idi, halas. Lekin yukiriki qanun bəlgilimə uningoқа: «Həzirki ayalingni qoyuwətsəng uni qayta əmringgə alalmaysən» dəp agah qilidu. Huda ayal kixini ər kixigə təwə birhil mal-mülük boluxқа yaratқан əməs; hərқandak insan məlum bir mal yaki tamakni zakas qilinoқandəк, birdəm «alimən», birdəm «almaymən» degəndəк muamiligə uqrisa bolmaydu. Bundak muamilə Huda aldida həқikiy «yirginqlik»tur. Xunga məzkur bəlgilimə ər kixining ayalini talak qilixtin ilgiri ularning ər-hotunning munasiwitining kimmiti toqruqluқ obdan oylinixқа turtkə bolux üqün berilgən, dəp qaraymiz.

(ə) İkkinqi mumkinqiliki barki, ər kixi həқikətən ayalida məlum «sət ix» kərgən bolup talak qiloқanidi. Halbuki, ayal kixi ikkinqi eri ölgəndin keyin yaki uning təripidin qoyuwetilgəndin keyin awwalkı eri uni mal-mülüklük dəp bayқap, uning bilən qaytidin toy qilmaqqi. Lekin buning səwəbi sahtipəzliktin baxқа heq nərsə əməs. Toy qilix niyiti muhəbbət əməs, sap aq kəzlüktin ibarəttur. Xungamu xundak məqsət bilən qaytidin toy qilix Huda aldida «yirginqlik» dəp bekitilidu wə bu ər kixigə nisbətən uning burunqi ayali «napak» deyilidu. Lekin, xu ayal baxқа ər kixi bilən toy qilsa bolidu.